MARKS · ENGELS · LENJIN

NACIONALNO PITANJE

- nacionalno pitanje u našem programu
- radnička klasa i nacionalno pitanje
- o pravu nacija na samoodređenje

›SVJETLOST‹ SARAJEVO

ἔθος · BIBLIOTEKA Etos

IZBOR IZ DJELA KLASIKA MARKSIZMA

(Druga serija, knjiga 5)

Odgovorni urednik
dr ARIF TANOVIĆ

KARL MARKS — FRIDRIH ENGELS — V. I. LENJIN

NACIONALNO PITANJE

»SVJETLOST«, IZDAVAČKO PREDUZEĆE, SARAJEVO
1975.

Prevodi
MOŠE PIJADE, NATAŠE TKALEC, dra ZVONKA TKALCA, dr VIDE MARKOVIĆ (u redakciji Mare Fran), OGNJANA RADOVIĆA

Izbor
dr FRANC CENGLE i dr ARIF TANOVIĆ

ČITAOCU

Ovaj izbor sadrži nekoliko najpoznatijih tekstova osnivača klasika marksizma o nacionalnom pitanju, kako one programskog karaktera, tako i one u kojima se osvjetljavaju neka pojedinačna pitanja nacionalno-oslobodilačkih pokreta — osobito u eposi proleterskih socijalističkih revolucija. U izbor su uvršteni i neki izvodi iz većih djela Marksa i Engelsa, što je bilo neophodno radi preglednosti i relativno cjelovitog uvida u njihove poglede na ovo, tako značajno područje borbe radničke klase. To je bilo neophodno i stoga što se nerijetko misli da Marks i Engels nisu pridavali posebnu važnost nacionalnom pitanju, te da je tek V. I. Lenjin učinio bitne doprinose njegovom rasvjetljavanju bilo u okvirima pojedine zemlje bilo u internacionalnim razmjerama.

Izabrani radovi klasika o nacionalnom pitanju dati su hronološki, da bi se uočila evolucija njihovih shvatanja i sagledavanje raznih aspekata istog problema u različitim istorijskim, društvenim i političkim situacijama, što znači da ih je potrebno studirati imajući u vidu konkretne društveno-istorijske prilike u kojima su nastali. Ti radovi su trajne vrijednosti i, stoga, klasični primjeri marksističke naučne i ideološke-političke orijentacije. Oni sadrže principijelne teorijske stavove o pravu nacija na samoodređenje do odvajanja ili ujedinjavanja, za potpunu ravnopravnost, a protiv ugnjetavanja, hegemonizma i nacionalšovinizma. Marks i Engels su na primjerima Poljske i Irske, a Lenjin na primjerima mnogonacionalne Rusije, pokazali idejnu dosljednost proleterskog internacionalizma i njegovu osvjedočenost na djelu.

U svim njihovim tekstovima provejava isti duh jedinstva klasnog, nacionalnog i internacionalnog. Bitna teza klasika jeste

da je klasno oslobođenje uslov istinskog nacionalnog oslobođenja i da ne može biti slobodan narod koji ugnjetava druge narode. Izrastajući u vodeću snagu pojedine nacije, radnička klasa ostvaruje borbeno jedinstvo i međunarodnu solidarnost radnika svih naroda i narodnosti, jer, Lenjinovim riječima, »samo proletarijat brani u naše dane istinsku slobodu nacija i jedinstvo radnika svih nacija«.

Narod koji ugnjetava druge narode ne može ni sam da se emancipira. Sila koja mu je potrebna za ugnjetavanje drugih okreće se, na kraju krajeva, uvijek potiv njega samog.

F. Engels (1874)

K. Marks i F. Engels

O POLJSKOJ

Govori na međunarodnom mitingu u Londonu 29. novembra 1847. povodom godišnjice Poljskog ustanka od 1830.

(GOVOR KARLA MARKSA)

Ujedinjenje i bratstvo nacija fraza je koje su danas puna usta svih stranaka, a osobito buržoaskih pristalica slobodne trgovine. Postoji, dakako, neka vrsta bratstva među buržoaskim klasama svih nacija. To je bratstvo ugnjetača protiv ugnjetenih, eksploatatora protiv eksploatiranih. Kao što je buržoaska klasa jedne zemlje ujedinjena i zbratimljena protiv proletarijata te iste zemlje, i pored konkurencije i borbe članova buržoazije između sebe, tako su buržuji svih zemalja zbratimljeni i ujedinjeni protiv proletera svih zemalja, i pored njihove međusobne borbe i konkurencije na svjetskom tržištu. Da bi se narodi stvarno mogli ujediniti, njihov interes mora biti zajednički. Da bi njihov interes mogao bti zajednički, moraju biti ukinuti sadašnji odnosi vlasništva, jer sadašnji odnosi vlasništva uvjetuju eksploataciju jednih naroda od strane drugih: ukinuće sadašnjih odnosa vlasništva — to je sȁmo interes radničke klase. Samo ona ima i sredstva za to ukinuće. Pobjeda proletarijata nad buržoazijom ujedno je pobjeda nad nacionalnim i industrijskim konfliktima koji danas različite narode suprotstavljaju jedne drugima kao neprijatelje. Zato je pobjeda proletarijata nad buržoazijom ujedno signal za oslobođenje svih potlačenih nacija.

Stara Poljska je, dakako, propala, i mi bismo bili posljednji koji bismo željeli njeno uspostavljanje. Ali nije propala samo stara Poljska. Stara Njemačka, stara Francuska, stara Engleska, cijelo staro društvo je propalo. No gubitak starog društva nije gubitak za one koji u starom društvu nemaju šta da izgube, a u svim sadašnjim zemljama u takvom je položaju velika većina. Naprotiv, oni imaju da dobiju sve propašću starog društva, koja je uvjet stvaranja novog društva, društva koje se više neće zasnivati na klasnim suprotnostima. Od svih zemalja Engleska je ona zemlja u kojoj je suprotnost između proletarijata i buržoazije najrazvijenija. Zato je pobjeda engleskih proletera nad engleskom buržoazijom odlučujuća za pobjedu svih ugnjetenih nad njihovim ugnjetačima. Zato Poljsku treba oslobađati ne u Poljskoj, nego u Engleskoj. Zato vi čartisti ne treba da izgovarate skromne želje za oslobođenje nacija. Razbijte vaše vlastite unutrašnje neprijatelje, i vi ćete tada s ponosnom sviješću smjeti da kažete da ste razbili čitavo staro društvo.

(GOVOR FRIDRIHA ENGELSA)

Dopustite mi, prijatelji, da danas, izuzetno, istupim u svojstvu Nijemca. Naime, mi njemački demokrati smo naročito zainteresovani na oslobođenju Poljske. Baš njemački vladari su izvukli korist od podjele Poljske, baš njemački vojnici još sada ugnjetavaju Galiciju i Poznanj. Nama Nijemcima, nama njemačkim demokratima prije svega mora biti stalo da tu ljagu speremo s naše nacije. Nijedna nacija ne može postati slobodna i ujedno nastaviti da ugnjetava druge nacije. Oslobođenje Njemačke ne može se, dakle ostvariti a da se ne ostvari oslobođenje Poljske od njemačkog ugnjetavanja. I zato Poljska i Njemačka imaju zajednički interes, i zato poljski i njemački demokrati mogu da zajednički rade na oslobođenju obje nacije. — I moje je mišljenje da će prvi odlučujući udarac koji će imati kao posljedicu pobjedu demokratije, oslobođenje svih evropskih zemalja, doći od engleskih čartista; boravio sam više godina u Engleskoj i za to vrijeme otvoreno sam se priključio čartističkom pokretu. Engleski čartisti ustaće prvi, jer je upravo u Engleskoj borba između buržoazije i proletarijata najžešća. A zašto je najžešća? Zato jer

se u Engleskoj, zahvaljujući savremenoj industriji, zahvaljujući mašinama, sve ugnjetene klase spajaju u jednu jedinu veliku klasu sa zajedničkim interesima, u klasu proletarijata; zato jer su se zahvaljujući tome na suprotnoj strani sve klase ugnjetača također sjedinile u jednu klasu, buržoaziju. Na taj način borba je pojednostavljena, i tako će moći da bude odlučena jednim jedinim snažnim udarcem. Zar nije tako? Aristokratija u Engleskoj nema više vlasti, buržoazija vlada sama i za sobom tegli aristokratiju. Ali nasuprot buržoaziji stoji čitava velika masa naroda, ujedinjena u strahovitu falangu, čija se pobjeda nad vladajućim kapitalistima primiče sve bliže i bliže. A ovo uništenje suprotnih interesa koji su prije razdvajali različite slojeve radnika, ovu nivelaciju životnog položaja svih radnika zahvaljujete mašinama; bez mašina ne bi bilo čartista, i neka mašine pogoršavaju vaš trenutačni položaj, ipak nam one upravo time omogućuju pobjedu. Ali ne samo u Engleskoj, mašine su i u svim drugim zemljama imale ove posljedice po radnike. U Belgiji, u Americi, u Francuskoj, u Njemačkoj one su izjednačile položaj svih radnika i svakog dana ga izjednačavaju sve više i više; u svim tim zemljama radnici sad imaju isti interes, naime da sruše klasu koja ih ugnjetava, buržoaziju. Ova nivelacija životnog položaja, ova istovetnost partijskog interesa radnika svih nacija rezultat je mašinâ, i zato mašine ostaju ogroman istorijski progres. Šta iz toga slijedi za nas? Budući da je položaj radnika svih zemalja isti, budući su njihovi interesi isti, njihovi neprijatelji isti, oni se moraju zajednički boriti, oni moraju bratstvu buržuja svih naroda suprotstaviti bratstvo radnika svih naroda.

»Deutsche-Brüsseler-Zeitung«,
br. 98, 9. decembra 1847.

(Prevela NATAŠA TKALEC)

Karl Marks i Fridrih Engels

MANIFEST KOMUNISTIČKE PARTIJE

— fragmenti —

Buržoazija je eksploatacijom svjetskog tržišta dala kosmopolitski karakter proizvodnji i potrošnji svih zemalja. Na veliku žalost reakcionara, ona je izvukla nacionalno tlo ispod nogu industrije. Uništene su prastare nacionalne industrije i uništavaju se svakodnevno još uvijek. Potiskuju ih nove industrije čije uvođenje postaje životno pitanje za sve civilizirane nacije, industrije koje više ne prerađuju domaće sirovine, već sirovine koje dolaze iz najudaljenijih oblasti, i čiji se fabrikati ne troše samo u zemlji već u isto vrijeme i u svima dijelovima svijeta. Na mjesto starih potreba, zadovoljavanih domaćim proizvodima, stupaju nove koje za svoje zadovoljenje traže proizvode najdaljih zemalja i klima. Na mjesto stare lokalne i nacionalne samodovoljnosti i ograđenosti stupa svestrani saobraćaj, svestrana uzajamna zavisnost nacija. A kako je u materijalnoj, tako je i u duhovnoj proizvodnji. Duhovni proizvodi pojedinih nacija postaju općim dobrom. Nacionalna jednostranost i ograničenost postaje sve više nemoguća, a iz mnogih nacionalnih i lokalnih književnosti stvara se svjetska književnost.

Brzim poboljšanjem svih oruđa za proizvodnju, beskrajno olakšanim saobraćajem buržoazija uvlači u civilizaciju sve pa i najbarbarskije nacije. Jeftine cijene njenih roba jesu teška artiljerija kojom ona ruši sve kineske zidove, kojom ona i najupornij u mržnju barbara protiv stranaca prisiljava na kapitulaciju. Ona prisiljava sve nacije da prihvate buržoaski način proizvodnje ako neće da propadnu; ona ih prisiljava

da same kod sebe uvedu takozvanu civilizaciju, tj. da postanu buržuji. Jednom riječju, ona udešava svoj svijet po svom vlastitom liku.

Buržoazija je selo potčinila gospodstvu grada. Ona je stvorila ogromne gradove, ona je silno uvećala broj gradskog stanovništva prema seoskom i tako znatan dio stanovništva otela od idiotizma seoskog života. Kao što je selo učinila zavisnim od grada, tako je ona barbarske i polubarbarske zemlje učinila zavisnim od civiliziranih zemalja, seljačke narode od buržoaskih naroda, Istok od Zapada.

Buržoazija sve više i više savlađuje rasparčanost sredstava za proizvodnju, posjeda i stanovništva. Ona je nagomilala stanovništvo, centralizirala sredstva za proizvodnju i koncentrirala vlasništvo u malo ruku. Nužna posljedica toga bila je politička centralizacija. Nezavisne, gotovo samo savezom povezane provincije s različitim interesima, zakonima, vladama i carinama sabijene su u *jednu* naciju, *jednu* vladu, *jedan* zakon, *jedan* nacionalni klasni interes, *jednu* carinsku granicu. (...)

Životni uslovi starog društva već su uništeni u životnim uslovima proletarijata. Proleter nema vlasništva; njegov odnos prema ženi i djeci nema više ništa zajedničko s buržoaskim porodičnim odnosom; moderni industrijski rad, moderno robovanje kapitalu, jednako u Engleskoj kao u Francuskoj, u Americi kao u Njemačkoj, oduzelo mu je svaki nacionalni karakter. (...)

Borba proletarijata protiv buržoazije spočetka je nacionalna po formi, iako nije to po sadržaju. Razumije se da proletarijat svake zemlje mora prvo da svrši sa svojom vlastitom buržoazijom. (...)

Oni ne postavljaju nikakve posebne* principe u koje bi htjeli da ukalupe proleterski pokret.

Komunisti se razlikuju od ostalih proleterskih partija samo time što, s jedne strane, u različnim nacionalnim borbama proletera ističu i provode zajedničke, od nacionalnosti

---

* U engleskom izdanju od 1888. umjesto »posebne« rečeno je »sektaške«. *Red.*

nezavisne interese cjelokupnog proletarijata, a s druge strane — time što na različnim stupnjevima razvitka kroz koje prolazi borba između proletarijata i buržoazije stalno zastupaju interese cjelokupnog pokreta.

Komunisti su, dakle, u praksi onaj dio radničkih partija svih zemalja koji je najodlučniji, koji stalno gura dalje, oni u teoretskom pogledu imaju prednost pred ostalom masom proletarijata što razumiju uslove, tok i opće rezultate proleterskog pokreta. (...)

Komunistima je dalje prebačeno da hoće da ukinu domovinu, narodnost.

Radnici nemaju domovine. Njima se ne može uzeti ono što nemaju. Ali kako proletarijat prvo mora da osvoji političku vlast, da se podigne do nacionalne klase*, da se sam konstituira kao nacija, to je i on još nacionalan, mada nikako u smislu buržoazije.

Nacionalna odvajanja i suprotnosti naroda sve više iščezavaju već s razvitkom buržoazije, sa slobodom trgovine, svjetskim tržištem, jednoobraznošću industrijske proizvodnje i životnih odnosa koji njoj odgovaraju.

Vladavina proletarijata učiniće da se oni još više izgube. Ujedinjena akcija, bar civiliziranih zemalja, jedan je od prvih uvjeta njegovog oslobođenja.

U mjeri u kojoj se ukida eksploatacija jednog individuuma od strane drugog ukida se i eksploatacija jedne nacije od strane druge.

S padom suprotnosti klasa u okviru nacija pada i neprijateljski stav među narodima.

Napisano u decembru 1847. i januaru 1848. Prvi put štampano kao posebna brošura februara 1848. u Londonu.

(Preveo MOŠA PIJADE)

---

* U engleskom izdanju od 1888. umjesto riječi: »da se podigne do nacionalne klase« stoji — »da se podigne do vodeće klase nacije«. *Red.*

K. Marks i F. Engels

O POLJSKOM PITANJU

Govori na svečanom skupu u Briselu u spomen druge godišnjice Krakovskog ustanka od 1846. 22. februara 1848.

GOVOR KARLA MARKSA

Gospodo!

U istoriji ima frapantnih analogija. Jakobinac iz 1793. postao je komunist naših dana. Kad su Rusija, Austrija i Pruska 1793. podijelile između sebe Poljsku, ove tri sile su uzele kao izliku ustav od 1791, koji su jednodušno osudile zbog njegovih tobožnjih jakobinskih načela.

A šta je proklamirao taj poljski ustav od 1791? Ništa drugo do ustavnu monarhiju: zakonodavnu vlast u rukama predstavnika zemlje, slobodu štampe, slobodu savjesti, javnost sudskih rasprava, ukidanje kmetstva, itd. A sve ovo nazivalo se tada najčistijim jakobinstvom! Kao što vidite, gospodo, istorija je koračala naprijed. Ono što je tada bilo jakobinstvo, postalo je danas liberalizam, i to u njegovoj najumjerenijoj formi.

Tri sile su koračale s istorijom. Godine 1846, kad su Krakov inkorporirale Austriji i oduzele Poljacima posljednje ostatke samostalnosti, one su krstile komunizmom sve ono što su nekad nazivali jakobinstvom.

A u čemu se sastojao komunizam krakovske revolucije? Da li je ona bila komunistička zato što je htjela da uspostavi poljsku nacionalnost? S istim pravom moglo bi se reći da je rat koji je evropska koalicija vodila protiv Napoleona, da bi spasila nacionalnosti, bio komunistički rat i da su Bečki

kongres sačinjavali krunisani komunisti. Ili je možda Krakovska revolucija je htjela ukinuti vlasništvo. Ali koju vrstu de demokratsku vladu? No niko neće građane-milionare Berna i Njujorka optuživati za komunističke prohtjeve.

Komunizam negira nužnost postojanja klasa; on hoće da ukine sve klase, sve klasne razlike. Krakovski revolucionari htjeli su samo da izbrišu političke razlike među klasama; različitim klasama htjeli su da dadu jednaka prava.

Pa u kom pogledu je, onda, ta Krakovska revolucija bila komunistička?

Možda zato što je pokušala da slomi lance feudalizma, da oslobodi vlasništvo pritisnuto feudalnim teretima i da ga pretvori u slobodno vlasništvo, u moderno vlasništvo?

Kad bi se francuskim vlasnicima reklo: »Znate li što hoće poljski demokrati? Poljski demokrati hoće da kod sebe uvedu onakvu formu vlasništva kakva već postoji kod vas«, francuski vlasnici bi odgovorili: »Oni rade vrlo dobro«. Ali recite, kao što to čini g. Gizo, francuskim vlasnicima: »Polucijom od 1789. i kakvo do danas postoji kod vas«, oni će ljaci hoće da ukinu onakvo vlasništvo kakvo ste vi uveli revopovikati: »Tako?! To su, dakle, revolucionari, komunisti! Bestidnike treba zgaziti«. Ukidanje cehova, gilda, uvođenje slobodne konkurencije naziva se sada u Švedskoj *komunizmom*. »Journal des Débats« ide još dalje: ukinuti rentu koju jedno korumpirano pravo zajamčuje dvjema stotinama hiljada birača — znači ukinuti jedan izvor dohotka, znači razoriti stečeno vlasništvo, znači biti komunist. Bez sumnje, i krakovska revolucija bila komunistička zato što je htjela da uvevlasništva? Ono koje u ostaloj Evropi ne može da bude razoreno, kao što ne može da bude razoren *Sonderbund* u Švicarskoj — ni prvo ni drugo više ne postoji.

Niko neće poricati da se u Poljskoj političko pitanje povezuje sa socijalnim. Jedno je od drugog odvajkada neodvojivo.

Uostalom, pitajte reakcionare! Da li su se oni za vrijeme Restauracije borili samo protiv političkog liberalizma i njegovog obligatnog prtljaga — volterijanstva?

Jedan vrlo renomirani reakcionarni pisac otvoreno je priznao da se najuzvišenija metafizika jednog de Mestra i jednog de Bonalda svodila u krajnjoj liniji na pitanje novca, a zar svako pitanje novca nije direktno — socijalno pitanje? Vo-

deći ljudi Restauracije nisu krili da je za uspostavljanje politike dobrog starog vremena potrebno uspostavljajne dobrog starog vlasništva, feudalnog vlasništva, moralnog vlasništva. Svako zna da se vjernost monarhu ne može zamisliti bez desetine i tlake.

Pođimo još više unazad. Godine 1789. političko pitanje prava čovjeka sadržavalo je u sebi socijalno pitanje slobodne konkurencije.

A šta se događa u Engleskoj? Nisu li se u svim pitanjima, od Reform-billa do ukidanja žitnih zakona, političke partije borile za što drugo nego za promjene vlasništva, za pitanja vlasništva, za socijalna pitanja.

Zar je ovdje, u Belgiji, borba između liberalizma i katolicizma nešto drugo do borba između industrijskog kapitala i krupnog zemljišnog vlasništva?

I zar politička pitanja o kojima se diskutira već sedamnaest godina nisu u suštini socijalna pitanja?

Ma kakvo bilo gledište kojeg se pridržavate — liberalno, radikalno ili čak aristokratsko — kako biste mogli još predbacivati krakovskoj revoluciji što je socijalno pitanje povezivala s političkim pitanjem?

Ljudi koji su stajali na čelu revolucionarnog pokreta u Krakovu bili su intimno uvjereni da samo demokratska Poljska može biti nezavisna i da demokratska Poljska nije moguća bez ukidanja feudalnih prava, bez agrarnog pokreta koji bi kmetove pretvorio u slobodne vlasnike, u moderne vlasnike. Stavite na mjesto ruskog samodršca poljske aristokrate, i vi ste dali despotizmu pravo građanstva. Isto tako su Nijemci u svom ratu protiv tuđinske vladavine zamijenili jednog Napoleona za trideset i šest Meterniha.

Kad poljski feudalni gospodar ne bude više imao nad sobom ruskog feudalnog gospodara, poljski seljak će ipak imati nad sobom feudalnog gospodara, doduše slobodnog umjesto porobljenog. Ova promjena ne bi ništa izmijenila u njegovom sacijalnom položaju.

Krakovska revolucija dala je slavan primjer čitavoj Evropi poistovećujući stvar nacionalnosti sa stvari demokratije i oslobođenja ugnjetene klase.

Iako je ova revolucija bila za moment ugušena krvavim rukama plaćenih ubica, ona sad ustaje sa slavom i trijumfom u Švajcarskoj i u Italiji. Ona nalazi potvrdu svojih principa u

Irskoj, gdje je usko nacionalna partija sišla u grob sa O'Konelom i gdje je nova nacionalna partija prije svega reformatorska i demokratska.

Poljska je još jedanput uzela inicijativu, ali to nije više feudalna Poljska nego demokratska Poljska, i od tog trenutka njeno oslobođenje postalo je stvar časti svih demokrata Evrope.

GOVOR FRIDRIHA ENGELSA

Gospodo!

Ustanak čiju godišnjicu danas slavimo nije uspio. Poslije nekoliko dana herojskog otpora Krakov je bio zauzet, i krvava avet Poljske, koja se za trenutak ispravila pred očima svojih ubica, ponovo je sišla u grob.

Krakovska revolucija svršila se porazom, porazom koji je za veliko žaljenje. Odajmo posljednju počast palim herojima, požalimo njen neuspjeh, izrazimo naše simpatije za dvadeset miliona Poljaka čije lance je ovaj neuspjeh jače stegao.

Ali, gospodo, da li je to sve što treba da učinimo? Da li je dovoljno proliti suzu nad grobom jedne nesretne zemlje i zakleti se na nepomirljivu, no dosad nemoćnu mržnju prema njenim ugnjetačima?

Ne, gospodo! Godišnjica Krakova nije samo dan žalosti, ona je za nas ostale demokrate dan radosti; jer sam poraz krije u sebi pobjedu, pobjedu čiji plodovi ostaju čvrsto stečeni, dok su rezultati poraza samo prolazni.

Ova pobjeda je pobjeda mlade demokratske Poljske nad starom aristokratskom Poljskom.

Da, posljednjoj borbi Poljske protiv njenih stranih ugnjetača prethodila je skrivena, tajna, ali odlučna borba u krilu same Poljske, borba ugnjetenih Poljaka protiv Poljaka ugnjetača, borba poljske demokratije protiv poljske aristokratije.

Uporedite 1830. i 1846, uporedite Varšavu i Krakov. Godine 1830. vladajuća klasa u Poljskoj bila je toliko egoistična, bornirana i kukavička u zakonodavnom tijelu koliko je bila požrtvovna, oduševljena i hrabra na bojnom polju.

Šta je htjela poljska aristokratija 1830. godine? Svoja stečena prava odbraniti od cara. Ona je ograničila ustanak na onu malu oblast koju je Bečki kongres nazvao Kraljevinom Poljskom; ona je sputavala elan ostalih poljskih pokrajina;

ona je ostavila netaknutim kmetstvo, koje od seljaka čini životinju, i sraman položaj Jevreja. Ako je aristokratija u toku ustanka morala činiti ustupke narodu, ona ih je činila kad je već bilo prekasno, kad je ustanak bio izgubljen.

Kažimo otvoreno: ustanak od 1830. nije bio ni nacionalna revolucija (on je isključio tri četvrtine Poljske), ni socijalna ili politička revolucija; on nije ništa izmijenio u unutrašnjoj situaciji naroda; to je bila konzervativna revolucija.

Ali u krilu te konzervativne revolucije, u krilu same nacionalne vlade, bio je čovjek koji je živo napadao uske poglede vladajuće klase. On je predložio zaista revolucionarne mjere, pred smjelošću kojih su aristokrati Sejma ustuknuli. Pozivajući na oružje čitavu staru Poljsku, pretvarajući tako rat za poljsku nezavisnost u evropski rat, emancipirajući Jevreje i seljake, omogućujući seljacima da učestvuju u zemljišnom vlasništvu, rekonstruirajući Poljsku na bazi demokratije i jednakosti, on je htio da od nacionalne stvari učini stvar slobode; on je htio da interes svih naroda poistoveti s interesom poljskog naroda. Treba li da reknem ime tog čovjeka čiji je genije smislio tako obiman plan a ipak tako jednostavan? To je bio Lelevel.

Godine 1830. aristokratska većina, zaslijepljena svojim interesima, stalno je odbacivala ove prijedloge. Ali te principe, sazrele i dalje razvijene iskustvom od petnaest godina ropstva, te iste principe vidjeli smo ispisane na zastavi krakovskog ustanka. U Krakovu, i to se lijepo vidjelo, više nije bilo ljudi koji su imali mnogo da izgube; više nije bilo aristokrata; svaki poduzeti korak nosio je pečat ove demokratske hrabrosti, gotovo bih rekao proleterske hrabrosti koja nema šta da izgubi osim svoje bijede, a koja ima da dobije čitavu otadžbinu, čitav svijet. Tamo nije bilo oklijevanja, nije bilo ustručavanja; napadalo se u isti mah na tri države; proglašavala se sloboda seljaka, agrarna reforma i emancipacija Jevreja a da se ni jednog trenutka nije marilo da li bi to moglo povrijediti ovaj ili onaj aristokratski interes.

Krakovska revolucija nije htjela niti da uspostavi staru Poljsku niti da sačuva stare poljske institucije koje su tuđinske vlade bile ostavile u životu; ona nije bila ni reakcionarna ni konzervativna.

Ne, ona je bila još u neprijateljskijem odnosu prema samoj Poljskoj nego prema svojim stranim ugnjetačima, u ne-

prijateljskom odnosu prema staroj Poljskoj, barbarskoj, feudalnoj, aristokratskoj, zasnovanoj na kmetstvu većine naroda. Daleko od toga da uspostavi tu staru Poljsku, ona je, naprotiv, htjela da je sruši do temelja i da na njenim ruševinama osnuje, sa čisto novom klasom, s većinom naroda, novu Poljsku, modernu, civiliziranu, demokratsku, dostojnu devetnaestoga vijeka, koja bi zaista bila predstraža civilizacije.

Razlika između 1830. i 1846 — ogroman progres izvršen u krilu same nesrećne, raskrvavljene, rastrzane Poljske; poljska aristokratija potpuno odvojena od poljskog naroda i bačena u naručje ugnjetača svoje otadžbine; poljski narod neopozivo pridobijen za stvar demokratije; najzad klasna borba, pokretačka snaga čitavog društvenog progresa, duboko utemeljena u Poljskoj kao i ovdje — u tome je pobjeda demokratije koju je potvrdila krakovska revolucija, to je rezultat koji će donijeti svoje plodove kad poraz ustanika bude osvećen.

Da, gospodo, zahvaljujući krakovskom ustanku, poljska stvar je, od nacionalne stvari što je bila prije, postala pitanje koje interesira sve demokrate. Do 1846. mi smo imali da osvećujemo zločin; od tada imamo da podržavamo saveznike, i mi ćemo to činiti.

A naročito naša Njemačka treba da se raduje toj eksploziji demokratskih strasti Poljske. Upravo mi se spremamo da izvršimo demokratsku revoluciju; mi ćemo imati da se borimo protiv barbarskih horda Austrije i Rusije. Prije 1846. mogli smo sumnjati na čiju će stranu stati Poljska u slučaju demokratske revolucije u Njemačkoj. Krakovska revolucija raspršila je svaku sumnju. Odsad su njemački i poljski narod nerazdruživi saveznici. Mi imamo iste neprijatelje, iste ugnjetače, jer ruska vlada pritiskuje nas isto onako kao i Poljake. Prvi uvjet oslobođenja i Njemačke i Poljske jeste prevrat u sadašnjem političkom stanju Njemačke, rušenje Pruske i Austrije, potiskivanje Rusije iza Dnjestra i Dvine.

Savez njemačke i poljske nacije nije dakle lijep san, divna iluzija; ne, gospodo, on je neizbježna potreba koja proizlazi iz zajedničkih interesa obje nacije, a postao je potreba zahvaljujući Krakovskoj revoluciji. Njemački narod, koji je u vlastitoj stvari dosad imao gotovo samo riječi, imaće za svoju poljsku braću djela; i kao što mi, ovdje prisutni nje-

mački demokrati, pružamo ruku poljskim demokratima, tako će i cijeli njemački narod proslaviti svoj savez s poljskim narodom na polju prve bitke u kojoj će oni zajedničkim silama izvojevati pobjedu nad našim zajedničkim ugnjetačima.

Štampano marta 1848.
u zborniku »Célébration, à Bruxelles,
du deuxième anniversaire de la
Révolution Polonaise du 22 Février 1846«
Bruxelles, 1848.

(Prevela NATAŠA TKALEC)

Karl Marks

KLASNE BORBE U FRANCUSKOJ OD 1848. DO 1850.

— fragment —

Buržoazija je *prisilila* pariski proletarijat na junski ustanak. Već u toj činjenici bila je sadržana osuda proletarijata. Njega nije tjerala na nasilno obaranje buržoazije niti njegova neposredna, priznata potreba, niti je on bio dorastao tom zadatku. »Moniteur« mu je morao službeno saopćiti da je republika smatrala za potrebno da odaje počast njegovim iluzijama, i tek njegov poraz uvjerio ga je u istinitost toga da najneznatnije poboljšanje njegovog položaja *u okviru* buržoaske republike ostaje *utopija*, utopija koja postaje zločin čim se pokuša ostvariti. Namjesto njegovih, po obliku pretjeranih a po sadržaju tričavih i čak još buržoaskih, zahtjeva, čije zadovoljenje je htio da iznudi od februarske republike, došla je smjela revolucionarna borbena parola: *Obaranje buržoazije! Diktatura radničke klase!*

Pretvorivši svoj grob u kolijevku *buržoaske republike*, proletarijat je buržoasku republiku prinudio da odmah istupi u svom pravom liku, kao država čija je priznata svrha da ovjekovječi vladavinu kapitala i ropstvo rada. Imajući stalno pred očima neprijatelja punog ožiljaka, nepomirljivog, nepobjedivog — nepobjedivog jer je njegovo postojanje uvjet njegovog vlastitog života — vladavina buržoazije, oslobođena svih okova, morala se odmah pretvoriti u *terorizam buržoazije*. Pošto je proletarijat privremeno bio uklonjen s pozornice i diktatura buržoazije službeno priznata, morali su srednji slojevi buržoaskog društva, sitna buržoazija i selja-

štvo, da se utoliko više približavaju proletarijatu ukoliko je njihov položaj postajao nepodnošljiviji, a njihova suprotnost prema buržoaziji oštrija. Kao što su ranije uzrok svoje bijede vidjeli u usponu proletarijata, tako su ga sada morali vidjeti u njegovu porazu.

Ako je junski ustanak svuda na kontinentu podigao samosvijest buržoazije i ponukao je da otvoreno stupi u savez s feudalnom monarhijom protiv naroda, ko je bio prva žrtva tog saveza? Sama kontinentalna buržoazija. Junski poraz spriječio ju je da učvrsti svoju vladavinu i da zadrži narod, poluzadovoljan polurazočaran, na najnižoj stepenici buržoaske revolucije.

Najzad, junski poraz odao je despotskim državama Evrope tajnu da Francuska mora po svaku cijenu održati mir spolja da bi mogla voditi građanski rat unutra. Na taj način, narodi koji su počeli borbu za svoju nacionalnu nezavisnost bili su prepušteni nadmoćnosti Rusije, Austrije i Pruske, ali u isto vrijeme sudbina tih nacionalnih revolucija stavljena je u zavisnost od sudbine proleterske revolucije, lišena svoje prividne samostalnosti, svoje nezavisnosti od velikog socijalnog prevrata. Ni Mađar, ni Poljak, ni Talijan neće biti slobodan dok radnik bude rob!

Naposljetku, pobjede Svete alijanse dale su Evropi takav lik da će svaki novi proleterski ustanak u Francuskoj odmah povući za sobom *svjetski rat.* Nova francuska revolucija će biti primorana da odmah napusti nacionalno tlo i *osvoji evropski teren,* na kojem se socijalna revolucija XIX stoljeća jedino i može provesti.

Dakle, tek s junskim porazom bili su stvoreni svi uslovi u kojima Francuska može uzeti *inicijativu* za evropsku revoluciju. Tek pošto je zamočena u krv *junskih ustanika,* trobojnica je postala zastava evropske revolucije — *crvena zastava.*

I mi kličemo: *Revolucija je mrtva, živjela revolucija!*

Napisano januara—oktobra 1850.
Štampano u časopisu »Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue",
br. 1, 2, 3, 5—6, 1850.

(Prevela NATAŠA TKALEC)

K. Marks

BRITANSKA VLADAVINA U INDIJI

London, 10. juna 1853.

Hindustan je Italija azijskih razmjera, sa Himalajima mjesto Alpa i Bengalskom dolinom mjesto Lombardije, sa Dekanom mjesto Apenina i otokom Cejlonom mjesto Sicilije. Ista bogata raznolikost plodova zemlje, ista pocjepkanost u političkom ustrojstvu. Baš kao što je i u Italiji mač osvajača nasilno ujedinjavao razne nacionalne mase, to isto vidimo i u Hindustanu; kada nije bio pod pritiskom muhamedanaca ili Mongola ili Britanaca, Hindustan je bio rascjepkan na onoliko nezavisnih i međusobno zavađenih država koliko je imao gradova ili čak sela. Pa ipak, sa društvenog stanovišta, Hindustan nije Italija nego Irska Istoka. I ova čudna kombinacija Italije i Irske, jednog svijeta čulnosti i jednog svijeta jada, anticipirana je u starim tradicijama hindustanske religije. Ta religija je u isto vrijeme religija senzualnog preobilja i religija samomučilačkog asketizma; religija Lingama[1] i religija Džagernauta[2], religija monaha i religija bajadera.

Ja ne dijelim mišljenje onih koji vjeruju u zlatan vijek Hindustana, mada za potvrdu mog gledišta neću kao ser Čarls Vud da se pozovem na vladavinu Kuli-Kana. Ali uzmite, na primjer, doba Aurangzeba, ili doba kada su se Moguli pojavili
među južnoindijskom sektom lingajata. *Prev.*
na sjeveru a Portugalci na jugu, ili doba muslimanske inva-

---

[1] *Religija Lingama* — kult božanstva Šive, naročito raširen

[2] *Džagernaut* — jedno od otjelovljenja boga Višnu, čiji se hram nalazi u gradu Puri, u istočnom dijelu Indije. *Prev.*

zije ili doba heptarhije[3] u Južnoj Indiji; ili, ako hoćete, vratite se još dalje unazad, do drevnog doba, uzmite mitološku hronologiju samih Bramana prema kojima su nevolje Indije počele i prije hrišćanske epohe stvaranja svijeta.

Međutim, ne može biti nikakve sumnje u to da se nevolja u koju su Britanci bacili Hindustan bitno razlikuje i da je neizmjerno teža od svega onoga što je Hindustan morao ranije da prepati. Ovdje ne mislim na evropski despotizam, nakalemljen na azijski despotizam od strane britanske Istočno-indijske kompanije[4] što predstavlja čudovišniju kombinaciju od božanskih čudovišta od kojih se prepadamo u hramu Salseti[5]. Ovo nije samo specifična crta britanske kolonijalne vladavine već kopiranje holandske, i to u tolikoj mjeri da je radi karakteristike rada britanske Istočno-indijske kompanije dovoljno doslovno ponoviti ono što je ser Stanford Rafls, *engleski* guverner Jave, rekao o staroj holandskoj Istočno-indijskoj kompaniji:

»Holandska kompanija, vođena jedino pomišlju na profit i postupajući sa svojim podanicima s manje obzira nego što je vlasnik zapadnoindijskih plantaža nekad postupao s robovima na svojoj zemlji, jer je ovaj robove kupio za novac a ona nije, — upotrebljavala je cio postojeći aparat despotizma da od ljudi iscijedi posljednju paru nameta, posljednji djelić njihove snage, i tako pogoršavala zla jedne ćudljive i polubarbarske vladavine, provodeći je sa svom iskusnom lukavošću političara, sa svom monopolizatorskom sebičnošću trgovca.«

Svi građanski ratovi, invazije, revolucije, osvajanja, gladi, ma koliko njihovo uzastopno djelovanje u Hindustanu izgle-

---

[3] *Heptarhija (sedmovlašće)* — termin usvojen u engleskoj istoriji za označavanje sedam saksonskih kraljevstava (VI—VIII vijeka); Marks upotrebljava ovaj termin za označavanje feudalne razdrobljenosti Dekana, dok ga nisu zauzeli muslimani. *Prev.*

[4] *Britanska Istočno-indijska kompanija* bila je organizirana 1600. godine radi monopoliziranja trgovine s Indijom. Pod vidom »trgovinskih« operacija Kompanije engleski kapitalisti su osvojili Indiju i decenijama vladali njome. Poslije indijskog ustanka od 1857. Kompanija je bila likvidirana i engleska vlada uzela je upravu Indije neposredno u svoje ruke. *Prev.*

[5] *Pećinski hram u Salseti,* nalazi se na istoimenom otoku u Bombajskoj oblasti Indije, ima mnoštvo reljefa uklesanih, kao i sam hram, u kamenu. *Prev.*

dalo neobično složeno, brzo i razorno, zahvatali su Hindustan samo po površini. Engleska je razorila cjelokupnu strukturu indijskog društva, a još se ne pokazuju nikakvi simptomi njegovog ponovnog formiranja. Ovaj gubitak starog svijeta bez stvaranja nekog novog, pridaje posebnu vrstu melanholije današnjoj nevolji Hindusa i odvaja Hindustan pod upravom Velike Britanije od svih njegovih drevnih tradicija i cijele njegove ranije istorije.

Opće govoreći, u Aziji su bile od pamtivijeka samo tri grane uprave: finansije ili pljačkanje vlastitoga naroda, rat ili pljačkanje drugih naroda, i, naposljetku, javni radovi. Klima i osobitosti tla, naročito prostrane oblasti pustinje, koje se prostiru od Sahare preko Arabije, Perzije, Indije i Tatarske do najviših azijskih planinskih predjela, bili su razlog za stvaranje umjetnog navodnjavanja pomoću kanala i hidrotehničkih uređaja, ove osnove poljoprivrede na Istoku. Kao u Egiptu i u Indiji, tako i u Mezopotamiji, Perziji itd. iskorišćuju se poplave za đubrenje zemlje; visoki vodostaj iskorišćava se za napajanje kanala za navodnjavanje. Ova primarna potreba privrednog i zajedničkog korišćenja vode, koja je na Zapadu natjerala pojedinačne proizvođače da se dobrovoljno udružuju, kao što je slučaj u Flandriji i Italiji, iziskivala je na Istoku, gdje je civilizacija bila na odveć niskom stepenu i gdje su teritoriji odveć prostrani da bi se mogla pojaviti dobrovoljna udruživanja, intervenciju centralne vlade. Otuda ta ekonomska funkcija koju treba da obavljaju sve azijske vlade, funkcija organiziranja javnih radova. Ovo umjetno povećavanje plodnosti tla, koje zavisi od centralne vlade, i koje odmah opada čim se zapusti navodnjavanje, objašnjava inače čudnu činjenicu da sada nailazimo na besplodne i puste čitave teritorije koji su nekada bili izvanredno obrađivani, kao na primjer: Palmira, Petra, ruševine Jemena i prostrane pokrajine Egipta, Perzije i Hindustana. To također objašnjava činjenicu kako je jedan jedini rušilački rat mogao da opusti jednu zemlju za vjekove i da je liši cjelokupne njene civilizacije.

Britanci su, međutim, u Istočnoj Indiji preuzeli od svojih prethodnika resor finansija i resor vojske, ali su potpuno zanemarili resor javnih radova. Otuda opadanje poljoprivrede, koja ne može da se razvija prema britanskom načelu slobodne

konkurencije, prema načelu »laissez faire, laissez aller«[6]. Ali u azijskim državama sasvim je uobičajena slika da poljoprivreda opada pod jednom vladom i da ponovo oživljuje pod nekom drugom. Tamo žetve zavise od dobre ili loše vlade kao u Evropi od dobre ili loše godine. Stoga se ne bi moglo smatrati da je gušenje i zanemarivanje poljoprivrede — ma koliko to po sebi bilo zlo — predstavljalo posljednji udarac koji je britanski zavojevač zadao indijskom društvu, da ovaj nije bio propraćen jednom okolnošću od sasvim drugog značaja, okolnošću koja predstavlja novinu u cijelom azijskom svijetu. Ma koliko moralo izgledati da se politički lik Indije mijenjao u prošlosti, njeno društveno uređenje ostajalo je neizmijenjeno od najstarijih davnina do prvog decenija XIX vijeka. Ručni razboj i kolovrat, koji neprekidno stvaraju beskrajno mnoštvo prelaca i tkača, bili su kičma u strukturi ovoga društva. Od pamtivijeka Evropa je dobivala prekrasne tkanine koje su bile djelo indijskih tkača, i slala je u zamjenu za njih dragocjene metale, snabdijevajući na taj način materijalom indijskog zlatara, tog neophodnog člana indijskog društva koje toliko voli nakit, da čak i najniži stalež, oni koji idu skoro sasvim goli, obično nose zlatne minđuše i neki drugi zlatni ukras oko vrata. Prstenje na prstima ruku i nogu bilo je također uobičajeno. Žene i djeca često su nosili masivne grivne od zlata ili srebra na rukama i nogama, a zlatne i srebrne statuete bogova nalazile su se među kućnim predmetima. Britanski zavojevači su razorili indijski ručni razboj i kolovrat. Engleska je prvo istisnula indijske pamučne proizvode sa evropskog tržišta, zatim je uvezla pređu u Hindustan i naposljetku je samu postojbinu pamuka preplavila pamučnim proizvodima. Od 1818. do 1836. izvoz predenog pamuka iz Velike Britanije u Indiju porastao je u razmjeru 1:5200. Godine 1824. izvoz britanskog muslina u Indiju jedva da je dostizao 1 milijun jardi, dok je 1837. premašao 64 milijuna jardi. Ali u isto vrijeme stanovništvo Dake opalo je od 150000 na 20000 stanovnika. Ovo opadanje indijskih gradova, čuvenih po svojim tkaninama, nikako nije bila najgora posljedica britanskog osvajanja. Britanska vodena para i britanska nauka

[6] »Ostavite slobodu akcije« — formula buržoaskih ekonomista, predstavnika liberalizma, koji su tražili slobodu trgovine i nemiješanje vlade u ekonomske odnose. *Prev.*

raskinule su na cijelom teritoriju Hindustana veze između poljoprivrede i zanatske proizvodnje.

Ove dvije okolnosti — s jedne strane to što Hindusi, kao i svi istočnjački narodi, prepuštaju centralnoj vladi brigu oko javnih radova, tog prvog uvjeta svoje poljoprivrede i trgovine, a s druge strane što su Hindusi razasuti po cijelom teritoriju svoje zemlje i poradi patrijarhalne veze poljoprivrede i zanata okupljeni u malim centrima, — ove dvije okolnosti stvorile su još od davnina društveni sistem s naročitim osobinama, tzv. *sistem seoskih općina* koji je davao svakoj od ovih malih zajednica nezavisnu organizaciju i poseban život. Naročito obilježje ovog sistema može se vidjeti iz slijedećeg opisa koji se nalazi u jednom starom službenom izvještaju britanskog Donjeg doma o indijskim prilikama:

»Selo u geografskom smislu je oblast koja obuhvata nekoliko stotina ili hiljada akri ziratne i puste zemlje. U političkom pogledu ono liči na komunalnu zajednicu ili gradsku općinu. Ono po pravilu ima ove činovnike i službenike: *potel*, ili poglavar, koji obično vrši nadzor nad poslovima sela, rješava sporove među stanovnicima, upravlja policijom i obavlja dužnost pribiranja dažbina u svom selu, dužnost za čije je obavljanje on najpodesniji zbog svog ličnog utjecaja i podrobnog poznavanja stanja i prilika stanovnika. *Karnum* se brine o zemljoradnji i vodi računa o svemu što je u vezi s njom. Zatim dolaze *talari* i *toti;* dužnost prvoga sastoji se u prikupljanju podataka o zločinima i prestupima i u praćenju i zaštiti putnika koji idu iz jednog sela u drugo, a služba drugoga izgleda da je više ograničena na selo i ona se između ostalog sastoji u čuvanju usjeva i u pomaganju pri njihovom procjenjivanju. *Graničar* čuva granice sela ili daje iskaze u vezi sa granicom u slučaju spora. Nadzornik rezervoara i razvodnih kanala raspodjeljuje vodu za potrebe poljoprivrede. Braman vrši vjerske dužnosti u selu. Učitelja možemo vidjeti kako u selu uči djecu da čitaju i pišu po pijesku. Poseban braman vodi kalendar ili je astrolog i dr. Ovi viši i niži službenici obično sačinjavaju upravu sela. U nekim krajevima njihov broj je manji; neke spomenute dužnosti i funkcije ujedinjene su u jednoj osobi. U drugim krajevima zemlje broj spomenutih osoba je veći. Pod ovim jednostavnim oblikom općinske uprave stanovništvo je živjelo od pamtivijeka. Granice sela rijetko su se mijenjale, i mada su sama sela jednako strada-

vala uslijed rata, gladi i boleština, pa čak bivala i opustošena, isto ime, iste granice, isti interesi, pa čak i iste porodice ostajali su iz vijeka u vijek. Stanovništvo se nije uzbuđivalo zbog propadanja i podjela kraljevina; sve dok je njegovo selo ostajalo čitavo, njega je malo brinulo pod čiju vlast je selo prešlo ili kome je vladaru podložno; njegova unutrašnja privreda ostajala je neizmijenjena. Potel je i dalje ostajao poglavar, i dalje je vršio funkciju suca u malim i velikim sporovima i ubirao dažbine u selu.«

Ovi mali stereotipni oblici društvenog organizma su se većim dijelom raspali i nestaju ne toliko zbog grubog miješanja britanskog poreznika i britanskog vojnika, koliko zbog djelovanja engleskih parnih mašina i engleske slobodne trgovine. Ove općine, organizirane kao porodice, zasnivale su se na kućnoj radinosti, na onoj naročitoj kombinaciji ručnog tkanja, ručnog predenja i ručnog obrađivanja zemlje, — što im je davalo mogućnost privredne autarhije. Engleska intervencija postavila je prelca u Lankšir a tkača u Bengal, ili je zbrisala i indijskog prelca i indijskog tkača i time razorila ove male polubarbarske, polucivilizirane zajednice uništivši njihovu ekonomsku osnovu i na taj način izazvala najveću, i da kažemo istinu, jedinu *socijalnu* revoluciju za koju je Azija ikada čula.

Ali ma kako da je bolno za ljudska osjećanja gledati kako se bezbrojne vrijedne, patrijarhalne i bezazlene društvene organizacije raspadaju i rastaču, bacaju u more bijede, i kako njihovi pojedini članovi gube u isto vrijeme i svoje starinske oblike civilizacije i iskonska sredstva za opstanak, mi ne smijemo zaboraviti da su ove idilične seoske općine, ma koliko one izgledale bezazlene, uvijek bile čvrsta osnova istočnjačkog despotizma, da su ograničavale ljudski razum najužim okvirima, čineći ga pokornim oruđem praznovjerja, porobljavajući ga tradicionalnim pravilima, lišavajući ga svake veličine i svake istorijske inicijative. Ne smijemo zaboravljati onaj barbarski egoizam stanovništva koje je, usredotočujući svu svoju pažnju na bijedan komadićak zemlje, mirno gledalo kako propadaju carstva, kako se vrše neizreciva zvjerstva, kako se istrebljuje stanovništvo velikih gradova, gledajući na to samo kao na prirodne pojave, pošto je i sámo bilo bespomoćna žrtva ma kog napadača koji se udostojio da ga uopće primijeti. Ne smijemo zaboravljati da je ovakav život lišen

dostojanstva, nepomičan i vegetativan, da je ovakav pasivni način postojanja izazvao, s druge strane, kao svoju protivtežu, divlje, slijepe i neobuzdane sile uništenja, tako da je i samo ubojstvo postalo vjerski ritual u Hindustanu. Mi ne smijemo zaboraviti da su ove male općine bile ukaljane ropstvom i podijeljenošću na kaste, da su one podvrgavale čovjeka vanjskim prilikama umjesto da su ga uzdizale na položaj gospodara tih prilika, da su one pretvarale jedno društveno stanje koje se razvija samo od sebe, u neizmjenjivu, prirodom predodređenu sudbinu i da su na taj način stvorile obožavanje prirode koje čovjeka spušta na stupanj životinje, što pokazuje činjenica da je čovjek, gospodar prirode, padao na koljena obožavajući majmuna Hanumana ili kravu Sabalu.

Istina je da je Engleska provodeći socijalnu revoluciju u Hindustanu išla za najnižim interesima i da se pokazala glupavom u svom načinu na koji ih je nametala. Ali, nije stvar u tome. Pitanje je, može li čovječanstvo izvršiti svoju misiju bez korjenite revolucije socijalnog stanja Azije? Ako ne može, onda je Engleska, ma kakav bio njen zločin, bila nesvjesno oruđe istorije u provođenju ove revolucije.

Onda, ma koliko gorko djelovao na naša lična osjećanja prizor rušenja starog svijeta, mi sa gledišta istorije, imamo pravo da uzviknemo sa Geteom

»Sollte diese Qual uns quälen
Da sie unsere Lust vermehrt,
Hat nicht Myriaden Seelen
Timurs Herrschaft aufgezehrt?«[7]

Napisao K. Marks 10. juna 1853.
Štampano u »New-York Daily Tribune« od 25. juna 1853.

(Prevela dr VIDA MARKOVIĆ,
redigirala MARA FRAN)

---

[7] Treba li ovaj bol da nas muči
Kad on povećava našu radost,
Zar nije Timurova vladavina
Satrla bezbrojne duše?

Iz Geteovih stihova »Zulejki« (»Zapadno-istočni divan«). *Prev.*

K. Marks

BUDUĆI REZULTATI BRITANSKE VLADAVINE U INDIJI

London, 22. jula 1853.

... Kako je došlo do uspostavljanja engleske vlasti u Indiji? Neograničenu vlast Velikog mogula[1] slomili su njegovi vice-kraljevi. Vlast vice-kraljeva slomili su Marati[2]. Vlast Marata slomili su Avgani, i dok su se svi borili protiv svih, Britanci su upali i uspjeli da ih sve pokore. Zemlja koja nije podijeljena samo na muslimane i Hinduse, nego i na plemena i kaste, društvo čiji sklop počiva na nekoj vrsti ravnoteže koja dolazi od opće netrpeljivosti i posvećene isključivosti svih njenih članova — zar ovakva zemlja i ovakvo društvo nisu bili unaprijed osuđeni da padnu kao plijen zavojevača? I da ne znamo ništa o istoriji Hindustana, zar nam ne bi bila dovoljna krupna i neoboriva činjenica da čak i sada Indiju drži u engleskom ropstvu indijska vojska koju izdržava Indija? Prema tome, Indija nije mogla izbjeći sudbinu da bude osvojena, i cijela njena istorija, ako je uopće ima, jest istorija uzastopnih osvajanja kroz koja je ona prošla. Indijsko društvo uopće nema istorije, bar ne poznate istorije. Ono što mi nazivamo njegovom istorijom jest istorija zavojevača, koji su dolazili jedan za drugim, koji su osnivali svoje imperije na pasivnoj osnovi tog društva koje se nije opiralo niti mijenjalo. Prema tome, pitanje se ne sastoji u tome da li je Engleska imala pravo da osvoji Indiju, nego u tome da li bi

[1] *Veliki mogul* — titula indijskih muslimanskih vladara iz turske dinastije Babura, koji su vladali od 1526. do 1857. *Prev.*

[2] *Marati* — grupa naroda u Centralnoj Indiji, koja je ustala protiv muslimana i obrazovala početkom XVIII vijeka konfederaciju feudalnih kneževina. *Prev.*

bilo bolje da su Indiju osvojili Turci, Perzijanci, Rusi, a ne Britanci.

Engleska treba da ispuni dvojaku misiju u Indiji; rušilačku i stvaralačku — uništavanje starog azijskog društva i postavljanje materijalne osnove za zapadnjačko društvo u Aziji.

Arapi, Turci, Tatari, Mongoli, koji su jedni za drugima osvajali Indiju, uskoro su se *pretopili* u Hinduse, pošto je barbarske pobjednike po vječitom zakonu istorije pobjeđivala viša civilizacija njihovih podanika. Britanci su bili prvi osvajači sa višom civilizacijom i stoga nepristupačni za indijsku civilizaciju. Oni su je razrušili uništavajući domorodačke općine, razarajući domaću radinost i nivelirajući sve što je bilo veliko i isticalo se u indijskom društvu. Stranice istorije njihove vladavine u Indiji jedva da govore o bilo čemu drugom, osim o ovom uništavanju. Stvaralački rad jedva se nazire kroz gomilu ruševina. Pa ipak, on je otpočeo.

Političko jedinstvo Indije, stabilnije i teritorijalno šire nego što je ikada bilo pod velikim mogulima, bilo je uvjet sine qua non njenog preporoda. Ovo jedinstvo nametnuto britanskim mačem biće pojačano i ovjekovječeno električnim telegrafom. Domorodačka vojska, organizirana i uvježbavana od strane britanskih podoficira — to je neophodan uvjet za oslobođenje Indije, bez koga bi Indija i dalje bila plijen prvog stranog zavojevača. Slobodna štampa, prvi put uvedena u azijskom društvu i vođena uglavnom od strane zajedničkih potomaka Hindusa i Evropljana, jest nov i moćan činilac obnove. Čak i Zemindari[3] i Rajotvari[4], ma koliko bili odvratni, predstavljaju dva različita oblika privatne svojine na zemlju za kojom toliko čezne azijsko društvo. Iz redova indijskih domorodaca, koje Englezi tako nerado i u tako malom broju školuju u Kalkuti pod svojim nadzorom, izrasta nova klasa naoružana znanjem prijeko potrebnim za upravljanje zemljom i prožeta evropskom naukom. Vodena para je omogućila

[3] *Zemindari* — od Engleza na račun eksproprijiranog indijskog seljaštva stvoreni zemljoposjednici iz redova ranijih skupljača poreza i trgovaca-lihvara. Zemindarstvo je bilo rašireno u sjeveroistočnom dijelu Indije. *Prev.*

[4] *Rajotvari* — sistem vječitog seljačkog zakupa, uveden od strane Engleza na jugu Indije (Madraska i Bombajska oblast). Engleske vlasti davale su zemlju na korišćenje pojedinim seljacima-zakupcima pod krajnje teškim uvjetima. *Prev.*

redovan i brz saobraćaj između Indije i Evrope, povezala je njene glavne luke s lukama cijelog jugoistočnog okeana i na taj način ju je izvukla iz izoliranog položaja koji je bio glavni uzrok njene stagnacije. Nije daleko dan kada će kombiniranjem željeznica i parobroda udaljenost između Engleske i Indije, mjerena vremenski, biti svedena na osam dana i kada će ova, nekada legendarna zemlja, biti na taj način stvarno pripojena zapadnom svijetu.

Vladajuće klase Velike Britanije dosad su se samo od slučaja do slučaja, povremeno i izuzetno interesirale za napredak Indije. Aristokratija je željela da je pokori, finansijska plutokratija da je opljačka, a industrijska buržoazija da je tuče jeftinijom robom. Međutim, situacija se sad izmijenila. Industrijska buržoazija je uvidjela da je pretvaranje Indije u proizvodnu zemlju postalo od bitnog značaja za nju i da je u tu svrhu potrebno prije svega dati Indiji sredstva za navodnjavanje i unutrašnje saobraćajne veze. Oni sad namjeravaju da pokriju Indiju mrežom željezničkih linija i oni će to učiniti. To mora dati neocjenjive rezultate.

Poznato je da su proizvodne snage Indije sputane krajnjim nedostatkom saobraćajnih sredstava za prijevoz i razmjenu njenih različitih proizvoda. Nigdje ne nalazimo takvu društvenu bijedu usred prirodnog obilja zbog nedostatka sredstava za razmjenu, kao što je to slučaj u Indiji. Godine 1848. jedan komitet britanskog Donjeg doma utvrdio je da se »u vrijeme kada se žito prodavalo po 6—8 četvrtine šilinga u Kandeši, ono prodavalo po 64 do 70 šilinga u Puni, gdje je svijet na ulicama umirao od gladi, pošto nije bilo mogućnosti da se dobiju zalihe iz Kandeše, jer su putevi od ilovače bili neprohodni«.

Uvođenje željeznica može lako da se iskoristi za poljoprivredne ciljeve stvaranjem rezervoara vode tamo gdje je potrebno da se zemlja kopa radi podizanja nasipa, kao i za snabdijevanje vodom mjesta duž pruge. Na taj način se može znatno proširiti navodnjavanje, taj uvjet sine qua non poljoprivrede na Istoku, i predusresti često ponavljanje lokalnih pojava gladi do kojih dolazi zbog nestašice vode. Opće značenje željezničkih pruga, promatran pod ovim uglom, mora postati očigledan kada se podsjetimo da čak i u brdovitim krajevima oba Gata navodnjene zemlje plaćaju tri puta veće poreze, da je na njima uposleno deset ili dvanaest puta više

ljudi i da one pružaju dvanaest ili petnaest puta veći prinos nego iste tolike oblasti koje nisu navodnjene.

Željeznice će omogućiti da se smanji brojno stanje vojnog aparata i troškovi njegovog izdržavanja. Pukovnik Voren, komandant fora Sent-Viljem, izjavio je pred izabranim komitetom Donjeg doma:

»Mogućnost dobivanja vijesti iz udaljenih dijelova zemlje za onoliko sati koliko je danas za to potrebno dana pa čak i nedjelja, mogućnost odašiljanja instrukcija zajedno s trupama i materijalom u kraćem roku — značenje ovih važnih činjenica teško može da se precijeni. Trupe bi se mogle držati na udaljenijim i zdravijim mjestima nego sada i mnogi gubici zbog bolesti bi se izbjegli na taj način. Materijal ne bi na raznim slagalištima bio potreban u današnjim količinama, te bi se tako izbjegli gubici zbog kvarenja i upropašćivanja zbog klimatskih uvjeta. Brojno stanje trupa moglo bi se smanjiti u direktnom omjeru prema njihovoj efikasnosti.«

Poznato je da su komunalna organizacija i ekonomska osnova seoskih općina bile uništene, ali njihova najgora crta, raspad društva na stereotipne i nepovezane atome nadživjela ih je.

Izoliranost sela imala je posljedicu nepostojanje putova u Indiji, a nepostojanje putova ovjekovječilo je izoliranost sela. Pri ovakvim uvjetima općina je bila na niskom životnom nivou, gotovo bez veze sa drugim općinama, bez želje i napora neophodnih za napredak društva. Pošto su Britanci slomili autarkičnu *inerciju* sela, željezničke će pruge pomoći da se zadovolji nova potreba za općenjem i međusobnim vezama. Pored toga »jedna od posljedica željezničke mreže biće ta da će ona unijeti u svako selo kroz koje budu pruge prolazile takvo znanje o tehničkim mogućnostima i o praktičnim primjenama provedenim u drugim zemljama, i do te će mjere olakšati primanje tih mogućnosti i njihovu primjenu da će omogućiti nasljednim i najamnim seoskim zanatlijama Indije da, prvo, pokažu svoje sposobnosti, a zatim da poprave svoje nedostatke« (Chapman »Pamuk i trgovina Indije«).[5]

Ja znam da engleska industrijska buržoazija ima namjeru da obdari Indiju željezničkim prugama u isključivom cilju da

[5] *Champan J.,* »Cotton and Commerce of India«, London, 1851. *Prev.*

po sniženim cijenama izvlači pamuk i druge sirovine za svoje tvornice. Ali kada ste jednom uveli stroj kao pokretačko sredstvo u jednoj zemlji koja posjeduje gvožđe i ugalj, vi nećete moći spriječiti tu zemlju da sama proizvodi te strojeve. Vi ne možete održavati željezničku mrežu u jednoj ogromnoj zemlji, a da ne uvedete sve one industrijske procese koji su nužni za podmirenje neposrednih i tekućih potreba željezničkog saobraćaja, a to mora povući za sobom primjenu stroja na one grane industrije koje nisu neposredno vezane sa željeznicama. Željeznice će stoga u Indiji postati stvarni preteča moderne industrije. To je utoliko sigurnije, što Hindusi, kako to i britanske vlasti priznaju, imaju naročitu sposobnost da se prilagođavaju potpuno novom načinu rada i da stječu znanja potrebna za rukovanje strojem. Potpun dokaz za ovu činjenicu jest sposobnost i stručnost indijskih mašinista u kovnici u Kalkuti, gdje oni godinama rukuju parnim strojevima, rad domorodaca zaposlenih na raznim parnim strojevima u ugljenim oblastima Hardvara, kao i drugi primjeri. I sam g. Kambel, ma koliko da je pod utjecajem predrasuda Istočno-indijske kompanije, morao je priznati da »velika masa indijskog naroda ima veliku *industrijsku energiju*, da je vrlo sposobna za akumulaciju kapitala i odlikuje se bistrinom matematičara i talentom za računanje i za egzaktne nauke«. »Njihov intelekt je izvanredan«, kaže on. Moderna industrija, koja će biti posljedica uvođenja željeznica u Indiji, uništiće tradicionalnu podjelu rada na kojoj počivaju indijske kaste, koje su glavna smetnja na putu indijskog progresa i indijske moći.

Sve što bi engleska buržoazija bila prinuđena da učini neće osloboditi narodne mase niti će bitno popraviti njihove društvene uvjete, pošto to zavisi ne samo od razvitka proizvodnih snaga nego i od toga da li će narod ovladati njima. Ali ona će svakako učiniti nešto, naime stvoriće materijalne preduvjete i za jedno i za drugo. Je li buržoazija ikada učinila više? Je li ona ikada dovela do napretka, a da nije povukla pojedince i narode kroz krv i blato, kroz bijedu i poniženje?

Hindusi neće požnjeti plodove sazrijevanja novih elemenata društva koje je među njih posijala britanska buržoazija, dok u samoj Engleskoj sadašnju vladajuću klasu ne potisne industrijski proletarijat, ili dok sami Hindusi ne postanu dovoljno jaki da konačno zbace engleski jaram. U svakom slučaju, možemo s pouzdanjem očekivati u bližoj ili daljoj per-

spektivi preporod ove velike i interesantne zemlje čiji su blagorodni stanovnici, prema riječima kneza Saltikova, čak i u svojim najnižim klasama »plus fins et plus adroits que les Italiens«[6] [finiji i spretniji od Italijana], zemlje čiji stanovnici čak i svoju pokornost izravnavaju izvjesnom blagom otmjenošću, i koji su uprkos svojoj prirodnoj inertnosti zapanjili britanske oficire svojom hrabrošću, — zemlje koja je bila izvor naših jezika, naših religija i koja daje tip starog Germana u Džatu[7] a tip starog Grka u Bramanu.

Ne mogu se odvojiti od teme o Indiji bez izvjesnih zaključnih primjedbi.

Duboko licemerje i barbarstvo svojstveno buržoaskoj civilizaciji leže razotkriveni pred našim očima kada napuštaju svoju zemlju gdje imaju pristojan lik i odlaze u kolonije gdje se pojavljuju u svoj svojoj golotinji. Buržoazija je zaštitnik vlasništva, ali je li ikad ijedna revolucionarna stranka izvršila takve agrarne revolucije kao što su one u Bengaliji, Madrasu i Bombaju? Zar ona nije pribjegla u Indiji, prema riječima onog velikog razbojnika — lorda Klajva, zvjerskom iznuđivanju kada prosto podmićivanje nije išlo ukorak s njenom pohlepnošću? Zar ona nije, dok je po Evropi brbljala o nepovredivoj svetinji državnog duga, konsficirala u Indiji divedende radža koji su uložili svoje privatne uštede u dionice same Kompanije? Zar ona nije, dok se borila protiv francuske revolucije pod izgovorom da brani »našu svetu vjeru«, u isto vrijeme zabranila propagandu hriščanstva u Indiji, i zar nije, da bi zaradila novaca od poklonika koji su išli na hodočašće u hramove Orise i Bengalije, počela da trguje ubojstvom i prostitucijom koji se provode u hramu Džagernauta?

To su, eto, ljudi »vlasništva, reda, porodice i religije«!

Razorno djelovanje engleske industrije u odnosu na Indiju, koja je po svojim razmjerima isto toliko velika kao Evropa i obuhvaća 150 miliona akri, sasvim je očigledno i poražavajuće. Ali mi ne smijemo zaboraviti da su to samo organski rezultati cjelokupnog postojećeg sistema proizvodnje. Ta proizvodnja počiva na vrhovnoj vlasti kapitala. Centralizacija kapitala je bitna za postojanje kapitala kao neza-

[6] Marks citira iz knjige A. D. Saltikova »Pisma o Indiji«, objavljene u Parizu 1848. na francuskom jeziku. *Prev.*

[7] *Džat* — Pleme na Sjeverozapadu Indije. *Prev.*

visne snage. Razorni utjecaj ove centralizacije na svjetska tržišta otkriva samo, u najgigantskijim razmjerima, unutrašnje organske zakone političke ekonomije koji sada djeluju u svakom civiliziranom gradu. Buržoaski period istorije ima da stvori materijalnu osnovu novog svijeta — s jedne strane, da razvije opće međusobne veze zasnovane na uzajamnoj zavisnosti ljudi, kao i sredstva za te veze; s druge strane, da razvije proizvodne snage čovjekove i da pretvori materijalnu proizvodnju u gospodarenje prirodnim silama pomoću nauke. Buržoaska industrija i trgovina stvaraju ove materijalne uvjete novog svijeta isto onako kao što su geološke revolucije stvorile zemljinu koru. Kada jedna velika socijalna revolucija bude ovladala rezultatima buržoaske epohe, svjetskim tržištem i modernim proizvodnim snagama i bude ih potčinila zajedničkoj kontroli najnaprednijih naroda, onda će tek ljudski napredak prestati da liči na onog odvratnog poganskog idola koji je htio da pije nektar samo iz lubanje ubijenog.

Napisao K. Marks 22. jula 1853.
Štampano u »New-York Daily Tribune« od 8. avgusta 1853.

(Prevela dr VIDA MARKOVIĆ,
redigirala MARA FRAN)

Karl Marks

GRAĐANSKI RAT U FRANCUSKOJ

— fragment —

Ako je, prema tome, Komuna bila prava predstavnica svih zdravih elemenata francuskog društva i otuda i stvarno nacionalna vlada, ona je u isto vrijeme kao radnička vlada, kao smjeli prvoborac za oslobođenje rada, bila izrazito internacionalna. Pred očima pruske vojske, koja je Njemačkoj pripojila dvije francuske pokrajine, Komuna je pripojila Francuskoj radnike cijelog svijeta.

Drugo carstvo bilo je slavlje kosmopolitskog lopovluka; hohštapleri svih zemalja dojurili su na njegov poziv da učestvuju u njegovim orgijama i u pljačkama francuskog naroda. Čak i u ovom trenutku još je Tjerova desna ruka vlaški propalica Ganesko, a njegova lijeva ruka ruski špijun Markovski. Komuna je svima strancima ostavila otvoren put do časti da poginu za jednu besmrtnu stvar. Između vanjskog rata, izgubljenog njenom izdajom, i građanskog rata, izazvanog njenom zavjerom sa stranim osvajačem, buržoazija je našla vremena da pokaže svoje rodoljublje priređivanjem policijskih hajki na Nijemce u Francuskoj. Komuna je jednog njemačkog radnika izabrala za svoga ministra rada. Tjer, bužoazija i Drugo carstvo neprestano su varali Poljsku, izražavajući joj glasno svoje simpatije, dok su je, u stvari, izdavali Rusiji i vršili prljave poslove za Rusiju. Komuna je ukazala čast junačkim sinovima Poljske, stavljajući ih na čelo odbrane Pariza. I, da bi sasvim jasno obilježila novu eru, svjesna da

ona sama predstavlja njen početak, Komuna je, pred očima Prusâ pobjednikâ, s jedne strane, a bonapartističke vojske pod komandom bonapartističkih generala, s druge strane, oborila kolosalni simbol ratne slave — Vandomski stup.[1]

(Preveo OGNJAN RADOVIĆ,
redaktor NATAŠA TKALEC)

[1] *Vandomski stup* (Colonne Vendôme) — kolona podignuta 1806—10. u Parizu u spomen pobjeda Napoleonove Francuske. Bila je izlivena od bronze neprijateljskih topova i ukrašena statuom Napoleona. 16. maja 1871, po odluci Pariske komune, Vandomski stup je bio uklonjen. *Prev.*

F. Engels

ZA POLJSKU

U Londonu je i ove godine svečano obilježena godišnjica poljskog ustanka od 22. januara 1863. Na skupštini su učestvovali mnogi naši njemački drugovi; neki od njih su održali govore, među njima Engels i Marks.

»Ovdje je već govoreno — rekao je Engels — o razlozima koji pokreću revolucionare svih zemalja da simpatiziraju sa stvari Poljske i da istupaju u njenu odbranu. Sàmo jedno je zaboravljeno da se spomene, naime to da je politički položaj u koji je stavljena Poljska skroz-naskroz revolucionaran, da on ne ostavlja Poljskoj drugi izbor nego da bude revolucionarna ili da propadne. To se pokazalo već poslije prve podjele, izazvane težnjom poljskog plemstva da sačuva takav ustav i takve privilegije koji su već izgubili pravo na opstanak i koji su zemlji nanosili štetu narušavajući opći poredak, umjesto da čuvaju mir i obezbjeđuju progresivni razvitak. Već poslije prve podjele dio plemstva priznao je tu pogrešku i došao do uvjerenja da Poljska može biti uspostavljena samo putem revolucije; i 10 godina kasnije mogli smo vidjeti kako su se Poljaci borili za slobodu u Americi. Francuska revolucija odmah je našla odjeka u Poljskoj. Ustav od 1791, koji je proklamirao prava čovjeka i građanina, postao je zastava revolucije na obalama Visle, učinivši Poljsku avangardom revolucionarne Francuske, i to upravo u momentu kad su se tri sile, koje su već jedanput opljačkale Poljsku, ujedinile u tome da udare na Pariz i uguše revoluciju. Zar su one mogle dopustiti da revolucija čvrsto savije svoje gnijezdo u centru koalicije? — Ni u kom slučaju. One su se ponovo bacile na Poljsku, ovog puta s namjerom da je definitivno

liše njenog nacionalnog opstanka. Okolnost da je Poljska razvila revolucionarnu zastavu bila je jedan od glavnih uzroka njenog porobljavanja. Zemlja koju su rastrgali na komade i izbrisali iz spiska naroda zbog toga što je bila revolucionarna više ne može tražiti spas nigdje nego u revoluciji. I zato u svim revolucionarnim bitkama susrećemo Poljake. Poljska je to shvatila 1863, i za vrijeme tog ustanka, čiju godišnjicu danas proslavljamo, proklamirala najradikalniji od svih revolucionarnih programa koji su ikad postavljeni na istoku Evrope. Bilo bi smiješno, bazirajući se na postojanju poljske aristokratske stranke, smatrati poljske revolucionare aristokratima koji žele da uspostave aristokratsku Poljsku iz 1772. Poljska iz 1772. zauvijek je umrla. Nju nikakva sila ne može da digne iz groba. Nova Poljska, koju će staviti na noge revolucija, razlikovaće se u društvenom i političkom pogledu od Poljske iz 1772. isto toliko radikalno koliko će se novo društvo, kome hrlimo ususret, razlikovati od sadašnjeg društva.

Još nekoliko riječi. Niko ne može nekažnjeno porobljavati ma koji narod. Tri sile koje su uništile Poljsku teško su kažnjene. Pogledajte moju otadžbinu, Prusku-Njemačku. Pod firmom nacionalnog ujedinjenja anketirali smo Poljake, Dance i Francuze, — i sad imamo tri Venecije[1]; svuda imamo neprijatelje, opterećujemo se dugovima i porezima da bismo držali bezbroj vojnika, koji u isto vrijeme moraju služiti i za tlačenje njemačkih radnika. Austrija, čak ona službena, vrlo dobro zna šta je stoji komadić Poljske. Za vrijeme Krimskog rata Austrija je bila spremna da istupi protiv Rusije pod uvjetom da ruska Poljska bude osvojena i oslobođena. Ali to nije ulazilo u planove Luja Napoleona, a još manje — u planove Palmerstonea. Što se pak tiče Rusije, vidimo: 1861. tamo je izbio prvi ozbiljan pokret među studentima, to opasniji što je narod svuda bio jako uzbuđen oslobođenjem seljaka-kmetova. A šta je učinila ruska vlada koja je odlično vidjela opasnost? *Ona je izazvala u Poljskoj ustanak 1863. godine;* jer dokazano je da je taj ustanak djelo njenih ruku. Pokret među studentima i duboko vrenje u narodu odmah su iščezli i ustupili mjesto ruskom šovinizmu, koji je zapljusnuo Poljsku kad se radilo o tome da se u Poljskoj

[1] Talijanska oblast Venecija, koju je 1799—1805. i 1814—1866. držala Austrija, bila je žarište nacionalnooslobodilačkog pokreta protiv austrijskog ugnjetavanja. *Prev.*

sačuva ruska vladavina. Tako je propao prvi značajan pokret u Rusiji zbog štetne borbe s Poljskom. Uspostavljanje Poljske uistinu je u interesu revolucionarne Rusije, i ja sam s radošću čuo večeras da se to mišljenje poklapa s uvjerenjem ruskih revolucionara« (koji su se izjasnili u istom smislu na skupštini).

Marks je rekao otprilike ovo: Radnička partija Evrope odlučno je zainteresirana za oslobođenje Poljske, i prvi program Međunarodnog radničkog udruženja govori o uspostavljanju Poljske kao o jednom od ciljeva radničke politike. Koji su uzroci tog posebnog saosjećanja radničke partije za sudbinu Poljske?

Prije svega, razumije se, simpatije prema porobljenom narodu koji je neprekidnom herojskom borbom protiv svojih porobljivača dokazao svoje istorijsko pravo na nacionalnu nezavisnost i samoodređenje. Nema apsolutno nikakve protivrječnosti u tome što se *internacionalna* radnička partija bori za uspostavljanje poljske nacije. Naprotiv: tek kada Poljska ponovo izvojuje svoju nezavisnost, tek kada bude opet odlučivala svojom sudbinom kao samostalna nacija, — tek tada će za nju opet početi proces unutrašnjeg razvitka i ona će moći da pomaže socijalnom preobražaju Evrope kao samostalna sila. Dok je jedan vitalan narod okovan od tuđinskog osvajača, on nužno usmjerava sve svoje snage, sve svoje težnje, svu svoju energiju protiv vanjskog neprijatelja; i dok njegov unutrašnji život ostaje na taj način paraliziran, on nije u stanju da se bori za socijalno oslobođenje. Irska, Rusija pod mongolskim jarmom itd. jasan su dokaz ove tvrdnje.

Drugi uzrok simpatija radničke partije prema preporodu Poljske jeste osobenost njenog geografskog, vanjskotrgovinskog i istorijskog položaja. Podjela Poljske je onaj lanac koji vezuje zajedno tri velike despotije: Rusiju, Prusku i Austriju. Samo uspostavljanje Poljske može da rastrgne tu vezu i time odstrani veliku prepreku koja stoji na putu socijalnom oslobođenju evropskih naroda.

Ali glavni uzrok simpatija radničke partije prema Poljskoj jeste u ovom: Poljska je ne samo jedini slavenski narod nego i jedini evropski narod koji se tukao i tuče kao svjetski vojnik revolucije. Poljska je prolijevala svoju krv u američkom ratu za nezavisnost; njene legije borile su se pod zastavom prve francuske republike; 1830. ona je svojom revoluci-

jom spriječila najezdu na Francusku koju su tada odlučile da preduzmu učesnice u podjeli Poljske; 1846, u Krakovu, Poljska je prva u Evropi pobola zastavu socijalne revolucije; 1848. njeni sinovi uzimaju vidno učešće u revolucionarnim bojevima u Mađarskoj, Njemačkoj i Italiji; najzad, 1871, ona daje Pariskoj komuni najbolje generale i najjunačkije vojnike.

U onim kratkim trenucima kad su narodne mase Evrope mogle disati slobodno, one su se sjećale toga što duguju Poljskoj. Poslije pobjedonosne martovske revolucije u Berlinu 1848. prva akcija naroda bila je da oslobodi poljske zatvorenike — Mjeroslavskog i njegove drugove po patnjama — i da proklamira uspostavljanje Poljske; u Parizu, u maju 1848, Blanki je stao na čelo radnika koji su istupili protiv reakcionarne Narodne skupštine da bi je prinudili na oružanu intervenciju u obranu Poljske; najzad, 1871, kad su se pariski radnici konstituirali kao vlada, oni su izrazili poštovanje Poljskoj time što su njenim sinovima povjerili komandu nad svojim borbenim snagama.

Ni u ovom momentu njemačka radnička partija neće se dati zavesti u zabludu reakcionarnim govorima poljskih poslanika u njemačkom Rajhstagu; ona zna da ta gospoda ne djeluju u interesu Poljske nego u svom privatnom interesu; ona zna da poljski seljak, radnik, jednom riječju, da svaki Poljak koji nije zaslijepljen staleškim interesima mora da shvati: *Poljska ima i može imati u Evropi samo jednog saveznika — radničku partiju. — Živjela Poljska!*

Štampano u listu »Volksstaat« br. 34.
24. marta 1875.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

Karl Marks

KRITIKA GOTSKOG PROGRAMA

Primjedbe uz Program Njemačke radničke partije

— fragment —

Lasal je, suprotno »Komunističkom manifestu« i cijelom ranijem socijalizmu, shvatio radnički pokret s najužeg nacionalnog stanovišta. Njega u tome slijede, i to poslije djelatnosti Internacionale!

Samo po sebi se razumije da se radnička klasa, da bi se uopće mogla boriti, mora u svojoj zemlji organizirati *kao klasa,* i da je njena zemlja neposredna arena njene borbe. Utoliko je njena klasna borba, ne po sadržaju nego, kao što kaže »Komunistički manifest«, »po obliku« nacionalna. Ali »okvir današnje nacionalne države«, na primjer Njemačkog Rajha, i sâm se nalazi ekonomski »u okviru« svjetskog tržišta, politički — »u okviru« sistema državâ. Svaki trgovac zna da je njemačka trgovina u isto vrijeme inostrana trgovina, i veličina g. Bismarka sastoji se baš u neke vrste *internacionalnoj* politici.

A na šta svodi njemačka radnička partija svoj internacionalizam? Na svijest »da će« rezultat njena nastojanja »biti *internacionalno bratstvo naroda*«. Ta fraza, uzeta od buržoaske Lige mira i slobode[1], — treba da prođe kao ekvivalent

[1] *Liga mira i slobode* — buržoaskopacifistička organizacija koju su 1867. stvorili u Švicarskoj sitnoburžoaski republikanci i liberali. Izjavama da je moguće učiniti kraj ratu stvaranjem »Sjedinjenih država Evrope«, Liga mira i slobode širila je u masama iluzije i odvlačila proletarijat od klasne borbe. *Prev.*

internacionalnog bratstva radničkih klasa raznih zemalja u zajedničkoj borbi protiv vladajućih klasa i njihovih vlada. O *internacionalnim funkcijama* njemačke radničke klase dakle ni riječi! I to treba da bude njeno uzvraćanje vlastitoj bužoaziji, koja se protiv nje već zbratimila s buržoazijama svih drugih zemalja, i politici internacionalne zavjere gospodina Bismarka.

U stvari internacionalizam programa stoji još *beskrajno niže* od internacionalizma partije slobodne trgovine. Ona također tvrdi da će rezultat njena nastojanja biti »internacionalno bratstvo narodâ«. Ali ona i *radi* nešto da trgovinu učini internacionalnom, i njoj nipošto nije dovoljna svijest da svi narodi vode trgovinu u svojoj zemlji.

Internacionalna djelatnost radničkih klasa ne zavisi nikako od postojanja *»Međunarodnog radničkog udruženja«*. Ovo udruženje bilo je samo prvi pokušaj da se za tu djelatnost stvori jedan centralni organ; pokušaj koji je, zahvaljujući podsticaju što ga je dao, ostavio trajne rezultate, ali koji, u svom *prvom istorijskom obliku*, poslije pada Pariske komune nije više bio izvodljiv.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

NACIONALNO PITANJE U NAŠEM PROGRAMU

U nacrtu partijskog programa istakli smo zahtjev republike s demokratskim ustavom koji obezbjeđuje, između ostalog, »priznanje prava na samoodređenje svim nacijama koje ulaze u sastav države«. Ovakav programski zahtjev činio se mnogima nedovoljno jasan, pa smo u broju 33, govoreći o manifestu jermenskih socijaldemokrata, objasnili značenje te tačke ovako. Socijaldemokratija će se uvijek boriti protiv svakog pokušaja da se nasiljem ili bilo kakvom nepravdom utiče spolja na nacionalno samoodređenje. Ali bezuslovno priznanje borbe za slobodu samoodređenja nimalo nas ne obavezuje da podržavamo svaki zahtjev nacionalnog samoodređenja. Socijaldemokratija, kao partija proletarijata, ne postavlja kao svoj pozitivni i glavni zadatak pomaganje samoodređenja naroda i nacija, nego pomaganje proletarijata u svakoj nacionalnosti. Mi moramo uvijek i bezuslovno težiti ka *najtješnjem* ujedinjenju proletarijata svih nacionalnosti, i samo u pojedinim, izuzetnim slučajevima možemo isticati i aktivno podržavati zahtjeve koji ciljaju na stvaranje nove klasne države ili na zamjenjivanje potpunog političkog jedinstva države slabijim federativnim jedinstvom i sl.

Ovakvo tumačenje našeg programa u nacionalnom pitanju izazvalo je odlučan protest od strane Poljske socijalističke partije (PPS). U članku: »Odnos ruske socijaldemokratije prema nacionalnom pitanju« (»Przedświt«, mart 1903) PPS se buni protiv »čudnovatog« tumačenja i »maglovitosti« našeg »tajanstvenog« samoodređenja, optužuje nas i za doktrinarstvo i za »anarhističko« gledanje po kome se »radnika ne tiče ništa drugo osim potpuno uništenje kapitalizma, jer

da su jezik, nacionalnost, kultura i sl. samo buržoaske izmišljotine« itd. Na ovoj argumentaciji, koja pokazuje gotovo sve toliko obične i toliko rasprostranjene nesporazume među socijalistima u nacionalnom pitanju, vrijedi da se zadržimo sa svom podrobnošću.

Zbog čega je naše tumačenje tako »čudnovato«? Zbog čega se u njemu vidi odstupanje od »bukvalnog« smisla? Zar priznanje *prava* na samoodređenje nacija zahtijeva *podršku* svakog zahtjeva svake nacije na samoodređenje? Tà priznanje *prava* svih građana da organiziraju slobodna udruženja nimalo ne obavezuje nas, socijaldemokrate, da *podržavamo* stvaranje svakog novog udruženja, nimalo nam ne smeta da se izjašnjavamo i agitiramo protiv nesvrsishodnosti i nerazumnosti ideje da se stvori takvo i takvo novo udruženje. Mi čak jezuitima priznajemo *pravo* da vode slobodnu agitaciju, ali se borimo (dakako, ne policijski) protiv udruženja u kome bi bili jezuiti i proleteri. Zato kad »Przedświt« kaže: »ako taj zahtjev slobodnog samoodređenja treba shvatiti bukvalno (a mi smo mu takvo značenje dosad priznavali), u tom slučaju on bi nas zadovoljio«, — onda je sasvim očigledno da od bukvalnog smisla programa odstupa upravo PPS. Nelogičnost njenog zaključka je s formalne strane nesumnjiva.

No mi ne želimo da se ograničimo na formalno provjeravanje našeg tumačenja. Postavićemo pitanje direktno i suštinski: mora li socijaldemokratija bezuslovno zahtijevati nacionalnu nezavisnost uvijek, ili samo u izvjesnim uslovima, i u kakvim? PPS je uvijek rješavala ovo pitanje u korist bezuslovnog priznanja, i zato se nimalo ne čudimo njenoj nježnosti prema ruskim socijalistima-revolucionarima, koji zahtijevaju federativno državno uređenje, izjašnjavajući se za »potpuno i bezuslovno priznanje prava na nacionalno samoodređenje« (»Revolucionnaja Rossija« br. 18, članak »Nacionalno porobljavanje i revolucionarni socijalizam«). Na žalost, ovo nije ništa drugo do jedna od onih buržoaskodemokratskih fraza koje stoti i hiljaditi put pokazuju pravu prirodu takozvane partije takozvanih socijalista-revolucionara. Padajući na lijepak tih fraza, dajući se zavesti tim gromkim riječima, PPS sa svoje strane dokazuje time kako je u njenoj teoretskoj svijesti i u njenoj političkoj djelatnosti veza s klasnom borbom proletarijata slaba. Interesima upravo te borbe mi moramo *podređivati* zahtjev nacionalnog samoodređenja.

Upravo u tom uslovu i jeste razlika između našeg postavljanja nacionalnog pitanja i njegovog buržoaskodemokratskog postavljanja. Buržoaski demokrat (a također i savremeni socijalistički oportunist koji ide njegovim stopama) misli da demokratija odstranjuje klasnu borbu i zato postavlja sve svoje političke zahtjeve apstraktno, opće, »bezuslovno«, s gledišta vječnog moralnog principa-apsoluta. Socijaldemokrat nemilosrdno raskrinkava ovu buržoasku iluziju uvijek i svuda, bilo da se ona izražava u apstraktnoj idealističkoj filozofiji bilo u postavljanju bezuslovnog zahtjeva nacionalne nezavisnosti.

Ako je još potrebno dokazivati da marksist ne može drukčije nego uslovno, i to upravo pod gorespomenutim uslovom, priznavati zahtjev nacionalne nezavisnosti, onda ćemo navesti riječi pisca koji je s marksističkog gledišta *branio* postavljanje zahtjeva nezavisnosti Poljske od strane poljskih proletera. Karl Kautski je pisao 1896. godine u članku »Finis Poloniae?«: »Čim se poljski proletarijat pozabavi poljskim pitanjem, on ne može drugo nego da se izjasni u prilog nezavisnosti Poljske, a time i odobri svaki korak koji se već danas može učiniti u tom pravcu, ukoliko je takav korak uopće spojiv sa klasnim interesima međunarodnog borbenog proletarijata.

Ovu ogradu — nastavlja Kautski — treba učiniti u svakom slučaju. *Nacionalna nezavisnost nije tako nerazdvojno povezana s klasnim interesima borbenog proletarijata da bi se k njoj moralo težiti bezuvjetno, u svim okolnostima*[1] Marks i Engels su s najvećom odlučnošću istupali za ujedinjenje i oslobođenje Italije, ali ih to nije sprečavalo da se 1859. godine izjasne protiv Italije udružene u savez s Napoleonom« (»Neue Zeit« XIV, 2, S. 520).

Kao što vidite: Kautski kategorički otklanja *bezuvjetan* zahtjev nezavisnosti nacija, kategorički zahtijeva postavljanje pitanja ne samo na istorijsko uopće, nego upravo na klasno tlo. I ako se obratimo Marksovom i Engelsovom postavljanju poljskog pitanja, videćemo da su ga baš tako i oni postavljali od samog početka. »Nove Rajnske novine« dale su mnogo mjesta poljskom pitanju i odlučno su zahtijevale ne samo nezavisnost Poljske nego i rat Njemačke protiv Rusije za slobodu Poljske. Međutim, u to isto vrijeme Marks se okomio na

[1] Kurziv je naš.

Rugea koji je govorio za slobodu Poljske u Frankfurtskom parlamentu, rješavajući poljsko pitanje samo buržoaskodemokratskim frazama o »sramnoj nepravdi«, bez ikakve istorijske analize. Marks nije pripadao broju onih pedanata i filistara revolucije koji se najviše boje »polemike« u revolucionarnim istorijskim momentima. Marks je obasuo nemilosrdnim sarkazmima »humanog« građanina Rugea, pokazujući mu na primjeru ugnjetavanja južne Francuske od strane sjeverne da svako nacionalno ugnjetavanje ne izražava i ne izaziva uvijek zakonitu, s gledišta demokratije i proletarijata, težnju za nezavisnošću. Marks se pozivao na posebne socijalne uslove zbog kojih je »Poljska postala revolucionarni dio Rusije, Austrije i Poljske... Čak poljsko plemstvo, koje je dijelom još stajalo na feudalnom tlu, priključilo se s besprimjernim požrtvovanjem demokratsko-agrarnoj revoluciji. Poljska je već bila ognjište istočnoevropske demokratije kad je Njemačka još tapkala u najbanalnijoj ustavnoj i najzanesenijoj filozofskoj ideologiji... Dok mi (Nijemci) pomažemo ugnjetavati Poljsku, dok mi prikivamo dio Poljske za Njemačku, dotle sami ostajemo prikovani za Rusiju i rusku politiku, dotle ne možemo ni kod nas samih temeljito slomiti patrijarhalno-feudalni apsolutizam. Stvaranje demokratske Poljske prvi je uslov stvaranja demokratske Njemačke«.

Citirali smo ove izjave tako iscrpno jer one očigledno pokazuju u kakvim je istorijskim uslovima sazrelo onakvo postavljanje poljskog pitanja u međunarodnoj socijaldemokratiji kakvo se održavalo gotovo cijelu drugu polovinu XIX vijeka. Ne obraćati pažnju na uslove koji su se otada izmijenili, braniti stara rješenja marksizma, znači biti vjeran slovu a ne duhu učenja, znači ponavljati napamet nekadašnje zaključke ne umijući se koristiti metodima marksističkog istraživanja radi analize nove političke situacije. Onda i sada, — epoha posljednjih buržoaskih revolucionarnih pokreta i epoha očajne reakcije, krajnje napregnutosti svih snaga uoči proleterske revolucije, razlikuju se najočiglednije. *Onda* je revolucionarna bila upravo Poljska u cjelini, ne samo seljaštvo nego i masa plemstva. Tradicije borbe za nacionalno oslobođenje bile su toliko jake i duboke da su poslije poraza u domovini najbolji sinovi Poljske išli da podržavaju uvijek i svuda revolucionarne klase; uspomena na Dombrovskog i Vrublevskog nerazdvojno je vezana s najvećim pokretom proletarijata u XIX

vijeku, s posljednjim — i, nadajmo se, posljednjim neuspješnim — ustankom pariskih radnika. *Onda* je potpuna pobjeda demokratije u Evropi bila stvarno nemoguća bez uspostavljanja Poljske. *Onda* je Poljska bila stvarno bedem civilizacije protiv carizma, avangarda demokratije. *Sada* vladajuće klase Poljske, šljahta u Njemačkoj i Austriji, industrijski i finansijski asovi u Rusiji istupaju kao pristalice vladajućih klasa u zemljama koje ugnjetavaju Poljsku, a pored poljskog proletarijata, koji je herojski preuzeo velike tradicije stare revolucionarne Poljske, bori se za svoje oslobođenje njemački i ruski proletarijat. *Sada* vodeći predstavnici marksizma u susjednoj zemlji, koji pažljivo promatraju politički razvitak Evrope i koji su puni simpatije za herojsku borbu Poljske, ipak priznaju otvoreno: »Petrograd je postao danas mnogo važniji revolucionarni centar nego Varšava, ruski revolucionarni pokret ima već krupnije međunarodno značenje nego poljski«. Ovako je govorio Kautski još 1896. braneći dopuštenost zahtjeva uspostave Poljske u program poljskih socijaldemokrata. A 1902. Mering je, istražujući evoluciju poljskog pitanja od 1848. do danas, došao do ovakvog zaključka: »Ako bi poljski proletarijat htio da ispiše na svojoj zastavi uspostavu poljske klasne države, klasne države za koju neće da znaju ni same vladajuće klase, on bi izvodio istorijsku pokladnu igru, što može da se desi posjedujućim klasama (kao poljskom plemstvu 1791. godine), ali se radničkoj klasi nikad ne smije da desi. Ako se već ova reakcionarna utopija izvlači na svjetlost dana da bi one slojeve inteligencije i sitne buržoazije kod kojih nacionalna agitacija još nalazi izvjesnog odjeka učinila sklonim proleterskoj agitaciji, onda je ova utopija, kao proizvod onog nedostojnog oportunizma koji radi ništavnih i jeftinih trenutnih uspjeha izdaje trajne interese radničke klase, dvostruko neodrživa.

Ovi interesi apsolutno nalažu da se poljski radnici u sve tri države koje su podijelile Poljsku bore rame uz rame sa svojim klasnim drugovima, bez ikakve zadnje misli. Prošla su ona vremena kad je buržoaska revolucija mogla stvoriti slobodnu Poljsku; danas je preporod Poljske moguć samo kroz revoluciju u kojoj savremeni proletarijat lomi svoje lance.«

Mi u svemu potpisujemo takav Meringov zaključak. Napomenućemo samo da taj zaključak ostaje sasvim pravilan i u tom slučaju ako u argumentaciji ne odemo tako daleko

kao što ide Mering. Nesumnjivo je da se sadašnje stanje poljskog pitanja temeljito razlikuje od onog koje je bilo unazad 50 godina. No ovo sadašnje stanje ne može se smatrati vječnim. Nesumnjivo je da je sad klasni antagonizam potisnuo daleko u zadnji plan nacionalna pitanja, ali se ne može kategorički tvrditi, a da se ne izložimo opasnosti padanja u doktrinarstvo, da privremeno pojavljivanje ovog ili onog nacionalnog pitanja na avansceni političke drame nije moguće. Nesumnjivo je da je uspostava Poljske prije pada kapitalizma sasvim nevjerovatna, ali se ne može reći da ona apsolutno nije moguća, da poljska buržoazija ne bi mogla u izvjesnim kombinacijama stati na stranu nezavisnosti itd. I ruska socijaldemokratija nimalo ne vezuje sebi ruke. Ona računa sa *svima mogućim*, čak sa svima uopšte *zamislivim* kombinacijama kad u svom programu ističe priznanje prava na samoodređenje nacija. Taj program niukoliko ne isključuje to da poljski proletarijat postavlja kao svoju parolu slobodnu i nezavisnu poljsku republiku, čak ako bi vjerojatnost da će se to ostvariti prije socijalizma bila sasvim ništavna. Taj program zahtijeva samo da stvarno socijalistička partija ne izopačuje proletersku svijest, ne zamračuje klasnu borbu, ne vara radničku klasu buržoaskodemokratskim frazama, ne narušava jedinstvo savremene političke borbe proletarijata. Baš u tom uslovu, pod kojim jedino i priznajemo samoodređenje, i jeste sva suština. Uzalud nastoji PPS da predstavi stvar tako da nju od njemačkih ili ruskih socijaldemokrata dijeli to što ovi negiraju pravo na samoodređenje, pravo težiti za slobodnom nezavisnom republikom. Ne to, već zaboravljanje klasnog gledišta, zamračivanje toga gledišta šovinizmom, narušavanje jedinstva dane političke borbe — eto što nam ne dopušta da u PPS vidimo stvarno radničku socijaldemokratsku partiju. Evo, na primjer, kako PPS obično postavlja pitanje: »... mi možemo samo oslabiti carizam otrgnuvši Poljsku, a svrgnuti ga moraju ruski drugovi«. Ili: »... mi bismo naprosto, poslije uništenja samodržavlja, odredili svoju sudbinu tako što bismo se odvojili od Rusije«. Pogledajte do kakvih čudovišnih zaključaka dovodi ova čudovišna logika čak s gledišta programskog zahtjeva uspostave Poljske. *Budući da* je jedna od mogućih (ali pod vladavinom buržoazije apsolutno ne sigurnih) posljedica demokratske evolucije uspostava Poljske, *zato* poljski proletarijat ne mora da se bori zajedno s

ruskim za obaranje carizma, nego »samo« za njegovo oslabljenje putem otcjepljenja Poljske. *Budući da* ruski carizam sklapa sve tješnji savez s buržoazijom i vladama njemačkim, austrijskim itd., *zato* poljski proletarijat mora slabiti svoj savez s ruskim, njemačkim i ostalim proletarijatom s kojim se sada bori protiv *jednog i istog* ugnjetavanja. To ne znači ništa drugo do žrtvovanje najnasušnijih interesa proletarijata buržoaskodemokratskom shvaćanju nacionalne nezavisnosti. Raspad Rusije, kojemu hoće da teži PPS *za razliku* od našeg cilja — svrgnuća samodržavlja, ostaje i ostaće prazna fraza dok ekonomski razvoj bude tješnje zbijao razne dijelove jedne političke cjeline, dok se buržoazija svih zemalja bude ujedinjavala sve složnije protiv svog zajedničkog neprijatelja, proletarijata, i za svog zajedničkog saveznika: cara. Ali je zato *raspadanje snaga proletarijata*, koji sad pati pod jarmom tog apsolutizma, žalosna stvarnost, direktan rezultat pogreške PPS-a, direktan rezultat njenog klanjanja buržoaskodemokratskim formulama. Da bi zatvorila oči pred tim raspadanjem proletarijata, PPS se mora spuštati do šovinizma, izlagati, na primjer, poglede ruskih socijaldemokrata ovako: »mi (Poljaci) moramo čekati socijalnu revoluciju, a dotle strpljivo snositi nacionalno ugnjetavanje«. To je direktno neistina. Ruski socijaldemokrati ne samo što nisu nikada nešto takvo savjetovali, nego se, naprotiv, oni sami bore i zovu cijeli ruski proletarijat da se bori protiv svakog nacionalnog ugnjetavanja u Rusiji, oni stavljaju u *svoj* program ne samo potpunu ravnopravnost jezika, nacionalnosti itd., nego i priznanje prava svakoj naciji da sama odredi svoju sudbinu. Kad mi, priznajući to pravo, našu podršku zahtjevâ nacionalne nezavisnosti *podređujemo* interesima proleterske borbe, onda samo šovinist može naš stav da objašnjava nepovjerenjem Rusa prema inorocu, jer u stvari taj stav mora obavezno proizlaziti iz nepovjerenja svjesnog proletera prema buržoaziji. PPS misli da se nacionalno pitanje *iscrpljuje* protivstavljanjem: »mi« (Poljaci) i »oni« (Nijemci, Rusi itd.). A socijaldemokrat ističe u prvi plan protivstavljanje: »mi« — proleteri i »oni« — buržoazija. »Mi«, proleteri, vidjeli smo desetinama puta kako buržoazija *izdaje* interese slobode, domovine, jezika i nacije kad se pred njom ispriječi revolucionarni proletarijat. Vidjeli smo kako se francuska buržoazija u momentu najjačeg ugnjetavanja i ponižavanja francuske nacije predala Prusima,

kako se vlada nacionalne odbrane pretvorila u vladu narodne izdaje, kako je buržoazija ugnjetene nacije pozvala u pomoć vojnike ugnjetačke nacije radi ugušenja svojih sunarodnjaka-proletera koji su se usudili da posegnu za vlašću. I zato ćemo, ne zbunjujući se nimalo šovinističkim i oportunističkim ispadima, uvijek govoriti poljskom radniku: samo najpotpuniji i najtješnji savez sa ruskim proletarijatom može zadovoljiti zahtjeve tekuće, date političke borbe protiv samodržavlja, samo će takav savez pružiti garanciju potpunog političkog i ekonomskog oslobođenja.

To što smo rekli o poljskom pitanju, može se u cijelosti primijeniti i na svako drugo nacionalno pitanje. Prokleta istorija samodržavlja ostavila nam je u nasljeđe ogromnu *otuđenost* radničkih klasa raznih narodnosti koje to samodržavlje ugnjetava. Takva otuđenost je najveće zlo, najveća smetnja u borbi protiv samodržavlja, i mi ne smijemo ozakonjivati to zlo, sankcionirati tu gadost nikakvim »principima« partijske posebnosti ili partijske »federacije«. Jednostavnije je i lakše, dabome, ići linijom najmanjeg otpora i udešavati se svaki u svom kutiću po pravilu: »moja je kuća s kraja«, kao što sada hoće da se udesi i Bund. Što smo svjesniji potrebe jedinstva, što smo čvršće uvjereni u nemogućnost opće navale na samodržavlje bez potpunog jedinstva u našim političkim prilikama, to manje smo skloni da se zadovoljavamo »jednostavnim«, ali prividnim i po svojoj suštini duboko pogrešnim rješenjem pitanja. Ako ne postoji svijest o štetnosti otuđenosti, ako ne postoji želja da se po svaku cijenu i radikalno svrši sa tom otuđenošću u taboru proleterske partije, — onda nisu potrebni ni smokvini listovi »federacije«, onda nema svrhe ni poduhvatiti se rješavanja pitanja koje jedna »strana« u stvari i neće da rješava, onda je bolje ostaviti lekcijama životnog iskustva i stvarnog pokreta da one uvjeravaju u potrebu centralizma radi uspjeha borbe proletera svake narodnosti pridavljene samodržavljem, protiv tog samodržavlja i protiv međunarodne buržoazije koja se sve tješnje ujedinjuje.

»Iskra« br. 44.
15. jula 1903.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

RADNIČKA KLASA I NACIONALNO PITANJE

Rusija je u nacionalnom pogledu šarena zemlja. Vladina politika, politika veleposjednika koje podržava buržoazija, sva je potpuno prožeta crnostotinaškim nacionalizmom.

Ta politika je svojom oštricom uperena protiv *većine* naroda Rusije, koji čine *većinu* njenog stanovništva. A uporedo s tim diže glavu buržoaski nacionalizam drugih nacija (poljske, jevrejske, ukrajinske, gruzinske itd.), nastojeći da radničku klasu nacionalnom borbom ili borbom za nacionalnu kulturu *odvuče* od njenih velikih svjetskih zadataka.

Nacionalno pitanje zahtijeva jasno postavljanje i rješavanje od strane svih svjesnih radnika.

Kad se buržoazija borila za slobodu zajedno s narodom, zajedno s trudbenicima, ona je branila potpunu slobodu i potpunu ravnopravnost nacija. Napredne zemlje, Svajcarska, Belgija, Norveška i druge, pokazuju nam primjer kako slobodne nacije pri stvarno demokratskom režimu mirno žive zajedno ili se mirno odvajaju jedna od druge.

Sad se buržoazija boji radnika, traži savez s Puriškevičima, s reakcijom, izdaje demokratizam, brani ugnjetavanje ili neravnopravnost nacija, kvari radnike *nacionalističkim* parolama.

Samo proletarijat brani u naše dane istinsku slobodu nacija i jedinstvo radnika svih nacija.

Da bi razne nacije slobodno i mirno živjele zajedno ili se razilazile (kad im je to zgodnije), stvarajući razne države, za to je potreban potpuni demokratizam za koji se zalaže radnička klasa. Nijednog privilegija ni za jednu naciju, ni za jedan jezik! Ni najmanjeg tlačenja, ni najmanje nepravedno-

sti prema nacionalnoj manjini! — to su principi radničke demokratije.

Kapitalisti i veleposjednici žele da pošto-poto razjedine radnike raznih nacija, a mogućnici ovog svijeta divno žive zajedno kao akcionari »unosnih« milionskih »poslova« (kao što su Lenski zlatni rudnici) — i pravoslavni i jevreji, i Rusi i Nijemci, i Poljaci i Ukrajinci, svi koji imaju *kapital* složno eksploatiraju radnike svih nacija.

Svjesni radnici su za *potpuno jedinstvo* radnika svih nacija u svim i svakojakim prosvjetnim, sindikalnim, političkim itd. radničkim organizacijama. Neka se gospoda kadeti brukaju odricanjem ili umanjivanjem ravnopravnosti Ukrajinaca. Neka se buržoazija svih nacija tješi lažnim frazama o nacionalnoj kulturi, o nacionalnim zadacima itd., itd.

Radnici se ne daju razjediniti nikakvim slatkim riječima o nacionalnoj kulturi ili »nacionalno-kulturnoj autonomiji«. Radnici svih nacija brane složno, zajedno, u zajedničkim organizacijama, potpunu slobodu i potpunu ravnopravnost — zalog istinske kulture.

Radnici stvaraju na cijelom svijetu svoju, internacionalnu kulturu, koju su davno pripremali propovjednici slobode i neprijatelji ugnjetavanja. Starom svijetu, svijetu nacionalnog ugnjetavanja, nacionalnog gloženja ili nacionalnog odvajanja, radnici suprotstavljaju nov svijet jedinstva trudbenika svih nacija u kome nema mjesta ni za jedan privilegij, ni za najmanje ugnjetavanje čovjeka od strane čovjeka.

»Pravda« br. 106,
10. maja 1913.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

KRITIČKE BILJEŠKE O NACIONALNOM PITANJU[1]

Da nacionalno pitanje zauzima danas vidno mjesto među pitanjima društvenog života Rusije, to je očigledno. I ratoborni nacionalizam reakcije, i prelaz kontrarevolucionarnog, buržoaskog liberalizma k nacionalizmu (osobito velikoruskom ,a onda i poljskom, jevrejskom, ukrajinskom i dr.), i, najzad, jačanje nacionalističkih kolebanja među raznim »nacionalnim« (tj. nevelikoruskim) socijaldemokratima koje je išlo do narušavanja partijskog programa, — sve nas to bezuslovno obavezuje da poklonimo više pažnje nacionalnom pitanju nego dosad.

Ovaj članak ima specijalnu svrhu: razmotrati u općoj vezi upravo ova programska kolebanja marksista i također-marksista u nacionalnom pitanju. U broju 29. »Severne Pravde«[2] (od 5. septembra 1913: »Liberali i demokrati u jezičnom pitanju«) imao sam prilike da govorim o oportunizmu liberala u nacionalnom pitanju; na taj moj članak okomio se svojom kritikom oportunistički jevrejski list »Zait«[3] u članku g. F. Libmana. S druge strane, s kritikom programa rusij-

---

[1] Članak *»Kritičke bilješke o nacionalnom pitanju«* napisan je oktobra—decembra 1913. i štampan iste godine u boljševičkom legalnom časopisu »Prosveščenie« br. 10, 11. i 12. Pisanju članka prethodili su Lenjinovi referati o nacionalnom pitanju koje je u ljeto 1913. držao u švajcarskim gradovima — Cirihu, Ženevi, Lozani ili Bernu. U jesen 1913. Lenjin je držao i referat o nacionalnom pitanju na »avgustovskom« (»ljetnjem«) savjetovanju CK RSDRP sa partijskim radnicima. *Prev.*

[2] *»Severnaja Pravda«* — pod tim naslovom izlazio je legalni boljševički dnevnik »Pravda« od 1. VIII do 7. IX 1913. *Prev.*

[3] *»Zait«* (»Vrijeme«) — tjednik, organ Bunda; izlazio je u Petrogradu od decembra 1912. do juna 1914. *Prev.*

skih marksista u nacionalnom pitanju istupio je ukrajinski oportunist g. Lav Jurkevič (»Dzvin«[4], 1913, br. 7—8). Oba ova pisca načela su toliki broj pitanja da radi odgovora na njih moram dodirnuti najrazličitije strane naše teme. Meni se čini da će biti najzgodnije ako najprije preštampamo članke iz »Severne Pravde«.

1. LIBERALI I DEMOKRATI U JEZIČNOM PITANJU

Listovi su više puta isticali izvještaj kavkaskog namjesnika koji se ne odlikuje crnostotinaštvom nego bojažljivim »liberalizmom«. Između ostalog, namjesnik se izjašnjava protiv vještačke rusifikacije, tj. porusivanja neruskih narodnosti. Na Kavkazu se predstavnici neruskih narodnosti *sami* trude da nauče djecu ruski, npr. u jermenskim crkvenim školama, u kojima nastava ruskog jezika nije obavezna.

Ukazujući na to, jedan od najraširenijih liberalnih listova u Rusiji — »Russkoe Slovo«[5] (br. 198) ispravno zaključuje da u Rusiji neprijateljski odnos prema ruskom jeziku »dolazi isključivo« od »vještačkog« (trebalo je reći: nasilnog) usađivanja ruskog jezika.

»Za sudbinu ruskog jezika ne treba biti u brizi. On će sam izvojevati sebi priznanje u cijeloj Rusiji« — piše list. I to je točno, jer će potrebe privrednog prometa uvijek tjerati one nacionalnosti koje žive u istoj državi (dok budu htjele da žive zajedno) da uče jezik većine. Što će uređenje Rusije biti demokratskije, to će se jače, brže i šire razviti kapitalizam, to energičnije će potrebe privrednog prometa gurati razne nacionalnosti na učenje jezika koji je najzgodniji za zajedničke trgovinske odnose.

No liberalni list se žuri da pobije sebe i da dokaže svoju liberalnu nedosljednost.

»Teško da će neko — piše on — čak iz redova protivnika porusivanja osporavati da u takvoj ogromnoj državi kakva je Rusija mora postojati jedan opštedržavni jezik i da taj jezik... može biti samo ruski«.

---

[4] *»Dzvin« (»Zvono«)* — mjesečni legalni nacionalistički časopis menjševičkog pravca); izlazio je na ukrajinskom jeziku u Kijevu od januara 1913. do sredine 1914. *Prev.*

[5] *»Russkoe Slovo«* — liberalnoburžoaski dnevnik; izlazio u Moskvi od 1895. do novembra 1917. *Prev.*

Naopaka logika! Mala Švajcarska ne gubi nego dobija od toga što u njoj ne postoji *jedan* općedržavni jezik nego puna tri: njemačk, francuski i talijanski. U Švajcarskoj su 70% stanovnika Nijemci (u Rusiji ima 43% Velikorusa), 22% — Francuzi (u Rusiji 17% — Ukrajinaca), 7% — Talijani (u Rusiji — 6% Poljaka i 4,5% — Bjelorusa). Ako Talijani u Švajcarskoj često govore francuski u zajedničkom parlamentu, oni to ne rade pod batinom nekakvog barbarskog policijskog zakona (takav u Švajcarskoj ne postoji), nego prosto zato što civilizirani građani demokratske države sami preferiraju jezik koji je razumljiv većini. Francuski jezik ne ulijeva Talijanima nikakvu mržnju, jer je to jezik slobodne, civilizirane nacije, jezik koji se ne natura odvratnim policijskim mjerama.

A zašto »ogromna« Rusija, kudikamo šarenija, strahovito zaostala, treba da *koči* svoj razvoj održavanjem bilo kakvog privilegija za jedan od jezika? Ne treba li da bude obrnuto, gospodo liberali? Ne treba li Rusija, ako ona želi da dostigne Evropu, da učini kraj svim i svakojakim privilegijama što prije, što potpunije, što odlučnije?

Ako otpadnu svakojaki privilegiji, ako prestane naturanje jednog jezika, onda će se svi Slaveni lako i brzo naučiti da razumiju jedan drugoga i neće se plašiti »užasne« misli da će se u zajedničkom parlamentu čuti govori na raznim jezicima. A potrebe privrednog prometa same će *odrediti* onaj jezik date zemlje koji je većini *korisno* znati u interesu trgovinskih odnosa. A ovo određivanje biće to čvršće što će ga dobrovoljno prihvatiti stanovništvo raznih nacija, to brže i šire što će dosljedniji biti demokratizam, što će brži biti zbog toga razvoj kapitalizma.

I jezičnom pitanju, kao i svim političkim pitanjima, liberali prilaze kao licemjerne ćifte koje pružaju jednu ruku (otvoreno) demokratiji, a drugu (iza leđa) feudalcima i policajcima. Mi smo protiv privilegija, viče liberal, a iza leđa gleda da za sebe iscjenjka od feudalca čas jedan čas drugi privilegij.

Takav je *svaki* liberalnoburžoaski nacionalizam, — ne samo velikoruski (on je najgori zahvaljujući svom nasilnom karakteru i srodstvu s gospodom Puriškevičima) nego i poljski, jevrejski, ukrajinski, gruzinski i svaki drugi. Buržoazija

svih nacija i u Austriji i u Rusiji pod parolom »nacionalne kulture« provodi *u stvarnosti* cjepkanje radnika, slabljenje demokratije, ćiftinske pogodbe s feudalcima o prodaji narodnih prava i narodne slobode.

Parola radničke demokratije nije »nacionalna kultura«, nego internacionalna kultura demokratizma i svjetskog radničkog pokreta. Neka buržoazija obmanjuje narod svakojakim »pozitivnim« nacionalnim programima. Svijestan radnik će joj odgovoriti: ima samo jedno rješenje nacionalnog pitanja (ukoliko je njegovo rješenje uopće moguće u svijetu kapitalizma, svijetu profita, gloženja i eksploatacije), to rješenje je — dosljedni demokratizam.

Dokazi: Švicarska u zapadnoj Evropi — zemlja stare kulture, i Finska u istočnoj Evropi — zemlja mlade kulture.

Nacionalni program radničke demokratije: apsolutno nikakvih privilegija nijednoj naciji, nijednom jeziku; rješenje pitanja političkog samoodređenja nacija, tj. njihovog državnog odvajanja, potpuno slobodnim, demokratskim putem; donošenje općedržavnog zakona po kome se svaka mjera (zemska, gradska, općinska itd., itd.) koja ma u čemu daje privilegij jednoj od nacija i narušava ravnopravnost nacija ili prava nacionalne manjine proglašava nezakonitom i nevažećom — pa je svaki građanin ovlašten da zahtijeva ukidanje takve mjere kao protivustavne i kažnjavanje onih koji bi je počeli provoditi u život.

Nacionalnom gloženju različitih buržoaskih partija zbog jezičnog pitanja itd. radnička demokratija suprotstavlja zahtjev: bezuslovno jedinstvo i potpuno spajanje radnika *svih* nacionalnosti u *svim* radničkim organizacijama, sindikalnim, zadružnim, potrošačkim, prosvjetnim i svim drugim, kao protivteža svakom buržoaskom nacionalizmu. Samo takvo jedinstvo i spajanje može da zaštiti demokratiju, da zaštiti interese radnika od kapitala — koji je već postao i sve više postaje internacionalan — da zaštiti interese razvoja čovječanstva k novom načinu života, koji ne zna ni za kakve privilegije i ni za kakvu eksploataciju.

2. »*NACIONALNA KULTURA*«

Kao što čitalac vidi, članak u »Severnoj Pravdi« objašnjava na jednom primjeru, naime na pitanju općedržavnog jezika, nedosljednost i oportunizam liberalne buržoazije, koja u nacionalnom pitanju pruža ruku feudalcima i policajcima. Svako shvaća da osim u pitanju državnog jezika liberalna buržoazija postupa isto tako izdajnički, licemjerno i tupoumno (čak s gledišta interesa liberalizma) u cijelom nizu drugih istorodnih pitanja.

Šta otuda slijedi? Iz toga slijedi da *svaki* liberalnoburžoaski nacionalizam unosi najveću demoralizaciju u radničku sredinu, nanosi najveću štetu stvari slobode i stvari proleterske klasne borbe. To je utoliko opasnije što se buržoaska (i buržoasko-feudalna) tendencija *prikriva* parolom »nacionalne kulture«. U ime nacionalne kulture — velikoruske, poljske, jevrejske, ukrajinske i dr. — svršavaju reakcionarne i prljave poslove crnostotinaši i klerikalci, a zatim i buržuji *svih* nacija.

To je činjenica savremenog nacionalnog života ako na njega gledamo marksistički, tj. s gledišta klasne borbe, ako parole poredimo s interesima i politikom klasa, a ne sa praznim »općim principima«, deklamacijama i frazama.

Parola nacionalne kulture je buržoaska (a često i crnostotinaško-klerikalna) prevara. Naša parola je internacionalna kultura demokratizma i svjetskog radničkog pokreta.

Ovdje bundovac g. Libman ulijeće u boj i uništava nas ovom ubitačnom tiradom:

»Svako ko je iole upoznat s nacionalnim pitanjem zna da internacionalna kultura nije innacionalna[6] kultura (kultura bez nacionalne forme); innacionalna kultura koja ne smije da bude ni ruska, ni jevrejska, ni poljska, nego samo čista kultura, jeste besmislica; naime, internacionalne ideje mogu postati bliske radničkoj klasi samo onda kad su prilagođene jeziku kojim radnik govori i konkretnim nacionalnim uslovima u kojima on živi; radnik ne smije da bude ravnodušan prema stanju i razvitku svoje nacionalne kulture, jer on putem nje i samo putem nje dobija mogućnost da učestvuje u »internacionalnoj kulturi demokratizma i svjetskog radničkog pokreta«. To je davno poznato, ali o svemu tome V. I. neće ni da zna...«.

[6] Inter — među; in — ne; internacionalni — međunacionalni, međunarodni; innacionalni — nenacionalni, nenarodni, beznacionalni, beznarodni.

Udubite se malo u ovo tipično bundovsko rasuđivanje koje, izvolite pogledati, treba da sruši marksističku tezu koju sam postavio. Neobično samouvjereno, kao čovjek »upoznat s nacionalnim pitanjem«, g. bundovac nam servira kao »davno poznate« istine obična buržoaska gledišta.

Da, internacionalna kultura nije beznacionalna, dragi bundovče. To nije niko rekao. Niko nije propovijedao »čistu« kulturu — ni poljsku, ni jevrejsku, ni rusku itd., tako da vaša gomila praznih riječi nije drugo do pokušaj da se odvrati pažnja čitaočeva i da se suština stvari prikrije njihovim zvukom.

U *svakoj* nacionalnoj kulturi postoje, mada nerazvijeni, *elementi* demokratske i socijalističke kulture, jer u *svakoj* naciji postoji radna i eksploatirana masa čiji uslovi života neizbježno rađaju demokratsku i socijalističku ideologiju. Ali u *svakoj* naciji postoji i buržoaska kultura (a većinom još i crnostotinaška i klerikalna) — i to ne samo u obliku »elemenata«, nego u obliku *vladajuće* kulture. Zato »nacionalna kultura« uopće *jeste* kultura veleposjednika, popova, buržoazije. Tu osnovnu istinu, elementarnu za marksista, ostavio je bundovac u sjeni, prikrio svojom gomilom riječi, tj. u stvari on je klasnu provaliju, *umjesto* da je čitavu otkrije i objasni, faktički zamračio. *U stvari* je bundovac istupio kao buržoa, čiji sav interes zahtijeva širenje vjere u vanklasnu nacionalnu kulturu.

Postavljajući parolu »internacionalne kulture demokratizma i svjetskog radničkog pokreta«, mi *iz svake* nacionalne kulture uzimamo *samo* njene demokratske i njene socijalističke elemente, uzimamo ih *samo* i *bezuslovno* kao protutežu buržoaskoj kulturi, buržoaskom nacionalizmu *svake* nacije. Nijedan demokrat a pogotovo nijedan marksist ne odriče ravnopravnost jezikâ ili potrebu da na svom jeziku polemizira sa »svojom« buržoazijom, da propagira antiklerikalne ili antiburžoaske ideje »svome« seljaštvu i malograđanstvu — o tome ne treba govoriti, ovim neospornim istinama bundovac sakriva sporno, tj. ono u čemu se pitanje stvarno sastoji.

Pitanje je u tome, da li marksisti smiju postavljati, neposredno ili posredno, parolu nacionalne kulture, ili su dužni da *protiv* nje propovijedaju na svim jezicima, »prilagođava-

jući se« svim lokalnim i nacionalnim osobenostima — parolu *internacionalizma* radnika.

Značenje parole »nacionalne kulture« ne određuje dobra namjera ili obećanje datog inteligenta da će »tumačiti« ovu parolu »u smislu ostvarivanja internacionalne kulture kroz nacionalnu kulturu«. Gledati tako bio bi djetinjasti subjektivizam. Značenje parole nacionalne kulture određuje objektivni odnos svih klasa date zemlje i svih zemalja svijeta. Nacionalna kultura buržoazije je *činjenica* (pri čemu, ponavljam, buržoazija svuda pravi pogodbe s veleposjednicima i popovima). Bojovni buržoaski nacionalizam koji zatupljuje, obmanjuje i razjedinjuje radnike da bi ih vodio na povocu buržoazije, — to je osnovna činjenica sadašnjice.

Ko želi da služi proletarijatu, taj mora ujedinjavati radnike svih nacija, boreći se neumorno protiv buržoaskog nacionalizma i *»svoga«* i tuđeg. Ko brani parolu nacionalne kulture, — tome je mjesto među nacionalističkim malograđanima, a ne među marksistima.

Uzmite konkretan primjer. Može li velikoruski marksist usvojiti parolu nacionalne, velikoruske, kulture? Ne može. Takvog čovjeka treba staviti među nacionaliste, a ne među marksiste. Naša stvar je boriti se protiv vladajuće, crnostotinaške i buržoaske nacionalne kulture Velikorusa, razvijajući isključivo u internacionalnom duhu i u najtješnjem savezu sa radnicima drugih zemalja one klice koje postoje i u našoj istoriji demokratskog i radničkog pokreta. Boriti se protiv njegove »kulture«, u ime internacionalizma, boriti se »prilagođavajući se« osobenostima Puriškeviča i Struvea — to je tvoj zadatak, a ne propovijedati, ne dopuštati parolu nacionalne kulture.

To isto vrijedi za najugnjeteniju i najprogonjeniju naciju, jevrejsku. Jevrejska nacionalna kultura je parola rabina i buržuja, parola naših neprijatelja. Ali postoje i drugi elementi u jevrejskoj kulturi i u čitavoj istoriji jevrejstva. Od 10,5 miliona Jevreja na cijelom svijetu nešto više od polovine živi u Galiciji i Rusiji, zaostalim polubarbarskim zemljama koje drže Jevreje *nasiljem* u položaju kaste. Druga polovina živi u civiliziranom svijetu, i tamo nema kastinske izdvojenosti Jevreja. Tamo su se jasno ispoljile velike univerzalno-progresivne crte u jevrejskoj kulturi: njen internacionalizam, njena osjetljivost za napredne pokrete epohe (pro-

cent Jevreja u demokratskim i proleterskim pokretima je svuda viši od procenta Jevreja u stanovništvu uopće).

Onaj ko neposredno ili posredno postavlja parolu jevrejske »nacionalne kulture«, taj je (ma kako dobre bile njegove namjere) neprijatelj proletarijata, pristalica *starog* i *kastinskog* u jevrejstvu, pomagač rabina i buržuja. Obrnuto, oni Jevreji-marksisti koji se slivaju u internacionalne marksističke organizacije sa ruskim, litvanskim, ukrajinskim i dr. radnicima, unoseći svoju leptu (i na ruskom i na jevrejskom) u stvaranje internacionalne kulture radničkog pokreta, oni Jevreji uprkos separatizmu Bunda — nastavljaju najbolje tradicije jevrejstva boreći se protiv parole »nacionalne kulture«.

Buržoaski nacionalizam i proleterski internacionalizam — to su dvije nepomirljivo neprijateljske parole koje odgovaraju dvama velikim klasnim taborima cijelog kapitalističkog svijeta i koje izražavaju *dvije* politike (više od toga: dva pogleda na svijet) u nacionalnom pitanju. Zalažući se za parolu nacionalne kulture, gradeći na njoj cijeli plan i praktični program takozvane »kulturno-nacionalne autonomije«, bundovci u stvari istupaju kao provodnici buržoaskog nacionalizma u radničku sredinu.

3. *NACIONALISTIČKO STRAŠILO »ASIMILATORSTVA«*

Pitanje asimilatorstva[7], tj. gubitka nacionalnih osobenosti, prelaza u drugu naciju, omogućava nam da očigledno prikažemo posljedice nacionalističkih kolebanja bundovaca i njihovih istomišljenika.

Gosp. Libman, tačno predajući i ponavljajući uobičajene argumente, tačnije, metode bundovaca, nazvao je zahtjev jedinstva i spajanja radnikâ svih nacionalnosti date države u jedinstvenim radničkim organizacijama (vidi gore završetak članka iz »Severne Pravde«) — *»starom asimilatorskom pričom«*.

»Prema tome — kaže povodom završetka članka u »Sjevernoj Pravdi« g. F. Libman — na pitanje kojoj nacionalnosti pripadate? radnik treba da odgovori: ja sam socijaldemokrat«.

---

[7] Doslovno: sličavanja, izjednačavanja.

Ovo naš bundovac smatra vrhuncem duhovitosti. Ustvari on raskrinkava sebe definitvno takvim duhovitostima i povikom o »asimilatorstvu« *uperenima protiv* dosljedno demokratske i *marksističke* parole.

Kapitalizam u svom razvoju pozna dvije istorijske tendencije u nacionalnom pitanju. Prva: buđenje nacionalnog života i nacionalnih pokreta, borba protiv svakog nacionalnog ugnjetavanja, stvaranje nacionalnih država. Druga: razvijanje i umnogostručavanje svakojakih odnosa među nacijama, lomljenje nacionalnih pregrada, stvaranje internacionalnog jedinstva kapitala, ekonomskog života uopće, politike, nauke itd.

Obje tendencije su svjetski zakon kapitalizma. Prva prevladava u početku njegovog razvoja, druga karakterizira zreli kapitalizam, kapitalizam koji ide svome pretvaranju u socijalističko društvo. S obje tendencije računa nacionalni program marksista, zalažući se, prvo, za ravnopravnost nacija i jezika, za nedopustivost bilo kakvih *privilegija* u tom pogledu (a tako isto i za pravo nacija na samoodređenje, o čemu će posebno biti govora niže), a drugo, za princip internacionalizma i nepomirljive borbe protiv zaražavanja proletarijata buržoaskim nacionalizmom, makar i najrafiniranijim.

Pita se: o čemu je riječ kod našeg bundovca kad on vapije u nebo protiv »asimilatorstva«? O nasiljima protiv nacija, o *privilegijama* jedne od nacija on tu nije *mogao* da govori, jer tu uopće ne pristaje riječ »asimilatorstvo«; — jer svi marksisti, i svaki napose i kao oficijelna jedinstvena cjelina, potpuno su određeno i nedvosmisleno osudili i najmanje nacionalno nasilje, ugnjetavanje, neravnopravnost; — jer, najzad, i u članku »Sjeverne Pravde«, na koji se okomio naš bundovac, ova općemarksistička misao izražena je s apsolutnom odlučnošću.

Ne. Tu se ne može izvrdati. Gospodin Libman je osuđivao »asimilatorstvo« a da *nije* pod tim razumijevao nasilje, neravnopravnost, privilegije. Ostaje li išta realno u pojmu asimilatorstva ako izuzmemo svako nasilje i svaku neravnopravnost?

Bezuslovno ostaje. Ostaje ona svjetskoistorijska tendencija kapitalizma ka lomljenju nacionalnih pregrada, k brisanju nacionalnih razlika, ka *asimiliranju* nacija koja se sa sva-

kim decenijem ispoljava sve snažnije, koja je jedna od najvećih pokretačkih snaga pretvaranja kapitalizma u socijalizam.

Nije marksist, nije čak ni demokrat onaj ko ne priznaje i ko se ne zalaže za ravnopravnost nacija i jezikâ, ko se ne bori protiv svakog nacionalnog ugnjetavanja ili neravnopravnosti. To je nesumnjivo. Ali je isto tako nesumnjivo da onaj kvazimarksist koji na pasja kola grdi marksista druge nacije zbog »asimilatorstva« faktički predstavlja naprosto *nacionalističkog malograđanina.* Toj malopoštovanoj kategoriji ljudi pripadaju svi bundovci i (kao što ćemo vidjeti) ukrajinski nacionalsocijali tipa gospode L. Jurkeviča, Doncova i komp.

Da bismo konkretno pokazali svu reakcionarnost pogleda tih nacionalističkih malograđana, navešćemo podatke trojake vrste.

Najviše viče protiv »asimilatorstva« rusijskih ortodoksnih marksista jevrejski nacionalisti u Rusiji uopće, a bundovci među njima napose. Međutim, kao što se vidi iz gore navedenih podataka, od 10,5 miliona Jevreja na cijelom svijetu *oko polovine* živi u *civiliziranom* svijetu, u uslovima *najvećeg* »asimilatorstva«, dok samo nesretni, ugnjeteni, bespravni, prignječeni od Puriškeviča (ruskih i poljskih) Jevreji Rusije i Galicije žive u uslovima *najmanjeg* »asimilatorstva«, najvećeg izdvajanja, sve do »zone naseljavanja«, »numerus klauzus«-a i ostalih puriškevičevskih krasota.

Jevreji u civiliziranom svijetu nisu nacija, oni su se najviše asimilirali — kažu K. Kautski i O. Bauer. Jevreji u Galiciji i u Rusiji nisu nacija, oni su ovdje, nažalost (i *ne* svojom krivicom nego krivicom Puriškeviča), još *kasta.* Takav je neosporan sud ljudi koji neosporno znaju istoriju jevrejstva i koji uzimaju u obzir gorenavedene činjenice.

Šta govore te činjenice? One govore da protiv »asimilatorstva« mogu vikati samo jevrejski reakcionarni malograđani koji žele da točak istorije vrate nazad, da ga primoraju da ne ide od prilika u Rusiji i Galiciji k prilikama u Parizu i Njujorku, nego obrnuto.

Protiv »asimilatorstva« nisu nikad vikali najbolji ljudi jevrejstva, svjetskoistorijski čuveni ljudi, koji su davali svijetu napredne vođe demokratije i socijalizma. Protiv asimilatorstva viču samo pobožni posmatrači jevrejskog »stražnjeg dijela«.

O tome u kakvim se razmjerima uopće vrši proces asimilacije nacija u savremenim uslovima naprednog kapitalizma možemo stvoriti sebi približnu sliku, na primjer, iz podataka o emigraciji u Sjedinjene Države Sjeverne Amerike. Iz Evrope je tamo odselilo za deset godina, 1891—1900, — 3,7 miliona ljudi, a za devet godina, 1901—1909, — 7,2 miliona ljudi. Po popisu iz 1900. ima u Sjedinjenim Državama više od 10 miliona inostranaca. Država Njujork, u kojoj je po tom istom popisu bilo više od 78 hiljada Austrijanaca, 136 hiljada Engleza, 20 hiljada Francuza, 48 hiljada Nijemaca, 37 hiljada Mađara, 425 hiljada Iraca, 82 hiljade Talijana, 70 hiljada Poljaka, 166 hiljada iz Rusije (većinom Jevreja), 43 hiljade Šveđana itd. — nalik je na mlin koji melje nacionalne razlike. A to što se u velikim internacionalnim razmjerima događa u Njujorku, događa se i u *svakom* velikom gradu i fabričkom naselju.

Ko nije utonuo u nacionalističke predrasude, taj ne može da u tom procesu asimilacije nacija koju vrši kapitalizam ne vidi golem istorijski progres, razbijanje nacionalne začaurenosti raznih medvjeđih kutova — osobito u zaostalim zemljama kao što je Rusija.

Uzmite Rusiju i odnos Velikorusa prema Ukrajincima. Razumije se, svaki demokrat, a da i ne govorimo o marksistu, odlučno će se boriti protiv nečuvenog ponižavanja Ukrajinaca i zahtijevaće njihovu punu ravnopravnost. Ali bila bi direktna izdaja socijalizma i glupa politika *čak* s gledišta buržoaskih »nacionalnih zadataka« Ukrajinaca, *slabiti* već postojeću, u granicama jedne države, vezu i savez ukrajinskog i velikoruskog proletarijata.

Gospodin Lav Jurkevič, koji sebe naziva također »marksistom« (jadni Marks!) pruža primjer ove glupe politike. Godine 1906. — piše g. Jurkevič — Sokolovski (Basok) i Lukaševič (Tučapski) tvrdili su da se ukrajinski proletarijat sasvim porusio i da mu posebna organizacija nije potrebna. Ne pokušavajući da navede ma i jednu činjenicu o samoj *suštini pitanja*, g. Jurkevič se zbog ovog okomljuje na obojicu, histerično vapijući — sasvim u duhu najordinarnijeg, tupog reakcionarnog nacionalizma — da je to »nacionalna pasivnost«, »odricanje od nacije«, da su ti ljudi »pocijepali (!!!) ukrajinske marksiste« itd. Kod nas je sada, bez obzira na »porast nacionalne ukrajinske svijesti kod radnika«, *ma-*

njina radnika »nacionalno svjesna«, a većina se — uvjerava g. Jurkevič — »još nalazi pod utjecajem rusijske kulture«. A naša je stvar — uzvikuje nacionalistički malograđanin — »da ne idemo za masama, nego da ih vodimo za sobom, da im objašnjavamo nacionalne zadatke (nacionalnu spravu)« (»Dzvin«, str. 89).

Cijelo ovo rasuđivanje g. Jurkeviča potpuno je buržoasko-nacionalističko. No čak s gledišta buržoaskih nacionalista, od kojih jedni hoće potpunu ravnopravnost i autonomiju Ukrajine, a drugi — nezavisnu ukrajinsku državu, ovo rasuđivanje ne može da izdrži kritiku. Protivnik oslobodilačkih težnji Ukrajinaca je klasa veleposjednika velikoruskih i poljskih, zatim buržoazija tih istih dviju nacija. Koja je društvena snaga sposobna za otpor tim klasama? Prva decenija XX stoljeća dala je faktički odgovor: ta snaga je isključivo radnička klasa koja vodi za sobom demokratsko seljaštvo. Nastojeći da podvoji i time oslabi stvarno demokratsku snagu, pri čijoj pobjedi ne bi bilo moguće nacionalno nasilje, g. Jurkevič izdaje interese ne samo demokratije uopće, nego i svoje domovine, Ukrajine. Pri jedinstvenoj akciji velikoruskih i ukrajinskih proletera slobodna Ukrajina je *moguća*, bez takvog jedinstva o njoj ne može biti ni govora.

Ali marksisti se ne ograničavaju na buržoaskonacionalističko gledište. Već nekoliko decenija sasvim se jasno vidi proces bržeg ekonomskog razvoja juga, tj. Ukrajine, koja privlači iz Velikorusije desetine i stotine hiljada seljaka i radnika u kapitalističke ekonomije, na rudnike, u gradove. Činjenica »asimilacije« — u tim granicama — velikoruskog i ukrajinskog proletarijata nesumnjiva je. *I ta* činjenica je *bezuslovno* progresivna. Kapitalizam stavlja na mjesto tupog, začahurenog, nepomičnog i poput medvjeda nezgrapnog mužika Velikorusa ili Ukrajinca pokretnog proletera, čiji uslovi života lome specifično nacionalnu uskost i velikorusku i ukrajinsku. Uzmimo da između Velikorusije i Ukrajine nastane s vremenom državna granica, — i u tom slučaju istorijska progresivnost »asimilacije« velikoruskih i ukrajinskih radnika biće nesumnjiva, kao što je progresivno i premeljavanje nacija u Americi. Što će slobodnija biti Ukrajina i Velikorusija, to će *širi i brži* biti razvoj kapitalizma, koji će tada još jače privlačiti radnike *svih* nacija iz svih oblasti

države i iz svih susjednih država (ako bi Rusija postala susjedna država u odnosu na Ukrajinu) radničku masu u gradove, na rudnike, u fabrike.

Gosp. Lav Jurkevič postupa kao pravi buržoa, i uz to kratkovidan, uzak, tupi buržoa, tj. kao filistar, kad interese općenja, spajanja, asimilacije *proletarijata* dviju nacija odbacuje zbog trenutnog uspjeha ukrajinskog nacionalnog zadatka. Najprije nacionalni zadatak, a tek onda proleterski — govore buržoaski nacionalisti i gospoda Jurkeviči, Doncovi i slični nazovimarksisti za njima. Proleterski zadatak prije svega, kažemo mi, jer on obezbjeđuje ne samo trajne, osnovne interese rada i interese čovječanstva, nego i interese demokratije, a bez demokratije ne može se zamisliti ni autonomna ni nezavisna Ukrajina.

Najzad, u rasuđivanju g. Jurkeviča, neobično bogatom nacionalističkim biserima, treba istaći i ovo. Manjina ukrajinskih radnika je nacionalno svjesna, veli on, — »većina se još nalazi pod utjecajem ruske kulture« (більшість перебуває ще під впливом російської культури).

Kad je riječ o proletarijatu, ovo suprotstavljanje ukrajinske kulture u cjelini velikoruskoj kulturi, također u cjelini, znači najsramniju izdaju interesa proletarijata u korist buržoaskog nacionalizma.

Postoje dvije nacije u svakoj savremenoj naciji — reći ćemo svim nacionalsocijalima. Postoje dvije nacionalne kulture u svakoj nacionalnoj kulturi. Postoji velikoruska kultura Puriškeviča, Gučkova i Struvea, — ali postoji također velikoruska kultura koju karakteriziraju imena Černiševskoga i Plehanova. Postoje *takve dvije* kulture u ukrajinstvu, kao i u Njemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, kod Jevreja itd. Ako se većina ukrajinskih radnika nalazi pod utjecajem velikoruske kulture, onda mi pouzdano znamo da naporedo s idejama velikoruske popovske i buržoaske kulture djeluju ovdje i ideje velikoruske demokratije i socijaldemokratije. Boreći se protiv »kulture« prve vrste, ukrajinski će *marksist* uvijek izdvojiti drugu kulturu i reći svojim radnicima: »svaku mogućnost općenja s velikoruskim svjesnim radnikom, s njegovom literaturom, s njegovim krugom ideja treba obavezno svim snagama hvatati, iskorištavati, učvršćivati, to zahtijevaju osnovni interesi *i* ukrajinskog *i* velikoruskog radničkog pokreta«.

Ako ukrajinski marksist dopusti da ga *potpuno opravdana i prirodna* mržja prema Velikorusima-ugnjetačima dovede dotle da on prenese ma i djelić te mržnje, ma i sàmo osjećaj otuđenja, na proletersku kulturu i proletersku stvar velikoruskih radnika, onda će se taj marksist samim tim skotrljati u blato buržoaskog nacionalizma. Isto tako će se i velikoruski marksist skotrljati u blato nacionalizma, ne samo buržoaskog nego i crnostotinaškoga, ako ma i za trenutak zaboravi zahtjev potpune ravnopravnosti Ukrajinaca ili njihovo *pravo* na obrazovanje samostalne države.

Velikoruski i ukrajinski radnici moraju zajedno i, dok žive u jednoj državi, u najtješnjem organizacionom jedinstvu i spajanju, braniti zajedničku ili internacionalnu kulturu proleterskog pokreta, odnoseći se s apsolutnom trpeljivošću prema pitanju jezika, propagande i uzimanja u obzir čisto lokalnih ili čisto nacionalnih *posebnosti* u toj propagandi. To je bezuslovan zahtjev marksizma. Svaka propovijed odvajanja radnika jedne nacije od druge, svaki napad na marksističko »asimilatorstvo«, svako suprotstavljanje u pitanjima koja se tiču proletarijata jedne nacionalne kulture u cjelini drugoj tobože cijeloj nacionalnoj kulturi i sl. jeste *buržoaski* nacionalizam protiv kojeg se obavezno mora voditi nemilosrdna borba.

4. »*KULTURNO-NACIONALNA AUTONOMIJA*«

Pitanje parole »nacionalne kulture« ima za marksiste golemo značenje ne samo zato što ono određuje idejni sadržaj svekolike naše propagande i agitacije u nacionalnom pitanju za razliku od buržoaske propagande, nego još i zato što je cijeli program famozne kulturno-nacionalne autonomije izgrađen na toj paroli.

Osnovna, principijelna pogreška toga programa jeste to što on teži da ostvari najrafiniraniji i najapsolutniji, do kraja dovedeni nacionalizam. Suština je toga programa: svaki se građanin upisuje u ovu ili onu naciju, i svaka nacija čini juridičku cjelinu, s pravom obaveznog oporezivanja svojih članova, s nacionalnim parlamentima (saborima), sa nacionalnim »državnim sekretarima« (ministrima).

Ovakva ideja, u primjeni na nacionalno pitanje, slična je Prudonovoj ideji u primjeni na kapitalizam. Ne uništiti kapitalizam i njegovu osnovu — robnu proizvodnju, nego *očistiti* tu osnovu od zloupotreba, od izraslina itd.; ne uništiti razmjenu i prometnu vrijednost, nego, naprotiv, »konstituirati« je, učiniti je univerzalnom, apsolutnom, »pravednom«, lišenom kolebanjâ, krizâ, zloupotrebâ — to je Prudonova ideja.

Kao što je Prudon sitnoburžoaski, kao što njegova teorija apsolutizira, pretvara u pravu krunu stvaranja razmjenu i robnu proizvodnju, tako su sitnoburžoaski teorija i program »kulturno-nacionalne autonomije« koji apsolutiziraju, pretvaraju u pravu krunu stvaranja buržoaski nacionalizam, čisteći ga od nasilja i nepravde itd.

Marksizam ne može da se pomiri s nacionalizmom, pa bio ovaj »najpravedniji«, »najčistiji«, najfiniji i najciviliziraniji. Marksizam stavlja na mjesto svakog nacionalizma — internacionalizam, spajanje svih nacija u višem jedinstvu koje raste pred našim očima sa svakim kilometrom željezničke pruge, sa svakim međunarodnim trustom, sa svakim (međunarodnim po svojoj ekonomskoj djelatnosti, a zatim i po svojim idejama, po svojim težnjama) radničkim savezom.

Princip nacionalnosti je istorijski neizbježan u buržoaskom društvu, i, vodeći računa o tom društvu, marksist potpuno priznaje istorijsku zakonitost nacionalnih pokreta. Ali da se to priznanje ne bi pretvorilo u apologiju nacionalizma, mora da se najstrože ograničava samo na ono što je u tim pokretima progresivno, — kako to priznanje ne bi vodilo ka zamračivanju proleterske svijesti buržoaskom ideologijom.

Progresivno je buđenje masa iz feudalnog sna, progresivna je njihova borba protiv svakog nacionalnog ugnjetavanja, za suverenost naroda, za suverenost nacije. Otuda za marksista *bezuslovna* dužnost da brani najodlučniji i najdosljedniji demokratizam u svim dijelovima nacionalnog pitanja. To je zadatak, uglavnom, negativan. A ići dalje od njega u podršci nacionalizma proletarijat ne može, jer dalje počinje »pozitivna« djelatnost buržoazije, koja teži *jačanju* nacionalizma.

Zbaciti svaki feudalni jaram, svako ugnjetavanje nacija, svaki privilegij jedne od nacija ili jednog od jezika bezu-

slovna je dužnost proletarijata kao demokratske snage, bezuslovan je interes proleterske klasne borbe, koju nacionalno gloženje zamračuje i usporava. Ali pomagati buržoaskom nacionalizmu *izvan* ovih, strogo ograničenih, u određene istorijske okvire postavljenih granica — znači iznevjeravati proletarijat i stavljati se na stranu buržoazije. Tu postoji granica, koja je često vrlo fina i na koju potpuno zaboravljaju bundovski i ukrajinski nacionalsocijali.

Borba protiv svakog nacionalnog ugnjetavanja — bezuslovno da. Borba *za* svaki nacionalni razvoj, *za* »nacionalnu kulturu« uopće — bezuslovno ne. Ekonomski razvoj kapitalističkog društva pokazuje nam na cijelom svijetu primjere nepotpuno razvijenih nacionalnih pokreta, primjere obrazovanja krupnih nacija iz niza sitnih ili na štetu nekih sitnih, primjere asimilacije nacija. Princip buržoaskog nacionalizma je razvoj nacionalnosti uopće, otuda isključivost buržoaskog nacionalizma, otuda bezizlazno nacionalno gloženje. A proletarijat ne samo što se ne poduhtava toga da brani nacionalni razvitak svake nacije nego, naprotiv, opominje mase da se čuvaju takvih iluzija, brani najpuniju slobodu kapitalističkog prometa, pozdravlja svaku asimilaciju nacija osim nasilne ili one koja se oslanja na privilegije.

Učvrstiti nacionalizam u izvjesnoj, »pravedno« omeđenoj sferi, »konstituirati« nacionalizam, razgraničiti snažno i čvrsto sve nacije putem posebne državne ustanove — to je idejna osnova i sadržaj kulturno-nacionalne autonomije. Ova misao je skroz buržoaska i skroz lažna. Nikakvo učvršćenje nacionalizma proletarijat podržavati ne može, — naprotiv, on podržava sve što doprinosi brisanju nacionalnih razlika, rušenju nacionalnih pregrada, sve što veze među nacionalnostima čini tješnjim i tješnjim, sve što vodi spajanju nacija. Postupati drukčije — znači stati na stranu reakcionarnog nacionalističkog malograđanstva.

Kad su austrijski socijaldemokrati pretresali nacrt kulturno-nacionalne autonomije na svom kongresu u Bernu (1899. god.) nije na teoretsku ocjenu toga projekta bila obraćena gotovo nikakva pažnja. Ali poučno je istaći da su se iznosila dva takva argumenta protiv tog programa: 1) on bi doveo do jačanja klerikalizma; 2) »njegov bi rezultat bio ovjekovječenje šovinizma, njegovo unošenje u svaku malu općinu, u svaku malu grupu« (str. 92. oficijelnih zapisnika

brnskog kongresa na njemačkom jeziku. Postoji ruski prevod u izdanju jevrejske nacionalističke partije »Serp«[8].

Nema nikakve sumnje da se »nacionalna kultura« u običnom značenju te riječi, tj. škole itd., nalazi danas pod pretežnim utjecajem klerikalaca i buržoaskih šovinista u svim zemljama svijeta. Kad bundovci braneći »kulturno-nacionalnu« autonomiju kažu da će konstituiranje nacija učiniti klasnu borbu unutar nacija *čistom* od svih sporednih obzira, onda je to očita i smiješna sofistika. Ozbiljna klasna borba u svakom kapitalističkom društvu vodi se prije svega u oblasti ekonomskoj i političkoj. Izdvajanje školske oblasti iz oblasti ekonomske i političke, jeste, prvo, besmislena utopija, jer je školu (kao i »nacionalnu kulturu« uopće) nemoguće otrgnuti od ekonomike i politike, a, drugo, upravo ekonomski i politički život kapitalističke zemlje *nagoni* na svakom koraku da se lome besmislene i zastarjele nacionalne pregrade i predrasude, dok bi izdvajanje školstva i sličnog baš konzerviralo, zaoštrilo, pojačalo »čisti« klerikalizam i »čisti« buržoaski šovinizam.

U akcionarskim društvima sjede zajedno, potpuno se spajajući jedan s drugim, kapitalisti raznih nacija. U fabrici rade zajedno radnici raznih nacija. U svakom stvarno ozbiljnom i duboko političkom pitanju grupiranje se vrši po klasama, a ne po nacijama. »Izuzimanje iz nadležnosti države« školstva i sličnog i njegovo predavanje nacijama znači upravo pokušaj da se iz ekonomike, koja spaja nacije, *odvoji*, tako reći, najideološkija oblast društvenog života u kojoj je »čista nacionalna kultura«, ili nacionalno kultiviranje klerikalizma i šovinizma, najlakša.

U svom praktičnom ostvarenju plan »eksteritorijalne« (vanzemaljske, ne vezane sa zemljom na kojoj ova ili ona nacija živi) ili »kulturno-nacionalne« autonomije značio bi samo jedno: *podjelu školstva po nacionalnostima*, tj. uvođenje nacionalnih kurija u školstvu. Dovoljno je da sebi jasno predstavimo ovu *stvarnu* suštinu čuvenog bundovskog plana

[8] *SERP* (Socijalistička jevrejska radnička partija) — sitnoburžoaska nacionalistička organizacija; formirala se 1906. god. U programu SERP-a nalazio se zahtjev nacionalne autonomije Jevreja — stvaranja eksteritorijalnih jevrejskih parlamenata (sabora), ovlaštenih da rješavaju pitanja političkog ustrojstva Jevreja u Rusiji. SERP je bio blizak eserima. *Prev.*

pa da shvatimo svu njegovu reakcionarnost čak s gledišta demokratije, a da ne govorimo o gledištu klasne borbe proletarijata za socijalizam.

Jedan primjer i jedan nacrt »nacionalizacije« školstva očigledno će nam pokazati u čemu je ovdje suština. U Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike dosad se u cijelom životu održava dijeljenje država na sjeverne i južne; prve — s najvećim tradicijama slobode i borbe protiv robovlasnika, druge — s najvećim tradicijama robovlasništva, s ostacima hajke na crnce, s njihovom ekonomskom prignječenošću, kulturnom degradiranošću (44% nepismenih među crncima i 6% među bijelcima) itd. Tako na primjer u sjevernim državama crnci uče zajedno sa bijelcima, u istim školama. Na jugu postoje posebne — »nacionalne« ili rasne, kako hoćete — škole za crnce. Čini se da je to jedini primjer »nacionalizacije« školstva u stvarnosti.

Na istoku Evrope postoji zemlja gdje su dosad moguće stvari kao što je slučaj Bejlisa[9], gdje su gospoda Puriškeviči osudili Jevreje na položaj gori od crnačkog. U toj zemlji nedavno se u ministarstvu pojavio *nacrt nacionalizacije jevrejske škole*. Na sreću, ova reakcionarna utopija teško će se ostvariti, kao i utopija austrijskih malograđana koji su izgubili vjeru u ostvarenje dosljedne demokratije, u prestanak nacionalnog gloženja, i koji su školstvu izmislili *futrole* za nacije, da se one ne bi mogle gložiti *zbog podjele* škola..., nego da bi se »konstituirale« za *vječito* gloženje jedne »nacionalne kulture« s drugom.

U Austriji je kulturno-nacionalna autonomija ostala u znatnoj mjeri literatska izmišljotina, koju nisu uzeli ozbiljno ni sami austrijski socijaldemokrati. No zato su je u Rusiji uzele u program sve buržoaske partije jevrejstva i nekoliko malograđanskih oportunističkih elemenata raznih nacija — na

[9] *Bejlisova afera* — inscenirani sudski proces koji je carska vlada organizovala 1913. god. u Kijevu protiv Jevrejina Bejlisa, lažno optuženog da je ubio kršćanskog dječaka Juščinskoga u ritualne svrhe (u stvari su ubistvo organizovali crnostotinaši). Insceniranjem tog procesa carska vlada je htjela da raspiri antisemitizam i izazove jevrejske pogrome radi odvlačenja pažnje narodnih masa od revolucionarnog pokreta koji je rastao u zemlji. Proces je izazvao silan revolt u javnosti, u nizu gradova održane su radničke protestne demonstracije. Bejlisa je sud riješio krivnje. *Prev.*

primjer, bundovci, likvidatori na Kavkazu, konferencija rusijskih nacionalnih partija lijevonarodnjačkog pravca. (Ova konferencija — napomenućemo u zagradama — održana je 1907. godine i njena je odluka bila usvojena *uz uzdržavanje* ruskih esera[10] i poljskih socijalpatriota, *P.P.S.* Uzdržavanje je vrlo karakterističan način odnosa esera i pepesovaca prema veoma važnom principijelnom pitanju u oblasti nacionalnog programa!)

U Austriji je upravo Oto Bauer, glavni teoretičar »kulturnonacionalne autonomije«, posvetio specijalnu glavu svoje knjige dokazivanju nemogućnosti da se taj program postavlja za Jevreje. U Rusiji su, baš u jevrejstvu, sve buržoaske partije — i njihov trabant *Bund* — *usvojile taj* program[11]. Šta to znači? To znači da je istorija političkom praksom druge države pokazala apsurdnost Bauerove izmišljotine, isto onako kao što su ruski bernštajnovci (Struve, Tugan-Baranovski, Berdjajev i komp.) pokazali svojom brzom evolucijom od marksizma k liberalizmu stvarni idejni sadržaj njemačke bernštajnijade.

---

[10] *Eseri* (»socijalisti-revolucioneri«) — sitnoburžoaska stranka u Rusiji koja je nastala 1902. godine ujedinjenjem raznih narodnjačkih grupa. Nacionalni program esera odlikovao se svojom neodređenošću. Ističući princip federacije, eseri nisu davali određen odgovor na pitanje prava nacija na samoodređenje; često su se izjašnjavali u duhu odbrane nacionalno-kulturne autonomije. *Prev.*

[11] Da bundovci s neobičnom strašću često negiraju činjenicu da su »kulturno-nacionalnu autonomiju« usvojile *sve* buržoaske partije jevrejstva, to je razumljivo. Ta činjenica odviše jasno pokazuje stvarnu ulogu Bunda. Kad je jedan od bundovaca, g. Manin, pokušao da u »Luči« ponovi svoje negiranje, njega je potpuno raskrinkao N. Skop. (Vidi Prosveščenie br. 3). Ali kad g. Lav Jurkevič u »Dzvinu« (1913, br. 7—8, str. 92) citira iz »Prosveščenia« (br. 3, str. 78) rečenicu N. Sk.: »Bundovci — zajedno sa svim buržoaskim i jevrejskim partijama i grupama — odavno brane kulturno-nacionalnu autonomiju« i *izvrće* taj citat *izbacujući* iz njega riječ »bundovci« i zamjenjujući riječ „kulturno--nacionalnu autonomiju« riječima: nacionalna prava, onda ostaje samo da se krstiš od čuda!! G. Lav Jurkevič nije samo nacionalist, nije samo nevjerojatna neznalica u istoriji socijaldemokrata i njihovog programa, nego i *direktni krivotvoritelj citata* u korist Bunda. Rđavo stoje stvari Bunda i gospode Jurkeviča! (»Luč« — »Zraka« — legalni dnevnik menjševika-likvidatora; izlazio u Petrogradu od septembra 1912. do jula 1913; od jula 1913. izlazila je umjesto »Luči« »Živaja Žiznj«, zatim »Novaja Rabočaja Gazeta«. *Prev.*)

Ni austrijski, ni rusijski socijaldemokrati nisu uzeli »kulturno-nacionalnu« autonomiju u svoj program. Ali buržoaske partije jevrejstva u najzaostalijoj zemlji i niz malograđanskih kvazisocijalističkih grupa *uzele su je*, da bi unosile u rafiniranoj formi ideje buržoaskog nacionalizma u radničku sredinu. Ova činjenica govori sama za sebe.

Kad smo se već morali dotaći austrijskog programa u nacionalnom pitanju, ne možemo da ne utvrdimo istinu koju često izvrću bundovci. Na Brnskom kongresu *bio je* predstavljen *čist* program »kulturno-nacionalne autonomije«. To je program južnoslavenske socijaldemokratije, njegov § 2 glasi: »Svaki narod koji živi u Austriji, bez obzira na teritorije koje nastavaju njegovi članovi, čini jednu autonomnu grupu koja posve samostalno upravlja svim svojim nacionalnim (jezičnim i kulturnim) poslovima«. Taj program je branio ne samo Kristan nego i utjecajni Elenbogen. Ali on je bio skinut s dnevnog reda, za njega se nije našao nijedan glas. Usvojen je *teritorijalistički* program, to jest program koji ne stvara *nikakve* nacionalne grupe »bez obzira na teritorije koje nastavaju članovi nacije«.

U usvojenom programu § 3 glasi: »Svekolike samoupravne *oblasti* jedne i iste nacije obrazuju zajedno jedinstven nacionalni savez koji svoje nacionalne poslove rješava potpuno autonomno« (upor. »Prosveščenie«, 1913, br. 4. str. 28). Jasno da je i ovaj kompromisni program nepravilan. Objasnićemo primjerom. Općina njemačkih kolonista u Saratovskoj guberniji plus njemačko radničko predgrađe u Rigi ili Lođu, plus njemačko naselje kraj Petrograda itd. obrazuju »jedinstven nacionalni savez« Nijemaca u Rusiji. Očigledno je da *zahtijevati* takvu stvar, da učvršćivati takav savez socijaldemokrati ne mogu, mada oni niukoliko ne odriču, razumije se, *slobodu* svih saveza, među njima i saveza kojih mu drago općina koje mu drago nacionalnosti u datoj državi. Ali izdvajanjem, po državnom zakonu, Nijemaca itd. iz raznih krajeva i klasa Rusije u jedinstven njemački nacionalni savez mogu se baviti popovi, buržuji, malograđani, ko god hoće — samo ne socijaldemokrati.

5. *RAVNOPRAVNOST NACIJA I PRAVA NACIONALNE MANJINE*

Najrasprostranjeniji metod rusijskih oportunista pri pretresanju nacionalnog pitanja jeste — pozivati se na primjer Austrije. U svom članku u »Sjevernoj Pravdi« (br. 10 »Prosvješčenie«, str. 96—98), na koji su se okomili oportunisti (g. Semkovski u »Novom radničkom listu«, g. Libman u »Zaitu»), tvrdim da ima samo jedno rješenje nacionalnog pitanja, ukoliko ga u svijetu kapitalizma uopće ima, a to rješenje jeste dosljedni demokratizam. U dokaz toga pozivam se, između ostalog, na Švajcarsku.

Ovo pozivanje ne sviđa se ni jednom ni drugom od gorespomenutih oportunista, koji pokušavaju da ga opovrgnu ili da oslabe njegovo značenje. Kautski je, vidite li, rekao da je Švajcarska izuzetak; u Švajcarskoj je, vele, sasvim posebna decentralizacija, posebna istorija, posebni geografski uslovi, razmještenost inojezičnog stanovništva izvanredno originalna itd., itd.

Sve su to samo pokušaji da se *izbjegne* suština spora. Dabome, Švajcarska je izuzetak u tom smislu što ona nije jedinstvena nacionalna država. Ali isto takav su izuzetak (ili zaostalost, — dodaje Kautski) Austrija i Rusija. Dabome, u Švicarskoj su samo posebni, originalni istorijski uslovi i životne prilike obezbijedili *više* demokratizma nego u većini evropskih zemalja u njenom susjedstvu.

Ali šta će tu sve ovo ako je riječ o *uzoru* u koji se treba ugledati? U cijelom su svijetu, u savremenim uslovima, izuzetak zemlje u kojima je ova ili ona institucija ostvarena na *dosljedno* demokratskim načelima. No zar nas to sprečava da se, u našem programu, zalažemo za dosljedni demokratizam u svim institucijama?

Osobenost Švajcarske su njena istorija, njeni geografski i drugi uslovi. Osobenost Rusije su još neviđena u epohi buržoaskih revolucija snaga proletarijata i strahovita opća zaostalost zemlje koja objektivno izaziva potrebu izuzetno brzog i odlučnog kretanja naprijed, pod prijetnjem svakojakih minusa i poraza.

Mi izrađujemo nacionalni program s gledišta proletarijata; no od kog se vremena preporučuje da se kao uzor uzimaju najgori primjeri umjesto najboljih?

Ne ostaje li u svakom slučaju neosporna i neosporiva činjenica da je nacionalni mir u kapitalizmu ostvaren (ukoliko je on uopće ostvarljiv) *isključivo* u zemljama dosljednog demokratizma?

Kad je to neosporno, onda uporna pozivanja oportunista na Austriju umjesto na Švajcarsku ostaju potpuno kadetski metod, jer kadeti uvijek prepisuju najgore, a ne najbolje, evropske ustave.

U Švicarskoj su *tri* državna jezika, ali se nacrti zakona, pri referendumu, štampaju na *pet* jezika, to jest osim na tri državna još na dva »romanska« dijalekta. Tim dvama dijalektima, po propisu iz 1900. godine, govori u Švajcarskj 38615 stanovnik od 3,315443, tj. nešto više od *jednog procenta.* U vojsci se oficirima i podoficirima »ostavlja najšira sloboda da se obraćaju vojnicima na njihovom maternjem jeziku«. U kantonima Graubindenu i Valisu (svaki ima nešto više od sto hiljada stanovnika) oba dijalekta uživaju potpunu ravnopravnost.[12]

Pita se, treba li da mi propagiramo i da se zalažemo za ovo živo *iskustvo* napredne zemlje ili da uzimamo od Austrijanaca još nigdje na svijetu neisprobane (i od samih Austrijanaca još neusvojene) *izmišljotine* poput »eksteritorijalne autonomije«?

Propagiranje ove izmišljotine jeste propagiranje podjele školsva po nacionalnostima, tj. direktno štetno propagiranje. A iskustvo Švajcarske pokazuje da je *u praksi moguće i da je ostvareno* obezbjeđenje najvećeg (relativno) nacionalnog mira pri dosljednom (i opet relativno) demokratizmu cijele države.

»U Švajcarskoj — kažu ljudi koji su proučavali to pitanje — *nema nacionalnog pitanja* u istočnoevropskom smislu. Čak ta riječ (nacionalno pitanje) je ovdje nepoznata«... »Švajcarska ima svoju borbu nacionalnosti već za sobom...: 1797. do 1803.«[13]

To znači da je epoha Velike francuske revolucije, koja je dala najdemokratskije rješenje neodložnih pitanja prelaza od feudalizma ka kapitalizmu, *umjela* uzgred, između ostalog, *riješiti* i nacionalno pitanje.

---

[12] Vidi *René Henry:* »La Suisse et la question de langues, Bern, 1907.

[13] Vidi *Ed. Blocher:* »Die Nationalitäten in der Schweiz«, Berlin 1910.

I neka sad pokušaju gospoda Semkovski, Libmani i ostali oportunisti tvrditi da je ovo »isključivo švajcarsko« rješenje *neprimjenljivo* na na koji kotar ili čak dio kotara u Rusiji gdje tek na 200000 stanovnika dolaze *dva dijalekta* četrdeset hiljada građana koji žele da se u svakom kraju koriste *potpunom ravnopravnošću* u pogledu jezika!

Propagiranje potpune ravnopravnosti nacija i jezika odjeljuje u svakoj naciji samo dosljedno demokratske elemente (tj. samo proletere), *ujedinjavajući* ih ne po nacionalnosti, nego po težnji k dubokom i ozbiljnom poboljšavanju općeg uređenja države. Obrnuto, propagiranje »kulturno-nacionalne autonomije«, bez obzira na dobre želje pojedinih lica i grupa, *podvaja nacije* i zbližava faktički radnike jedne nacije s njenom buržoazijom (usvajanje kulturno-nacionalne autonomije od strane svih buržoaskih partija jevrejstva).

U nerazdvojnoj vezi s principom potpune ravnopravnosti stoji obezbjeđenje prava nacionalne manjine. U mom članku u »Sjevernoj Pravdi« ovaj princip izražen je gotovo isto kao u kasnijoj, oficijelnoj i preciznijoj, odluci savjetovanja marksista. Ova odluka zahtijeva »uključenje u ustav osnovnog zakona koji proglašava za nevažeće bilo kakve privilegije jedne od nacija i bilo kakva narušavanja prava nacionalne manjine«.

G. Libman pokušava da se podsmijeva toj formulaciji, pitajući: »A odakle se zna u čemu se sastoje prava nacionalne manjine?« Ide li u ta prava pravo na »svoj program« u nacionalnim školama? Kolika treba da bude nacionalna manjina da bi imala pravo na svoje suce, činovnike, škole na materinskom jeziku? Gospodin Libman želi da iz tih pitanja izvede neophodnost »*pozitivnog*« nacionalnog programa.

U stvari, ova pitanja pokazuju očigledno kakve reakcionarne stvari protura naš bundovac pod plaštem spora i tobože sitnim detaljima i pojedinostima.

»Svoj program« u svojoj nacionalnoj školi! ... Marksisti imaju, dragi nacionalsocijale, *zajednički* školski program, koji zahtijeva, na primjer, bezuslovno svjetovnu školu. Sa gledišta marksista, u demokratskoj državi nije nigdje i nikad dopušteno nikakvo *odstupanje* od tog općeg programa (a njegovo ispunjavanje bilo kakvim »lokalnim« predmetima, jezicima i dr. zavisi od odluke lokalnog stanovništva). A iz principa »izuzeti iz nadležnosti države« školstvo i predati ga nacijama proizlazi da mi, radnici, ostavljamo »nacijama« u našoj, demo-

kratskoj državi da traće narodne pare na klerikalnu školu! Gosp. Libman, i sam to ne opažajući, zorno je pokazao reakcionarnost »kulturno-nacionalne autonomije«!

»Kolika treba da bude nacionalna manjina?« Ovo čak ne određuje ni bundovcima omiljeli austrijski program: on glasi (još kraće i još nejasnije nego kod nas). — »Pravo nacionalnih manjina štiti poseban zakon koji treba da donese carevinski parlament« (§ 4 brnskog programa).

A zašto nije niko zanovijetao austrijskim socijaldemokratima pitanjem: kakav je to zakon? Kojoj to manjini i kakva to prava treba on da obezbijedi?

Zato što svi razumni ljudi shvaćaju neumjesnost i nemogućnost da se u programu određuju pojedinosti. Program utvrđuje samo osnovne principe. U datom slučaju osnovni princip se kod Austrijanaca podrazumijeva, a u odluci posljednjeg rusijskog savjetovanja marksista izražen je direktno. Taj je princip: nedopuštanje nikakvih nacionalnih privilegija i nikakve nacionalne neravnopravnosti.

Uzećemo konkretan primjer, da bismo bundovcu objasnili pitanje. U Petrogradu je, po podacima školskog popisa od 18. januara 1911., bilo u osnovnim školama Ministarstva narodne »prosvjete« 48076 učenika. Od tih je bilo Jevreja 396, tj. manje od jednog procenta. Dalje je bilo učenika — 2 Rumuna, 1 Gruzin, 3 Jermena itd. Može li se napraviti takav »pozitivan« nacionalni program da on obuhvati ovu raznolikost odnosâ i uslovâ? (A Petrograd još nije ni blizu, razumije se, »najšareniji« nacionalni grad u Rusiji.) Čini se da čak specijalisti u nacionalnim »finesama«, kao što su bundovci, neće napraviti takav program.

Međutim, kad bi u državnom ustavu bio osnovni zakon o nevaženju svake mjere koja narušava prava manjine, — svaki građanin mogao bi zahtijevati i ukidanje naredbe koja bi, na primjer, odbila da se, na državni račun, plaćaju posebni učitelji jevrejskog jezika, jevrejske istorije itd. ili da se stave na raspolaganje državne prostorije za predavanje jevrejskoj, jermenskoj, rumunskoj djeci, čak jednom jedinom gruzinskom djetetu. U svakom slučaju nema ničeg nemogućeg u tome da se zadovolje sve razumne i pravedne želje nacionalnih manjina na osnovi ravnopravnosti, i niko neće reći da bi propaganda ravnopravnosti bila štetna. Naprotiv, propaganda podjele školstva po nacijama, propaganda, na primjer, posebne

jevrejske škole za jevrejsku djecu u Petrogradu, bila bi bezuslovno štetna, a stvaranje nacionalnih škola za *svaku* nacionalnu manjinu, za jedno, dvoje, troje djece direktno nemoguće.

Dalje, nemoguće je ma u kojem općedržavnom zakonu odrediti kolika mora da bude nacionalna manjina da bi imala pravo na posebnu školu ili na posebne učitelje iz dopunskih predmeta itd.

Naprotiv, općedržavni zakon o ravnopravnosti sasvim može da bude detaljno razrađen i razvijen u specijalnim zakonima, odlukama oblasnih skupština, gradova, zemstava, općina itd.

6. CENTRALIZACIJA I AUTONOMIJA

Gosp. Libman piše u svom odgovoru:

»Uzmite kod nas Litvu, Baltičku pokrajinu, Poljsku, Voliniju, jug Rusije itd., — vi ćete svuda naći *mješovito* stanovništvo; nema nijednog grada u kojem ne bi postojala velika nacionalna manjina. Ma kako dalekosežno da se provede decentralizacija, svuda će se naći u različitim mjestima (uglavnom u gradskim općinama) različite nacionalnosti zajedno, a upravo demokratizam predaje nacionalnu manjinu u ruke nacionalnoj većini. Ali, kao što je poznato, V. I. se odnosi neprijateljski prema federativnom državnom ustrojstvu i beskonačnoj decentralizaciji koji postoje u Švajcarskom Savezu. Pita se, zbog čega je on naveo kao primjer Švajcarsku?«

Zbog čega sam naveo primjer Švajcarske, bilo je već objašnjeno gore. Tako isto bilo je objašnjeno da se problem zaštite prava nacionalne manjine može riješiti *samo* donošenjem općedržavnog zakona u dosljedno demokratskoj državi koja ne odstupa od principa ravnopravnosti. U navedenom citatu g. Libman ponavlja još jedan od najčešćih (i najnetačnijih) prigovora (ili skeptičkih primjedaba) koji se obično čine marksističkom nacionalnom programu i koji stoga zaslužuju da budu pretreseni.

Marksisti se, razumije se, odnose neprijateljski prema federaciji i decentralizaciji — iz tog prostog razloga što kapita-

lizam zahtijeva za svoj razvoj što krupnije i što centraliziranije države. *Pri ostalim jednakim uslovima,* svijesni proletarijat će se uvijek zalagati za krupniju državu. On će se uvijek boriti protiv srednjovjekovnog partikularizma, uvijek še pozdravljati što tješnje ekonomsko povezivanje krupnih teritorija na kojima bi se mogla široko razviti borba proletarijata protiv buržoazije.

Široko i brzo razvijanje produktivnih snaga od strane kapitalizma *zahtijeva* veliko državno ujedinjenje i spojene teritorije na kojima se jedino može ujediniti, uništavajući sve stare, srednjovjekovne, staleške, uskolokalne, sitnonacionalne, vjeroispovjedne i druge pregrade, buržoaska klasa — a zajedno s njom i njen neizbježni antipod — proleterska klasa.

O pravu nacija na samoodređenje, tj. na odvojenje i obrazovanje samostalne nacionalne države, govorićemo posebno[14]. Ali dok i ukoliko razne nacije čine jednu državu, marksisti ni u kom slučaju neće propagirati ni federativni princip, ni decentralizaciju. Centralizovana krupna država je golem istorijski korak naprijed od srednjovjekovne razdrobljenosti k budućem socijalističkom jedinstvu cijelog svijeta, i drukčije nego *kroz* takvu državu *(nerazdvojno* povezanu s kapitalizmom) nema i ne može biti puta k socijalizmu.

No bilo bi neoprostivo zaboravljati da se mi, zalažući se za centralizam, zalažemo isključivo za *demokratski* centralizam. U tom pogledu svaka malograđanština uopće i nacionalistička malograđanština (računajući tu i pokojnog Dragomanova[15] unijele su takvu zbrku u pitanje da treba opet i ponovo gubiti vrijeme na njegovo razmrsivanje.

Demokratski centralizam ne samo što ne isključuje lokalnu samoupravu s *autonomijom* oblasti koje se odlikuju posebnim uslovima privrede i života, posebnim nacionalnim sastavom stanovništva itd., nego, naprotiv, nužno zahtijeva *i jedno i drugo.* Kod nas se centralizam stalno brka sa samovoljom i birokratizmom. Istorija Rusije je, prirodno, morala izazvati takvo brkanje, ali je ono ipak apsolutno nedopušteno za marksista.

---

[14] Vidi ovu knjigu, str. 87—140.

[15] *Dragomanov, M. P.* (1841—1895) — ukrajinski istoričar i publicist; u svojim radovima je izražavao ideologiju ukrajinskog buržoaskog nacionalliberalizma. *Prev.*

Ovo se može najlakše objasniti na konkretnom primjeru. Roza Luksemburg u svom opširnom članku: »Nacionalno pitanje i autonomija«[16] među mnogim zabavnim pogreškama (o kojima niže) čini i ovu naročito zabavnu pogrešku da zahtjev za autonomijom pokušava *ograničiti* samo na Poljsku. No pogledajte najprije *kako* ona definira autonomiju.

Roza Luksemburg priznaje — i kao marksistkinja mora, razumije se, priznati — da sva najvažnija i za kapitalističko društvo bitna ekonomska i politička pitanja treba da spadaju isključivo u nadležnost centralnog, općedržavnog parlamenta, a nikako ne u nadležnost autonomnih skupština pojedinih oblasti. U red tih pitanja idu: carinska politika, trgovinsko i industrijsko zakonodavstvo, saobraćaj i sredstva veze (željeznice, pošta, telegraf, telefon itd.), vojska, poreski sistem, građansko[17] i krivično pravo, opći principi školstva (na primjer zakon o isključivo svjetovnoj školi, o općem školovanju, o minimumu programa, o demokratskom uređenju školskog režima itd.), zakonodavstvo o zaštiti rada, o političkim slobodama (pravo koalicija) itd., itd.

U nadležnost autonomnih skupština spadaju — na temelju općedržavnog zakonodavstva — pitanja čisto lokalnog, oblasnog ili čisto nacionalnog značenja. Razvijajući i ovu misao s velikom — da ne reknem: s pretjeranom — detaljnošću, Roza Luksemburg ukazuje, na primjer, na gradnju željezničkih pruga lokalnog značenja (br. 12, str. 149), na lokalne ceste (br. 14—15, str. 376) itd.

Sasvim je očigledno da je nemoguće zamisliti savremenu stvarno demokratsku državu *bez* davanja takve autonomije svakoj oblasti sa koliko-toliko bitnim osobenostima privrede i života, s posebnim nacionalnim sastavom stanovništva itd. Princip centralizma, prijeko potrebnog u interesu razvoja kapitalizma, ovakva (mjesna i oblasna) autonomija ne samo što ne podriva nego se on, naprotiv, baš zahvaljujući autonomiji provodi *demokratski*, a ne birokratski. Širok, slobodan,

[16] »Przegląd Socjaldemokratyczny«, Kraków, 1908. 1909. (»Przegląd Socjaldemokratyczny« — »Socijaldemokratski pregled« — časopis; izdavali su ga u Krakovu — 1902—1904. i 1908—1910. — poljski socijaldemokrati uz najbližu saradnju Roze Luksemburg. *Prev.*

[17] Roza Luksemburg dolazi u razvijanju svoje misli do detalja, pominjući, na primjer — i sasvim opravdano — zakonodavstvo o razvodu braka (br. 12, str. 162. spomenutog časopisa).

brz razvoj kapitalizma bio bi nemoguć ili bar izvanredno otežan *bez* takve autonomije koja *olakšava* i koncentraciju kapitalâ, i razvoj produktivnih snaga, i ujedinjavanje buržoazije i proletarijata u općedržavnim razmjerima. Jer birokratsko miješanje u *čisto* lokalna (oblasna, nacionalna itd.) pitanja jedna je od najvećih prepreka ekonomskom i političkom razvoju uopće a posebno jedna od prepreka *centralizmu* u ozbiljnom, u krupnom, u osnovnom.

Zato je teško ne nasmijati se kad čitamo kako se naša divna Roza Luksemburg trudi da potpuno ozbiljno i s »čisto marksističkim riječima« dokaže primjenljivost zahtjeva autonomije *samo* za Poljsku, *samo* kao izuzetak! Razumije se, tu nema ni trunke patriotizma »svoje parohije«, — tu su isključivo »stvarni« razlozi... na primjer, u odnosu na Litvu.

Roza Luksemburg uzima četiri gubernije: Vilnensku, Kovnensku, Grodnensku i Suvalsku, uvjeravajući čitaoca (i samu sebe) da u njima »uglavnom« žive Litvanci, pri čemu, spajajući stanovništvo tih gubernija, dobija da je procenat Litvanaca — 23% od ukupnog stanovništva, a ako se Litvancima pribroje Žmudi, onda 31% stanovništva — manje od jedne trećine. Zaključak je, razumije se, taj da je misao o autonomiji Litve »proizvoljna i vještačka« (br. 10, str. 807).

Čitalac koji zna općepoznate nedostatke naše rusijske oficijelne statistike odmah će vidjeti pogrešku Roze Luksemburg. Čemu je trebalo uzimati Grodnensku guberniju, u kojoj Litvanci čine samo 0,2%, *dvije desetine procenta?* Čemu je trebalo uzimati cijelu Vilnensku guberniju, a ne samo njen Trokski srez, u kome Litvanci čine *većinu* stanovništva? Čemu je trebalo uzimati cijelu Suvalsku guberniju, utvrđujući broj Litvanaca na 52% njenog stanovništva, a ne litvanski srez te gubernije, tj. 5 srezova od 7, u kojima Litvanci čine 72% stanovništva.

Smiješno je govoriti o uslovima i zahtjevima savremenog kapitalizma a uzimati ne »savremene« i »kapitalističke«, nego srednjovjekovne feudalne fiskalno-birokratske administrativne podjele Rusije, i to u najgrubljoj njihovoj formi (gubernije, a ne srezovi). Jasno je kao dan da ne može biti ni govora o bilo kakvoj iole ozbiljnoj lokalnoj reformi u Rusiji bez uništenja tih podjela i njihove zamjene *stvarno* »savremenim« podjelama, koje stvarno odgovaraju zahtjevima

kapitalizma a *ne* fiska, *ne* birokratije, *ne* rutine, *ne* veleposjednikâ, *ne* popova, — pri čemu će među savremenim zahtjevima kapitalizma biti, nesumnjivo, zahtjev za što većim jedinstvom nacionalnog sastava stanovništva, jer je nacionalnost, istovetnost jezika, važan faktor za potpuno osvajanje unutrašnjeg tržišta i za potpunu slobodu privrednog prometa.

Kuriozno je da tu očitu pogrešku Roze Luksemburg ponavlja bundovac Medem, koji bi htio da dokaže ne »izuzetne« osobenosti Poljske, nego nepodesnost principa nacionalno-teritorijalne autonomije (bundovci su za nacionalno-eksteritorijalnu autonomiju!). Naši bundovci i likvidatori skupljaju po cijelom svijetu sve pogreške i sva oportunistička kolebanja socijaldemokrata raznih zemalja i raznih nacija, uzimajući u svoj arsenal uvijek *najgore* od svjetske socijaldemokratije: isječci iz bundovskih i likvidatorskih pisanija mogli bi da budu, uzeti zajedno, uzoran socijaldemokratski *muzej lošeg ukusa.*

Oblasna autonomija — docira Medem — podesna je za oblasti, za »pokrajine«, a ne za letonski, estonski itd. okrug sa stanovništvom od pola do dva miliona, sa prostranstvom kao jedna gubernija. »*To ne bi bila autonomija, nego obično zemstvo*... Iznad tog zemstva trebalo bi izgraditi pravu autonomiju«... i autor osuđuje »lomljenje« starih gubernija i srezova[18].

U stvari, »lomljenje« i unakažavanje uslova savremenog kapitalizma predstavlja ovo održavanje srednjovjekovnih, feudalnih, fiskalnih, administrativnih podjela. Samo ljudi prožeti duhom tih podjela mogu »sa učenim izgledom znalca« rezonirati o suprotstavljanju »zemstva« i autonomije«, brinući se o tom da, po šablonu, »autonomije« treba da bude za velike oblasti, a zemstvo za male. Savremeni kapitalizam ne traži te birokratske šablone. Zašto ne može da bude autonomnih nacionalnih okruga sa stanovništvom ne samo od

---

[18] В. Медем: »К постановке национального вопроса в Росии«, »Вестник Европы«, 1912, № 8 и 9. (»Vestnik Evropy« — — Glasnik Evrope« — mjesečni časopis; izlazio u Peterburgu — Petrogradu — od 1866. do proljeća 1918. Zastupao je gledište ruske liberalne buržoazije; od početka devedesetih godina vodio je sistematsku borbu protiv marksizma. *Prev.)*

pola miliona nego čak i od 50000 stanovnika, — zašto takvi okruzi ne mogu da se na najrazličitije načine sjedinjuju sa susjednim okruzima raznih veličina u jednu autonomnu »pokrajinu« ako je to zgodno, ako je to potrebno radi privrednog prometa, — sve to ostaje tajna bundovca Medema.

Napomenućemo da brnski nacionalni program socijaldemokratije staje potpuno na tlo nacionalno-teritorijalne autonomije kad predlaže da se Austrija podijeli »umjesto na istorijske krunske zemlje« na »nacionalno razgraničene« okruge (§ 2 brnskog programa). Mi ne bismo išli tako daleko. Nema sumnje da je jedinstveni nacionalni sastav stanovništva jedan od najpouzdanijih faktora za slobodan i širok, stvarno savremen, trgovinski promet. Nema sumnje da nijedan marksist — pa čak nijedan odlučan demokrat neće braniti austrijske krunske zemlje i ruske gubernije i srezove (oni nisu tako loši kao austrijske krunske zemlje, ali su ipak vrlo loši), neće osporavati potrebu zamjene tih zastarjelih podjela podjelama, po mogućnosti, po nacionalnom sastavu stanovništva. Nema sumnje, najzad, da je radi uklanjanja svakog nacionalnog ugnjetavanja izvanredno važno stvoriti autonomne okruge, makar i sasvim male, s homogenim, jedinstvenim nacionalnim sastavom, pri čemu bi ovim okruzima mogli »gravitirati« i stupati s njima u odnose i u slobodne saveze svake vrste članovi dotične nacionalnosti, rasijani po raznim stranama zemlje ili čak kugle zemaljske. Sve je to neosporno, sve se to može osporavati samo sa okorjelo birokratskog gledišta.

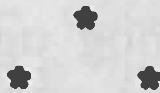
No nacionalni sastav stanovništva jedan je od najvažnijih ekonomskih faktora, ali *ne jedini i ne* najvažniji među drugima. Gradovi, na primjer, igraju *najvažniju* ekonomsku ulogu u kapitalizmu, a gradovi se svuda — i u Poljskoj, i u Litvi, i u Ukrajini, i u Velikorusiji itd. — odlikuju najšarenijim nacionalnim sastavom stanovništva. Otkidati, zbog »nacionalnog« momenta, gradove od sela i okruga koji k njima ekonomski gravitiraju — apsurdno je i nemoguće. Stoga marksisti ne moraju da potpuno i iskjučivo staju na tlo »nacionalnoteritorijalističkog« principa.

I mnogo je pravilnije od austrijskog rješenja ono rješenje zadataka koje je obilježilo posljednje savjetovanje ru-

sijskih marksista. To savjetovanje je istaklo, u datom pitanju, tezu:

... »potrebna je... široka oblasna autonomija« (dabome ne samo za Poljsku nego i za sve oblasti u Rusiji) »i potpuno demokratska mjesna samouprava, s određivanjem granica samoupravnih i autonomnih oblasti« (ne granicama sadašnjih gubernija, srezova itd.), »nego na osnovu uzimanja u obzir, i to od strane samog stanovništva, uslovâ privrede i života, nacionalnog sastava stanovništva itd.«

Nacionalni sastav stanovništva stavljen je ovdje *naporedo* s drugim uslovima (u prvom redu privrede, zatim načina života itd.) koji treba da posluže kao temelj za određivanje novih granica kakve odgovaraju savremenom kapitalizmu, a ne birokratizmu i azijaštini. Sämo mjesno stanovništvo može jedino sasvim tačno »uzeti u obzir« sve ove uslove, a na temelju takvog uzimanja u obzir centralni parlament države određivaće granice autonomnih oblasti i granice nadležnosti autonomnih skupština.

Ostalo nam je još da razmotrimo pitanje prava nacija na samoodređenje. U tom pitanju se na »popularizaciju« pogrešaka Roze Ruksemburg dala čitava kolekcija oportunista svih nacionalnosti: i likvidator Semkovski, i bundovac Libman, i ukrajinski nacionalsocijal Lav Jurkevič. Idući članak posvetićemo tom pitanju koje je čitava »kolekcija« sasvim zapetljala.

Napisano u oktobru-decembru 1913.
»Prosveščenie« br. 10, 11 i 12,
oktobar-decembar 1913.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

O PRAVU NACIJA NA SAMOODREĐENJE

Paragraf deveti programa marksista Rusije koji govori o pravu nacija na samoodređenje izazvao je u posljednje vrijeme (kao što smo već isticali u »Prosveščeniju«) čitav ratni pohod oportunistâ. I ruski likvidator Semkovski u petrogradskom likvidatorskom listu, i bundovac Libman, i ukrajinski nacionalsocijal Jurkevič okomili su se u svojim organima na taj paragraf, tretirajući ga s najvećim omalovažavanjem. Nema sumnje da ova oportunistička »najezda dvanaest naroda« na naš marksistički program stoji u tijesnoj vezi s današnjim nacionalističkim kolebanjima uopće. Zato nam se čini da je upravo sad vrijeme za detaljnu analizu pokrenutog pitanja. Napomenućemo samo da nijedan samostalan argument nijedan od spomenutih oportunista nije naveo: svi oni samo ponavljaju ono što je rekla Roza Luksemburg u svom dugom poljskom članku iz 1908—1909. godine: »Nacionalno pitanje i autonomija«. S »originalnim« argumentima ove autorice najčešće ćemo se i razračunavati u našem izlaganju.

1. ŠTA JE SAMOODREĐENJE NACIJA?

Prirodno je što ovo pitanje staje u prvi red kad se čine pokušaji da se marksistički razmotri takozvano samoodređenje. Šta treba razumijevati pod samoodređenjem? Treba li odgovor tražiti u pravnim definicijama (određivanjima pojma), izvedenim iz svakojakih »općih pojmova« prava? Ili odgovor treba tražiti u istorijsko-ekonomskom izučavanju nacionalnih pokreta?

Nije čudo što se gospoda Semkovski, Libmani, Jurkeviči nisu čak ni sjetili da postave to pitanje, izvlačeći se prostim podsmijevanjem povodom »nejasnosti« marksističkog programa i, očigledno, čak i ne znajući, u svojoj prostoti, da o samoodređenju nacija govori ne samo ruski program od 1903. godine nego i odluka Londonskog međunarodnog kongresa od 1896. godine (o tome detaljno na svom mjestu). Mnogo je čudnije što je Roza Luksemburg, koja mnogo deklamira povodom tobožnje apstraktnosti i metafizičnosti tog paragrafa, i sama pala baš u taj grijeh apstraktnosti i metafizičnosti. Baš Roza Luksemburg stalno skreće na opća rasuđivanja o samoodređenju (čak do sasvim smiješnog mudrovanja o tome kako da se dozna volja nacije), ne postavljajući nigdje, jasno i tačno, pitanje da li je suština stvari u pravnim definicijama ili u iskustvu nacionalnih pokreta cijelog svijeta?

Tačno postavljanje toga pitanja, neizbježnog za marksistu, odmah bi potkopalo devet desetina argumenata Roze Luksemburg. Nacionalni pokreti ne niču prvi put u Rusiji i nisu samo njoj svojstveni. U cijelom svijetu je epoha konačne pobjede kapitalizma nad feudalizmom bila povezana s nacionalnim pokretima. Ekonomska osnova tih pokreta sastoji se u tome što je za potpunu pobjedu robne proizvodnje potrebno osvojenje unutrašnjeg tržišta od strane buržoazije, što je potrebno državno ujedinjenje teritorija sa stanovništvom koje govori istim jezikom, uz odstranjenje svih mogućih prepreka razvoju tog jezika i njegovom učvršćenju u literaturi. Jezik je najvažnije sredstvo ljudskog općenja; jedinstvo jezika i njegov nesmetan razvoj jedan je od najvažnijih uslova stvarno slobodnog i širokog trgovinskog prometa koji odgovara modernom kapitalizmu, slobodnog i širokog grupiranja stanovništva po svim pojedinim klasama, najzad — uslov tijesne veze tržišta sa svakim gazdom i gazdicom, prodavcem i kupcem.

Zato je obrazovanje *nacionalnih država*, koje najviše zadovoljavaju ove zahtjeve modernog kapitalizma, tendencija (težnja) svakog nacionalnog pokreta. Najdublji ekonomski faktori guraju k tome, i zato za cijelu Zapadnu Evropu — još više: za cijeli civilizirani svijet — *tipičnô*, normalnô za kapitalistički period jeste nacionalna država.

Prema tome, ako želimo da shvatimo značenje samoodređenja nacija ne igrajući se pravnih definicija, ne »izmišljaju-

ći« apstraktne definicije, nego analizirajući istorijsko-ekonomske uslove nacionalnih pokreta, neizbježno ćemo doći do zaključka: pod samoodređenjem nacija razumije se njihovo državno odvojenje od tuđenacionalnih kolektiva, razumije se, obrazovanje samostalne države.

Niže ćemo vidjeti i druge uzroke zbog kojih bi bilo nepravilno pod pravom na samoodređenje razumijevati nešto drugo osim prava na odvojenu državnu egzistenciju. A sad se moramo zadržati na tome kako je Roza Luksemburg pokušavala da se »izvuče« od neizbježnog zaključka o dubokim ekonomskim osnovama tendencija ka nacionalnoj državi.

Rozi Luksemburg je vrlo dobro poznata brošura Kautskoga: »Nacionalnost i internacionalnost« (prilog »Neue Zeit-u« br. 1, 1907—1908; ruski prijevod u časopisu »Naučnaja Misl«, Riga, 1908). Njoj je poznato da je Kautski potanko proanaliziravši u §-u 4 te brošure pitanje nacionalne države, došao do zaključka da Oto Bauer »*potcjenjuje* snagu težnje k stvaranju nacionalne države« (str. 23 citirane brošure). Roza Luksemburg i sama citira riječi Kautskog: »Nacionalna država je forma države koja *najbolje odgovara* modernim« (tj. kapitalističkim, civiliziranim, ekonomski progresivnim za razliku od srednjovjekovnih, pretkapitalističkih itd.) »uslovima, forma u kojoj ona najlakše može da ispuni svoje zadatke« (tj, zadatke najslobodnijeg, najšireg i najbržeg razvoja kapitalizma). Ovome treba dodati još tačniju završnu napomenu Kautskog: da su države sa šarenim nacionalnim sastavom (takozvane mnogonacionalne države za razliku od nacionalnih država) »uvijek države čija je unutrašnja struktura iz ovog ili onog razloga ostala nenormalna ili nedovoljno razvijena« (zaostala). Samo po sebi se razumije da Kautski govori o nenormalnosti isključivo u smislu neodgovaranja onome što je najviše prilagođeno zahtjevima kapitalizma koji se razvija.

Pita se sad: kakav je stav zauzela Roza Luksemburg prema tim istorijsko-ekonomskim zaključcima Kautskoga? Jesu li oni tačni ili netačni? Je li u pravu Kautski sa svojom istorijsko-ekonomskom teorijom, ili Bauer čija je teorija, u svojoj osnovi, psihološka? U čemu se sastoji veza nesumnjivog »nacionalnog oportunizma« kod Bauera, njegove odbrane kulturnonacionalne autonomije, njegovih nacionalističkih zanosa (»ovdje-ondje pojačavanje nacionalnog momenta«, kako je rekao Kautski), njegovog »grdnog precjenjivanja

nacionalnog momenta i potpunog zanemarivanja internacionalnog momenta« (Kautski) s njegovim potcjenjivanjem snage koju ima tendencija k stvaranju nacionalne države?

Roza Luksemburg nije čak ni postavljala to pitanje. Ona nije opazila tu vezu. Ona se nije udubila u *cjelinu* Bauerovih teoretskih pogleda. Ona čak nije ni suprotstavila istorijsko-ekonomsku i psihološku teoriju u nacionalnom pitanju. Ona se ograničila na sljedeće primjedbe protiv Kautskog:

»...Ova »najbolja« nacionalna država je samo apstrakcija koja se lako može teoretski razvijati i teoretski braniti, ali koja ne odgovara stvarnosti« (»Przegląd Socjaldemokratyczny«, 1908, br. 6, str. 499).

A kao potvrda ove odlučne izjave slijede rasuđivanja o tome da razvoj velikih kapitalističkih država i imperijalizam čine »pravo na somoodređenje« malih naroda iluzornim. »Može li se ozbiljno govoriti — uzvikuje Roza Luksemburg — o »samoodređenju« formalno nezavisnih Crnogoraca, Bugara, Rumuna, Srba, Grka, a djelimično čak Švajcaraca, čija je nezavisnost i sama produkt političke borbe i diplomatske igre »evropskog koncerta«?! (str. 500). Najbolje odgovara uslovima »ne država nacionalna, kako misli Kautski, nego država pljačkaša«. Navodi se nekoliko desetaka cifara o veličini kolonija koje pripadaju Engleskoj, Francuskoj itd.

Čitajući takva rasuđivanja, čovjek se mora začuditi sposobnosti autorice za nerazumijevanje *gdje šta spada!* Poučavati s važnim licem Kautskoga da male države ekonomski zavise od velikih; da se među buržoaskim državama vodi borba radi pljačkaškog gušenja drugih nacija; da postoji imperijalizam i kolonije, — to je neko smiješno, djetinjasto mudrovanje, jer sve to nema ni najmanje veze sa stvari. Ne samo male države nego i Rusija, na primjer, potpuno ekonomski zavise od moći imperijalističkog finansijskog kapitala »bogatih« buržoaskih zemalja. Ne samo balkanske minijaturne države nego je i Amerika u XIX vijeku bila, ekonomski, kolonija Evrope, kao što je Marks pokazao u »Kapitalu«. Sve je to Kautskome i svakom marksistu, dabome, vrlo dobro poznato, ali s pitanjem nacionalnih pokreta i nacionalne države to nema baš nikakve veze.

Roza Luksemburg je pitanje političkog samoodređivanja nacija u buržoaskom društvu, njihove državne samostalnosti,

zamijenila pitanjem njihove ekonomske samostalnosti i nezavisnosti. To je isto tako mudro kao kad bi čovjek koji diskutira o programskom zahtjevu suverenosti parlamenta, tj. skupštine narodnih predstavnika, u buržoaskoj državi, uzeo da izlaže svoje potpuno pravilno uvjerenje o suverenosti krupnog kapitala pri svakom državnom uređenju buržoaske zemlje.

Nema sumnje da se veliki dio Azije, najnaseljenijeg dijela svijeta, nalazi ili u položaju kolonija »velikih sila« ili u položaju država krajnje zavisnih i nacionalno ugnjetenih. Ali zar ta općepoznata okolnost i najmanje ljulja neospornu činjenicu da su se u samoj Aziji uslovi najpotpunijeg razvoja robne proizvodnje, najslobodnijeg, najšireg i najbržeg rastenja kapitalizma stvorili samo u Japanu, tj. samo u samostalnoj državi? Ta je država buržoaska, pa je zato i sama počela da ugnjetava druge nacije i porobljava kolonije; mi ne znamo da li će Azija stići, prije sloma kapitalizma, da se organizira u sistem samostalnih nacionalnih država, slično Evropi. Ali ostaje neosporno da je kapitalizam, razbudivši Aziju, izazvao i u njoj svuda nacionalne pokrete, da je tendencija tih pokreta stvaranje nacionalnih država u Aziji, da najbolje uslove za razvoj kapitalizma osiguravaju upravo takve države. Primjer Azije govori *za* Kautskoga, *protiv* Roze Luksemburg.

Primjer balkanskih država također govori protiv nje, jer sada svako vidi da se najbolji uslovi za razvoj kapitalizma na Balkanu stvaraju baš toliko koliko se na tom poluotoku stvaraju samostalne nacionalne države.

Prema tome, i primjer čitavog civiliziranog čovječanstva, i primjer Balkana, i primjer Azije dokazuju, nasuprot Rozi Luksemburg, bezuslovnu pravilnost teze Kautskoga :nacionalna država je pravilo i »norma« kapitalizma, država sa šarenim nacionalnim sastavom je zaostalost ili izuzetak. S gledišta nacionalnih odnosa najbolje uslove za razvoj kapitalizma predstavlja, nesumnjivo, nacionalna država. To ne znači, razumije se, da bi takva država, na tlu buržoaskih odnosa, mogla isključiti eksploataciju i ugnjetavanje nacija. To znači samo da marksisti ne mogu gubiti iz vida snažne *ekonomske* faktore koji rađaju tendencije k stvaranju nacionalnih država. To znači da »samoodređenje nacija« u programu marksista *ne može* imati, s istorijsko-ekonomskog gledišta,

drugog značenja do političko samoodređenje, državna samostalnost, obrazovanje nacionalne države.

Za koje uslove s marksističkog, tj. s klasnog proleterskog, gledišta, mora da bude vezana podrška buržoaskodemokratskom zahtjevu »nacionalne države«, o tome ćemo detaljno govoriti niže. Sad se ograničavamo na definiciju *pojma* »samoodređenja«, i jedino ćemo još napomenuti da Roza Luksemburg *zna* sadržaj tog pojma (»nacionalna država«), dok njene oportunističke pristalice, Libmani, Semkovski, Jurkeviči, *ne znaju čak ni to!*

2. *ISTORIJSKO KONKRETNO POSTAVLJANJE PITANJA*

Bezuslovan zahtjev marksističke teorije kod analize ma kojeg socijalnog pitanja jeste njegovo postavljanje u *određeni* istorijski okvir, a zatim, ako je riječ o jednoj zemlji (na primjer o nacionalnom programu za određenu zemlju), uzimanje u obzir konkretnih osobenosti po kojima se ta zemlja razlikuje od drugih u granicama jedne i iste istorijske epohe.

Šta znači ovaj bezuslovan zahtjev marksizma u primjeni na naše pitanje?

On prije svega znači da je potrebno strogo odijeliti dvije, s gledišta nacionalnih pokreta sasvim različite, epohe kapitalizma. S jedne strane, to je epoha sloma feudalizma i apsolutizma, epoha formiranja buržoaskodemokratskog društva i buržoaskodemokratske države, kad nacionalni pokreti prvi put postaju masovni, uvlače na ovaj ili onaj način *sve* klase stanovništva u politiku putem štampe, učešća u predstavničkim tijelima itd. S druge strane, pred nama je epoha potpuno formiranih kapitalističkih država, s davno uspostavljenim ustavnim uređenjem, s jako razvijenim antagonizmom između proletarijata i buržoazije, — epoha koja se može nazvati predvečerjem sloma kapitalizma.

Za prvu epohu tipično je buđenje nacionalnih pokreta, uvlačenje u njih seljaštva kao najmnogobrojnijeg i »najnepokretljivijeg» sloja stanovništva u vezi s borbom za političku slobodu uopće i za prava nacionalnosti napose. Za drugu epohu tipično je nepostojanje masovnih buržoaskodemokratskih pokreta, kad razvijeni kapitalizam, sve više

zbližavajući i miješajući u trgovinski promet već potpuno uvučene nacije, stavlja u prvi plan antagonizam između internacionalno udruženog kapitala i internacionalnog radničkog pokreta.

Dabome, jedna i druga epoha nisu odvojene zidom, nego su povezane mnogobrojnim prelaznim karikama, pri čemu se razne zemlje razlikuju još i po brzini nacionalnog razvoja, po nacionalnom sastavu stanovništva, njegovom razmještaju itd., itd. Ne može biti ni govora o prilaženju nacionalnom programu marksista jedne određene zemlje bez uzimanja u obzir svih tih općeistorijskih i konkretnodržavnih uslova.

I baš tu nailazimo na najslabije mjesto u rasuđivanjima Roze Luksemburg. Ona s neobičnom revnošću kiti svoj članak »jakim« riječima protiv §-a 9 našeg programa, govoreći za nj da je »paušalan«, da je »šablon«, »metafizička fraza« i tako dalje bez konca i kraja. Bilo bi prirodno očekivati da će nam autorica, koja tako superiorno osuđuje metafiziku (u Marksovom smislu, tj. antidijalektiku) i prazne apstrakcije, dati primjer konkretno-istorijskog razmatranja pitanja. Riječ je o nacionalnom programu marksista jedne određene zemlje, Rusije, jedne određene epohe, početka XX vijeka. Vjerojatno Roza Luksemburg i postavlja pitanje: *kakvu istorijsku* epohu preživljuje Rusija, *kakve su konkretne* osobenosti nacionalnog pitanja i nacionalnih pokreta *date* zemlje u *datoj* epohi?

Ni jedne jedine riječi Roza Luksemburg o tome ne govori! Kod nje nećete naći ni traga od analize pitanja o tome kako stoji nacionalno pitanje u *Rusiji* u datoj istorijskoj epohi, kakve su osobenosti *Rusije* u tom pogledu!

Priča nam se da se drukčije postavlja nacionalno pitanje na Balkanu nego u Irskoj, da je Marks tako i tako ocjenjivao poljski i češki nacionalni pokret u konkretnim uslovima 1848. godine (stranica citata iz Marksa), da je Engels tako i tako ocjenjivao borbu šumskih kantona Švajcarske protiv Austrije i bitku kod Morgartena 1315. godine (stranica citata iz Engelsa s odgovarajućim komentarom iz Kautskoga), da je Lasal smatrao seljački rat u Njemačkoj u XVI vijeku reakcionarnim itd.

Ne može se reći da te napomene i citati blistaju novinom, ali za čitaoca je u svakom slučaju interesantno da se još jedanput sjeti kako su upravo Marks, Engels i Lasal prila-

zili analizi konkretno-istorijskih pitanja pojedinih zemalja. I, ponovo čitajući poučne citate iz Marksa i Engelsa, vidiš veoma jasno, u kakav je smiješan položaj dovela sebe Roza Luksemburg. Ona krasnorječivo i ljutito propagira potrebu konkretno-istorijske analize nacionalnog pitanja u raznim zemljama u razno vrijeme, a sama ne čini *ni najmanji* pokušaj da odredi *koji* istorijski stadij razvoja kapitalizma preživljuje *Rusija* u početku XX vijeka, koje su *osobenosti* nacionalnog pitanja u toj zemlji. Roza Luksemburg pokazuje primjere toga kako su *drugi* analizirali pitanje marksistički, kao da time namjerno želi istaći kako se često put u pakao popločava dobrim namjerama, kako se dobrim savjetima prikriva odsustvo volje ili nesposobnost da se ti savjeti iskoriste na djelu.

Evo jedno od poučnih poređenja. Ustajući protiv parole nezavisnosti Poljske, Roza Luksemburg se poziva na svoj rad iz 1898. godine, u kojem je dokazan brzi »industrijski razvoj Poljske« s prodajom tvorničkih proizvoda u Rusiji. Ne treba ni govoriti da otud ne proizlazi još apsolutno ništa što se tiče pitanja *prava* na samoodređenje, da je time dokazano samo nestajanje stare šljahtinske Poljske itd. A Roza Luksemburg na neprimjetan način prelazi stalno na zaključak da tobože među faktorima koji spajaju Rusiju s Poljskom prevlađuju već sada čisto ekonomski faktori modernih kapitalističkih odnosa.

No naša Roza prelazi na pitanje autonomije i — mada njen članak nosi naslov »Nacionalno pitanje i autonomija« *uopće* — počinje da dokazuje *izuzetno* pravo kraljevine Poljske na autonomiju (vidi o tom »Prosveščenie«, 1913. god., br. 12). Da bi potkrijepila pravo Poljske na autonomiju, Roza Luksemburg karakterizira državno uređenje Rusije po obilježjima, očigledno, i ekonomskim, i političkim i praktično-životnim, i sociološkim — kao cjelokupnost crta koje daju, zajedno uzete, pojam »azijatskog despotizma« (»Przegląd« br. 12, str. 137).

Svima je poznato da je državno uređenje takve vrste vrlo čvrsto u slučajevima kad u ekonomici date zemlje prevladavaju sasvim patrijarhalne, pretkapitalističke crte i neznatan razvoj robne privrede i klasne diferencijacije. A ako u takvoj zemlji, u kojoj se državno uređenje odlikuje izrazito pretkapitalističkim karakterom, postoji nacionalno razgrani-

čena oblast *sa brzim* razvojem kapitalizma, onda, ukoliko je taj kapitalistički razvoj brži, utoliko je protivrječnost između njega i *pret*kapitalističkog državnog uređenja jača, utoliko je vjerojatnije odvojenje razvijene oblasti od cjeline, — oblasti koja s cjelinom nije povezana »modernokapitalističkim«, nego »azijatskodespotskim« vezama.

Na taj način, Roza Luksemburg apsolutno nije izišla na kraj čak ni s pitanjem socijalne strukture vlasti u Rusiji u odnosu na buržoasku Poljsku, a pitanje konkretno-istorijskih osobenosti nacionalnih pokreta u Rusiji ona čak nije ni postavila.

Na tom pitanju se i moramo zadržati.

3. *KONKRETNE OSOBENOSTI NACIONALNOG PITANJA U RUSIJI I NJEN BURŽOASKODEMOKRATSKI PREOBRAŽAJ*

»...I pored rastegljivosti principa »pravo nacija na samoodređenje«, koji je najčistije opće mjesto jer je, očigledno, jednako primjenljiv ne samo na narode koji žive u Rusiji nego i na nacije koje žive u Njemačkoj i Austriji, Švajcarskoj i Švedskoj, Americi i Australiji, mi taj princip ne nalazimo ni u jednom programu savremenih socijalističkih partija«... (»Przegląd« br. 6, str. 483).

Tako piše Roza Luksemburg u početku svog ratnog pohoda protiv §-a 9 marksističkog programa. Podmećući nam da tu tačku programa shvaćamo kao »najčistije opće mjesto«, Roza Luksemburg sama pada baš u taj grijeh izjavljujući, sa zabavnom smjelošću, da je ta tačka, »očigledno jednako primjenljiva« na Rusiju, Njemačku itd.

Očigledno je — odgovorićemo mi — da je Roza Luksemburg odlučila da u svom članku dade kolekciju logičkih pogrešaka koje su zgodne za školska vježbanja gimnazijalaca. Jer tirada Roze Luksemburg sva je jedna besmislica i šegačenje s istorijsko-konkretnim postavljanjem pitanja.

Ako se marksistički program ne tumači djetinjski, nego marksistički, veoma je lako shvatiti da se on odnosi na buržoaskodemokratske nacionalne pokrete. Kad je tako — a tako je nesumnjivo — onda je odatle »očigledno« da se taj program odnosi »paušalno«, kao »opće mjesto« itd., na *sve* slučajeve buržoaskodemokratskih nacionalnih pokreta. Ne manje oči-

gledan bio bi za Rozu Luksemburg, da je ona i najmanje razmišljala, zaključak da se naš program odnosi *samo* na slučajeve gdje takav pokret postoji.

Da se malo zamislila nad tim očiglednim stvarima, Roza Luksemburg bi bez mnogo muke vidjela kakvu je besmislicu rekla. Optužujući *nas* da serviramo »opće mjesto«, on*a protiv nas* navodi argument da se o samoodređenju nacija ne govori u programu onih zemalja u kojima *nema* buržoaskodemokratskih pokreta. Nevjerojatno mudar argument!

Poređenje političkog i ekonomskog razvoja raznih zemalja, a tako isto njihovih marksističkih programa, ima golemo značenje s gledišta marksizma, jer nesumnjivi su i opća kapitalistička priroda savremenih država i opći zakon njihovog razvoja. Ali takvo poređenje treba vršiti znalački. Elementarni uslov kod toga jeste razjašnjenje pitanja da li *se mogu porediti* istorijske epohe razvoja onih zemalja koje se porede. Na primjer, agrarni program marksista Rusije mogu sa zapadnoevropskim programima »porediti« samo potpune neznalice (kao knez J. Trubeckoj u listu »Russkaja Mysl«), jer naš program daje odgovor na pitanje *buržoaskodemokratskog* agrarnog preobražaja, o kome nema ni govora u zapadnim zemljama.

Isto važi za nacionalno pitanje. U većini zapadnih zemalja ono je odavno riješeno. Smiješno je u zapadnim programima tražiti odgovor na pitanja koja ne postoje. Roza Luksemburg je ovdje izgubila iz vida baš najglavnije: razliku između zemalja s davno završenim i zemalja s nezavršenim buržoaskodemokratskim preobražajima.

A u toj razlici je srž pitanja. Potpuno ignoriranje ove razlike i pretvara vrlo dug članak Roze Luksemburg u hrpu praznih, besadržajnih općih mjesta.

U Zapadnoj, kontinentalnoj, Evropi epoha buržoaskodemokratskih revolucija obuhvaća dosta određen razmak vremena, otprilike od 1789. do 1871. Baš ta epoha bila je epoha nacionalnih pokreta i stvaranja nacionalnih država. Po završetku te epohe Zapadna Evropa pretvorila se u ustaljen sistem buržoaskih država, i to, kao opće pravilo, nacionalno jedinstvenih država. Zbog toga, sada tražiti pravo samoodređenja u programima zapadnoevropskih socijalista — znači ne razumijevati abecedu marksizma.

U Istočnoj Evropi i u Aziji epoha buržoaskodemokratskih revolucija tek je počela 1905. godine. Revolucije u Rusiji, Perziji, Turskoj, Kini, ratovi na Balkanu — to je lanac svjetskih događaja *naše* epohe našeg »istoka«. I u tom lancu događaja samo slijepac može da ne vidi buđenje *čitavog niza* buržoaskodemokratskih nacionalnih pokreta, tendencija k stvaranju nacionalno nezavisnih i nacionalno jedinstvenih država. Upravo zato i samo zato što Rusija zajedno sa susjednim zemljama proživljuje tu epohu, potrebna nam je tačka o pravu nacija na samoodređenje u našem programu.

Ali da nastavimo još malo gorenavedeni citat iz članka Roze Luksemburg:

...»Posebno — piše ona — program partije koja djeluje u državi s veoma šarenim nacionalnim sastavom i za koju nacionalno pitanje igra prvorazrednu ulogu, — program austrijske socijaldemokratije ne sadrži princip prava nacija na samoodređenje« (isto tamo).

Dakle, čitaoca hoće da uvjere »posebno« primjerom Austrije. Da vidimo, s konkretno-istorijskog gledišta, ima li mnogo razumnog u tom primjeru.

Prvo, postavimo osnovno pitanje, pitanje završetka buržoaskodemokratske revolucije. U Austriji je ona počela 1848. godine i završila se 1867. Otada, gotovo pola vijeka, vlada tamo ustaljen, u cjelini uzevši, buržoaski ustav, na osnovi kojega legalno djeluje radnička partija.

Zato u unutrašnjim uslovima razvoja Austrije (tj. s gledišta razvoja kapitalizma u Austriji uopće i u pojedinim njenim nacijama napose) *nema* činilaca koji rađaju skokove, jedan od saputnika kojih može da bude obrazovanje nacionalno samostalnih država. Pretpostavljajući svojim poređenjem da se Rusija nalazi, što se tiče ove tačke, u analognim uslovima, Roza Luksemburg ne samo što čini iz osnova netačnu, antiistorijsku pretpostavku, nego se i nehotice kotrlja k likvidatorstvu.

Drugo, naročito veliko značenje ima potpuno različit odnos među nacionalnostima u Austriji i u Rusiji u pitanju koje nas zanima. Austrija ne samo što je dugo vremena bila država u kojoj su prevladavali Nijemci, nego su austrijski Nijemci pretendirali i na hegemoniju u njemačkoj naciji uopće. Ta je »pretenzija«, kao što će se možda izvoljeti prisjetiti Ro-

za Luksemburg (koja tobože ne voli opća mjesta, šablone, apstrakcije...), razbijena ratom 1866. godine. Vladajuća nacija u Austriji, njemačka, našla se *izvan granica* samostalne njemačke države, koja se definitivno stvorila 1871. godine. S druge strane, pokušaj Mađara da stvore samostalnu nacionalnu državu pretrpio je slom 1849. godine, pod udarcima ruske kmetske vojske.

Tako se stvorila izvanredno originalna situacija: od strane Mađara, a zatim i Čeha, težnja ne za odvojenjem od Austrije, nego za očuvanjem integriteta Austrije upravo u interesu nacionalne nezavisnosti, koja bi mogla da bude sasvim zgažena od strane grabljivih i jačih susjeda! Austrija se formirala, zbog te originalne situacije, kao država sa dva centra (dualistička), a sad se pretvara u državu sa tri centra (trijalističku: Nijemci, Mađari, Slaveni).

Postoji li nešto slično u Rusiji? Postoji li kod nas težnja »inorodaca« k ujedinjenju s Velikorusima zbog opasnosti od *goreg* nacionalnog ugnjetavanja?

Dovoljno je da to pitanje postavimo pa da vidimo koliko je poređenje Rusije s Austrijom u pitanju samoodređenja nacija besmisleno, šablonsko i neznalačko.

Svojevrsni uslovi Rusije, u pogledu nacionalnog pitanja, baš su suprotni onome što smo vidjeli u Austriji. Rusija je država s jednim nacionalnim centrom, velikoruskim. Velikorusi zauzimaju gigantski neprekinut teritorij, a njihov broj iznosi oko 70 miliona. Osobenost je ove nacionalne države, prvo, što »inoroci« (koji čine, uzeti zajedno, većinu stanovništva — 57%) naseljavaju baš periferne oblasti; drugo, što je ugnjetavanje tih inorodaca mnogo jače nego u sujednim državama (i čak ne samo u evropskim); treće, što u čitavom nizu slučajeva ugnjetene narodnosti koje žive u perifernim oblastima imaju s one strane granice svoje sunarodnjake, koji uživaju veću nacionalnu nezavisnost (dovoljno je spomenuti, recimo, duž zapadne i južne granice države —Fince, Švеđane, Poljake, Ukrajince, Rumune); četvrto, što je razvoj kapitalizma i opći kulturni nivo često viši u »inorodačkim« perifernim oblastima nego u centru države. Najzad, upravo u susjednim azijskim državama vidimo započetu eru buržoaskih revolucija i nacionalnih pokreta, koji jednim dijelom zahvaćaju srodne narodnosti u granicama Rusije.

Na taj način, upravo istorijske konkretne osobenosti nacionalnog pitanja u Rusiji daju kod nas posebnu aktuelnost priznanju prava nacija na samoodređenje u sadašnjoj epohi.

Uostalom, čak i s čisto faktičke strane tvrdnja Roze Luksemburg da u programu austrijskih socijaldemokrata nema priznanja prava nacija na samoodređenje — nije tačna. Dovoljno je da otvorimo zapisnike Brnskog kongresa, koji je usvojio nacionalni program, i vidjećemo u njima izjave rusinskog socijaldemokrata Hankjeviča u ime čitave ukrajinske (rusinske) delegacije (str. 85. zapisnika) i poljskog socijaldemokrata Regera u ime čitave poljske delegacije (str. 108.) o tome da austrijski socijaldemokrati obiju spomenutih nacija uključuju u svoje težnje — težnju za nacionalnim ujedinjenjem, slobodom i samostalnošću svojih naroda. Prema tome, austrijska socijaldemokratija, ne ističući direktno u svom programu pravo nacija na samoodređenje, u isto vrijeme potpuno se miri s tim da pojedini *dijelovi* partije ističu zahtjev nacionalne samostalnosti. Faktički to znači, razumije se, priznavati pravo nacija na samoodređenje! Izlazi, dakle, da pozivanje Roze Luksemburg na Austriju govori u *svakom* pogledu *protiv* Roze Luksemburg.

4. »PRAKTICIZAM« U NACIONALNOM PITANJU

Naročito su usrdno prihvatili oportunisti argument Roze Luksemburg da § 9 našeg programa ne sadrži ničeg »praktičnog«. Roza Luksemburg je tako oduševljena tim argumentom da ponegdje u njenom članku nalazimo tu »parolu« ponovljenu po osam puta na jednoj stranici.

§ 9 »ne daje — piše ona — nikakvu praktičnu uputu za svakodnevnu politiku proletarijata, nikakvo praktično rješenje nacionalnih problema«.

Razmotrimo taj argument, koji se formulira još i tako da § 9 ili ne izražava baš ništa ili da obavezuje na podržavanje svih nacionalnih težnji.

Šta znači zahtjev »praktičnosti« u nacionalnom pitanju? Ili podržavanje svih nacionalnih težnji; ili odgovor, »da ili ne« na pitanje odvojenja svake nacije; ili uopće neposrednu »ostvarljivost« nacionalnih zahtjeva?

Razmotrimo sva ta tri moguća smisla zahtjeva »praktičnosti«.

Buržoazija, koja prirodno istupa u početku svakog nacionalnog pokreta kao njegov hegemon (rukovodilac), naziva praktičnošću podržavanje svih nacionalnih težnji. Ali politika proletarijata u nacionalnom pitanju (kao i u ostalim pitanjima) podržava buržoaziju samo u određenom pravcu, a nikad se ne poklapa s njenom politikom. Radnička klasa podržava buržoaziju samo u interesu nacionalnog mira (koji buržoazija ne može dati potpuno i koji je ostvarljiv samo na osnovi *potpune* demokratizacije), u interesu ravnopravnosti, u interesu najboljih uslova za klasnu borbu. Zato baš *protiv prakticizma* buržoazije proleteri ističu *principijelnu* politiku u nacionalnom pitanju, podržavajući buržoaziju uvijek *samo uslovno.* Svaka buržoazija hoće u nacionalnim stvarima ili privilegije za *svoju* naciju ili isključive koristi za nju; to se i naziva »praktičnim«. Proletarijat je protiv svih privilegija, protiv svake isključivosti. Zahtijevati od njega »prakticizam«, znači ići na uzici buržoazije, padati u oportunizam.

Dati odgovor: »da ili ne« na pitanje o odvojenju svake nacije? To izgleda veoma »praktičan« zahtjev. A faktično je apsurdan, metafizično teoretski, u praksi pak vodi potčinjavanju proletarijata politici buržoazije. Buržoazija uvijek stavlja u prvi plan svoje nacionalne zahtjeve. Stavlja ih apsolutno. Za proletarijat oni su podređeni interesima klasne borbe. Teoretski je nemoguće unaprijed jamčiti da li će odvojenje dane nacije ili njen ravnopravan položaj s drugom nacijom završiti buržoaskodemokratsku revoluciju; za proletarijat je važno *u oba slučaja* osigurati razvoj svoje klase; za buržoaziju je važno otežati taj razvoj, potisnuvši njegove zadatke pred zadacima »svoje« nacije. Zato se proletarijat ograničava na negativan, tako da kažem, zahtjev priznanja *prava* na samoodređenje, ne garantirajući ni jednoj naciji, ne obavezujući se da će dati *ma šta na račun* druge nacije.

Neka to nije »praktično«, ali to faktično daje najsigurnije garancije za najdemokratskije rješenje od mogućih rješenja; proletarijatu su potrebne *samo* te garancije, a buržoaziji svake nacije potrebne su garancije *njenih* koristi bez obzira na položaj (na moguće minuse) drugih nacija.

Buržoaziju najviše interesira »ostvarljivost« datog zahtjeva, — otud vječita politika pogodaba s buržoazijom drugih nacija na štetu proletarijata. A za proletarijat je važno učvršćenje svoje klase protiv buržoazije, odgajanje masa u duhu dosljedne demokratije i socijalizma.

Neka to nije »praktično« za oportuniste, ali to je faktično jedina garancija, garancija maksimalne nacionalne ravnopravnosti i mira uprkos i feudalcima i *nacionalističkoj* buržoaziji.

Čitav zadatak proleterâ u nacionalnom pitanju »nepraktičan«, je, s gledišta *nacionalističke* buržoazije svake nacije, jer proleteri, kao neprijatelji svakog nacionalizma, zahtijevaju »apstraktnu« ravnopravnost, principijelno nepostojanje i najmanjih privilegija. Ne shvativši to, Roza Luksemburg je svojim nerazumnim slavljenjem praktizicma širom otvorila vrata upravo oportunistima, naročito oportunističkim ustupcima velikoruskom nacionalizmu.

Zašto velikoruskom? Zato što su Velikorusi u Rusiji ugnjetačka nacija, a u nacionalnom pogledu, prirodno, oportunizam će se drukčije izraziti kod ugnjetenih, drukčije kod ugnjetačkih nacija.

Buržoazija ugnjetenih nacija pozvaće proletarijat u ime »praktičnosti« svojih zahtjeva da bezuslovno podržava njene težnje. Najpraktičnije je naprosto reći »da«, za odvojenje *te i te nacije*, a ne za *pravo* odvojenja svih i svakojakih nacija!

Proletarijat je protiv takvog praktizicma: priznajući ravnopravnost i jednako pravo na nacionalnu državu, on iznad svega cijeni i stavlja savez proletera svih nacija, ocjenjujući svaki nacionalni zahtjev, svako nacionalno odvojenje *pod uglom* klasne borbe radnika. Parola praktizicma faktički je samo parola nekritičkog preuzimanja buržoaskih težnji.

Nama vele: podržavajući pravo na odvojenje, vi podržavate buržoaski nacionalizam ugnjetenih nacija. To veli Roza Luksemburg, to ponavlja za njom oportunist Semkovski — jedini, uzgred rečeno, predstavnik likvidatorskih ideja u tom pitanju u likvidatorskom listu!

Mi odgovaramo: ne, upravo buržoazija je ovdje važno »praktično« rješenje, a radnicima je važno *principijelno* isticanje dviju tendencija. *Ukoliko* se buržoazija ugnjetene nacije bori protiv ugnjetačke, *utoliko* smo mi uvijek i u svakom slučaju i odlučnije od svih *za,* jer mi smo najsmjeliji i

najdosljedniji neprijatelji ugnjetavanja. Ukoliko se buržoazija ugnjetene nacije zalaže za *svoj* buržoaski nacionalizam, mi smo protiv. Borba protiv privilegija i nasilja ugnjetačke nacije, i nikakvog popuštanja težnji k privilegijama od strane ugjetene nacije.

Ako mi ne istaknemo i ne provedemo u agitaciji parolu *prava* na odvojenje, mi ćemo ići naruku ne samo buržoaziji nego i feudalcima i apsolutizmu *ugjetačke nacije*. Taj argument je Kautski davno istakao protiv Roze Luksemburg, i taj argument je neosporiv. Bojeći se da ne »pomogne« nacionalističkoj buržoaziji Poljske, Roza Luksemburg svojim negiranjem *prava* na odvojenje u programu *rusijskih* marksista pomaže *faktično* velikoruskim crnostotinašima. Ona pomaže faktično oportunističkom mirenju s privilegijama (i gore nego privilegijama) Velikorusa.

Zanesena borbom protiv nacionalizma u Poljskoj, Roza Luksemburg je zaboravila na nacionalizam Velikorusa, iako je upravo *taj* nacionalizam sada najstrašniji, upravo on je manje buržoaski, a više feudalni, upravo on je glavna kočnica demokratije i proleterske borbe. U *svakom* buržoaskom nacionalizmu ugnjetene nacije postoji općedemokratski sadržaj *protiv* ugnjetavanja, i taj sadržaj mi *bezuslovno* podržavamo, strogo odjeljujući težnju k svojoj nacionalnoj isključivosti, boreći se protiv težnje poljskog buržuja da guši Jevrejina itd., itd.

To je »nepraktično« s gledišta buržuja i malograđanina. To je jedino praktična i principijelna politika u nacionalnom pitanju koja stvarno pomaže demokratiju, slobodu i proleterski savez.

Priznanje prava na odvojenje svima; ocjena svakog konkretnog pitanja o odvojenju s gledišta koje odbacuje svaku neravnopravnost, svaki privilegij, svaku isključivost.

Uzmimo poziciju ugnjetačke nacije. Može li biti slobodan narod koji ugnjetava druge narode? Ne. Interesi slobode velikoruskog stanovništva[1] zahtijevaju borbu protiv takvog ugnjetavanja. Duga istorija, vjekovna istorija gušenja pokreta

---

[1] Nekom L. Vl. iz Pariza ova riječ izgleda nemarksistička. Taj L. Vl. je smiješno »superklug« (u ironičnom prijevodu: »veleuman«). »Veleumni« L. Vl. sprema se, očigledno, da napiše raspravu o izbacivanju iz našeg minimalnog programa (s gledišta klasne borbe) riječi: »stanovništvo«, »narod« itd.

ugnjetenih naroda i sistematska propaganda tog gušenja od strane »viših klasa« stvorile su ogromne prepreke stvari slobode samog velikoruskog naroda u njegovim predrasudama itd.

Velikoruski crnostotinaši svjesno podržavaju te predrasude i raspiruju ih. Velikoruska buržoazija miri se s njima ili im se prilagođava. Velikoruski proletarijat ne može da ostvari *svoje* ciljeve, ne može da prokrči sebi put k slobodi bez sistematske borbe protiv tih predrasuda.

Stvaranje samostalne i nezavisne nacionalne države ostaje zasad u Rusiji privilegij samo velikoruske nacije. Mi velikoruski proleteri ne branimo nikakve privilegije, ne branimo ni taj privilegij. Mi se borimo na tlu date države, ujedinjujemo radnike svih nacija date države, mi ne možemo da jamčimo ovaj ili onaj put nacionalnog razvoja, mi idemo *svim* mogućim putevima svom klasnom cilju.

Ali nemoguće je ići tom cilju ne boreći se protiv svakog nacionalizma i ne braneći jednakost različitih nacija. Da li je, na primjer, Ukrajini suđeno da stvori samostalnu državu, to zavisi od 1000 faktora, koji nisu unaprijed poznati. I, ne upuštajući se u prazna »*nagađanja*«, mi čvrsto stojimo na onom što je nesumnjivo: prava Ukrajine na takvu državu. Mi poštujemo to pravo, mi ne podržavamo privilegije Velikorusa nad Ukrajincima, mi *odgajamo* mase u duhu priznanja tog prava, u duhu negiranja *državnih* privilegija bilo koje nacije.

U skokovima koje su proživljavale sve zemlje u epohi buržoaskih revolucija sukobi i borbe zbog prava na nacionalnu državu mogući su i vjerojatni. Mi proleteri unaprijed se deklariramo kao *protivnici* velikoruskih privilegija i u tom pravcu vodimo svu svoju propagandu i agitaciju.

Jureći za »prakticizmom«, Roza Luksemburg je previdjela *glavni* praktični zadatak i velikoruskog proletarijata i proletarijata drugih nacionalnosti: zadatak svakodnevne agitacije i propagande protiv svih državnih i nacionalnih privilegija, za pravo, jednako pravo svh nacija na svoju nacionalnu državu; taj zadatak je naš glavni (sada) zadatak u nacionalnom pitanju, jer jedino tim putem branimo interese demokratije i ravnopravnog saveza svih proletera svakojakih nacija.

Neka je ta propaganda »nepraktična« i s gledišta Velikorusa-ugnjetača i gledišta buržoazije ugnjetenih nacija (i jedni i drugi zahtijevaju *određeno* da ili ne, optužujući socijaldemokrate za »neodređenost«). Faktično upravo ta propaganda, i samo ona osigurava stvarno demokratski i stvarno socijalistički odgoj masa. Samo takva propaganda garantira i najbolje šanse nacionalnog mira u Rusiji, ako ova ostane šarena nacionalna država, i najmirniju (i najneškodljiviju za proletersku klasnu borbu) podjelu na razne nacionalne države, ako pitanje takve podjele iskrsne.

Radi konkretnijeg objašnjenja ove, jedino proleterske, politike u nacionalnom pitanju, razmotrićemo odnos velikoruskog liberalizma prema »samoodređenju nacija« i primjer odvojenja Norveške od Švedske.

5. LIBERALNA BURŽOAZIJA I SOCIJALISTIČKI OPORTUNISTI U NACIONALNOM PITANJU

Vidjeli smo da jednim od glavnih svojih »aduta« u borbi protiv programa rusijskih marksista Roza Luksemburg smatra ovaj argument: priznanje prava na samoodređenje isto je što i podrška buržoaskom nacionalizmu ugnjetenih nacija. S druge strane, kaže Roza Luksemburg, ako se pod tim pravom razumije samo borba protiv svakog nasilja u odnosu na nacije, onda posebna tačka programa nije potrebna, jer je socijaldemokratija uopće protiv svakog nacionalnog nasilja i neravnopravnosti.

Prvi argument, kao što je nepobitno dokazao prije skoro 20 godina Kautski, svaljuje krivicu nacionalizma na nevinog, jer, bojeći se nacionalizma buržoazije ugnjetenih nacija, Roza Luksemburg *faktično* ide naruku crnostotinaškom nacionalizmu Velikorusâ! Drugi argument je, u suštini, bojažljivo izbjegavanje pitanja: da li priznanje nacionalne ravnopravnosti uključuje ili ne uključuje priznanje prava na odvojenje? Ako uključuje, onda, znači, Roza Luksemburg priznaje principijelnu pravilnost §-a 9 našeg programa. Ako ne uključuje, ona, znači, ne priznaje nacionalnu ravnopravnost. Okolišenjem i izvrdavanjem nećeš pomoći stvari.

Međutim, najbolje provjeravanje gorespomenutih i svih sličnih argumenata jeste proučavanje odnosa *različitih klasa* društva prema tom pitanju. Za marksista je takvo provjeravanje obavezno. Treba polaziti od objektivnog, treba uzeti odnos klasa u ovoj tački. Ne čineći to, Roza Luksemburg pada baš u onaj grijeh metafizičnosti, apstraktnosti, općeg mjesta, paušalnosti itd., za koju uzalud pokušava da optuži svoje protivnike.

Riječ je o programu *rusijskih* marksista, tj. marksista svih nacionalnosti Rusije. Ne treba li baciti pogled na stav *vladajućih* klasa Rusije?

Stav »birokratije« (izvinjavamo se za nepreciznu riječ) i feudalnih veleposjednika tipa ujedinjenog plemstva — opće je poznat. Bezuslovno negiranje i ravnopravnosti nacionalnosti i prava na samoodređenje. Stara, iz doba kmetstva uzeta parola: samodržavlje, pravoslavlje, narodnost, pri čemu se pod posljednjom ima u vidu samo velikoruska. Čak su i Ukrajinci proglašeni za »inoroce«, čak se njihov materinji jezik progoni.

Bacimo pogledu na rusijsku buržoaziju, »pozvanu« da učestvuje — vrlo skromno, doduše, ali ipak da učestvuje u vlasti, u sistemu zakonodavstva i uprave »3. juna«. Da u ovom pitanju oktobristi idu faktično za desnima, na to ne treba trošiti mnogo riječi. Na žalost, neki marksisti obraćaju mnogo manje pažnje na stav liberalne velikoruske buržoazije, progresistâ i kadetâ. Međutim, ko ne prouči taj stav i dublje ne razmisli o njemu, taj će pri pretresanju prava nacije na samoodređenje neizbježno pasti u grijeh apstraktnosti i golih tvrđenja.

Prošle godine polemika »Pravde« sa »Rečju« primorala je taj glavni organ kadetske partije, toliko vješt u diplomatskom izbjegavanju direktnog odgovara na »neprijatna« pitanja, da ipak učini neka dragocjena priznanja. Povod je dao sveukrajinski studentski kongres u Lavovu u ljeto 1913. Patentirani »ukrajinist« ili ukrajinski saradnik »Reči« g. Mogiljanski objavio je članak u kojem je obasuo najprobranijim pogrdama (»buncanje«, »avanturizam« itd.) ideju separacije (odvojenja) Ukrajine, ideju za koju se borio nacionalsocijal Doncov i koju je odobrio spomenuti kongres.

»Rabočaja Pravda«, ne solidarizirajući se niukoliko sa g. Doncovom, otvoreno istakavši da je on nacionalsocijal, da se

s njim ne slažu mnogi ukrajinski marksisti, izjavila je, međutim, da je *ton* »Reči«, tačnije: njeno *principijelno postavljanje pitanja* apsolutno nedolično, nedopustivo za velikoruskog demokrata ili za čovjeka koji želi da bude smatran demokratom. Može »Reč« koliko god hoće direktno opovrgavati gospodu Doncove, ali je *principijelno* nedopušteno velikoruskom organu tobožnje demokratije zaboravljati na *slobodu* odvojenja, na *pravo* na odvojenje.

Nekoliko mjeseci kasnije g. Mogiljanski je u br. 331 »Reči« dao »objašnjenja«, doznavši iz lavovskog ukrajinskog lista »Šljahi« za odgovor g. Doncova, koji je, između ostalog, istakao da je »šovinistički ispad »Reči« zamrljala (žigosala?) onako kako treba samo ruska socijaldemokratska štampa«. »Objašnjenja« g. Mogiljanskoga sastojala su se u tome što je on triput ponovio: »kritika recepata g. Doncova« »nema ničeg zajedničkog s negiranjem prava nacija na samoodređenje«.

»Treba reći — pisao je g. Mogiljanski — da i »pravo nacija na samoodređenje« nije nikakav fetiš (čujte!!) koji ne dopušta kritiku: nezdravi uslovi života mogu rađati nezdrave tendencije u nacionalnom samoodređenju, a otkrivati te tendencije još ne znači odricati pravo nacija na samoodređenje.«

Kao što vidite, fraze liberala o »fetišu« bile su potpuno u duhu fraza Roze Luksemburg. Bilo je očigledno da je g. Mogiljanski želio da izbjegne direktan odgovor na pitanje: priznaje li on ili ne priznaje pravo na političko samoodređenje, tj. na odvojenje?

I »Proleterskaja Pravda« (br. 4 od 11. decembra 1913) *direktno* je postavila to pitanje i g. Mogiljanskom i kadetskoj *partiji.*

»Reč« je tada štampala (br. 340) nepotpisanu, tj. oficijelnu redakcijsku izjavu koja daje odgovor na to pitanje. Taj odgovor se svodi na tri tačke:

1) U §-u 11 programa kadetske partije govori se otvoreno, tačno i jasno o »pravu slobodnog *kulturnog* samoodređenja« nacija.

2) »Proleterskaja Pravda«, kako uvjerava »Reč«, »beznadno brka« samoodređenje sa separatizmom, odvojenjem ove ili one nacije.

3) »Stvarno, kadeti se nikad nisu laćali toga da brane pravo »odvojenja nacija« od ruske države.« (Vidi članak:

»Nacionalliberalizam i pravo nacija na samoodređenje« u listu »Proletarskaja Pravda« br. 12 od 20. decembra 1913).

Obratimo prvo pažnju na drugu tačku izjave »Reči«. Kako očigledno ona pokazuje gospodi Semkovskima, Libmanima, Jurkevičima i ostalim oportunistima da njihova kritika i vika o tobožnjoj »nejasnosti« ili »neodređenosti« smisla »samoodređenja« predstavljaju *faktično*, tj. s gledišta objektivnog odnosa klasa i klasne borbe u Rusiji, *prost prepjev govora* liberalnomonarhističke buržoazije!

Kad je »Proletarskaja Pravda« postavila gospodi prosvijećenim »konstitucionalistima-demokratima« iz »Reči« *tri* pitanja: 1) poriču li oni da se u čitavoj istoriji međunarodne demokratije, naročito od sredine XIX vijeka, pod samoodređenjem nacija razumije upravo političko samoodređenje, pravo na obrazovanje samostalne nacionalne države? 2) poriču li oni da poznata odluka Londonskog međunarodnog socijalističkog kongresa od 1896. godine ima isti smisao? i 3) da je Plehanov, koji je još 1902. godine pisao o samoodređenju, razumijevao pod njim upravo političko samoodređenje? — kad je »Proletarskaja Pravda« postavila ova tri pitanja, *gospoda kadeti su umukli!!*

Oni nisu odgovorili ni riječi, jer nisu imali šta da odgovore. Oni su šutke morali priznati da je »Proletarskaja Pravda« apsolutno u pravu.

Vika liberalâ o nejasnosti pojma »samoodređenja«, o »beznadnom brkanju« toga pojma sa separatizmom kod socijaldemokratâ, nije ništa drugo nego težnja da se *zamrsi* pitanje, da se izbjegne priznanje principa koji je postavila demokratija. Kad bi gospoda Semkovski, Libmani i Jurkeviči bili manje neznalice njih bi bilo stid da istupaju pred radnicima u *liberalnom* duhu.

Ali pođimo dalje. »Proletarskaja Pravda« natjerala je »Reč« da prizna da riječi o »kulturnom« samoodređenju u kadetskom programu imaju smisao baš *negiranja političkog* samoodređenja.

»Stvarno, kadeti se nikad nisu ni laćali toga da brane pravo »odvojenja nacija« od ruske države« — te riječi lista »Reč« »Proletarskaja Pravda« nije uzalud preporučila listovima »Novoe Vremja« i »Zemščina« kao uzoran primjer »lojalnosti« naših kadeta. »Novoe Vremja« u br 13563, ne

propuštajući, razumije se, priliku da spomene »čivutina« i da kaže svakojake zajedljive riječi kadetima, izjavilo je ipak:

»Ono što za socijaldemokrate predstavlja aksiom političke mudrosti« (tj. priznanje prava nacija na samoodređenje, na odvojenje), »to danas čak i u kadetskim krugovima počinje da izaziva neslaganja.«

Kadeti su stali principijelno na potpuno jednako stanovište s listom »Novoe Vremja«, izjavivši da se oni »nikad nisu ni laćali toga da brane pravo odvojenja nacija od ruske države«. U tome se i sastoji jedna od osnova *nacionalliberalizma* kadetâ, njihove bliskosti Puriškevičima, njihove idejno-političke i praktično-političke zavisnosti od ovih posljednjih. »Gospoda kadeti su učili istoriju — pisala je »Proletarskaja Pravda« — i vrlo dobro znaju do kakvih je, blago rečeno, »pogromolikih« akcija često u praksi dovodilo primjenjivanje tradicionalnog prava Puriškeviča »vući i ne puštati«. Iako dobro znaju feudalno porijeklo i karakter svevlasti Puriškevičâ, kadeti ipak stoje potpuno *na tlu* upravo od te klase stvorenih odnosa i granica. Iako vrlo dobro znaju koliko neevropskog, antievropskog (azijskog, rekli bismo mi kad to ne bi zvučalo kao nezasluženo omalovažavanje Japanaca i Kineza) ima u odnosima i granicama koje je stvorila ili odredila ta klasa, gospoda kadeti ih priznaju kao granicu koja se ne smije prijeći.

To i jest prilagođavanje Puriškevičima, servilnost prema njima, bojazan da se ne uzdrma njihov položaj, odbrana Puriškeviča od narodnog pokreta od demokratije. »To faktično znači — pisala je »Proletarskaja Pravda« — prilagođavanje interesima feudalaca i najgorim nacionalističkim predrasudama vladajuće nacije umjesto sistematske borbe protiv tih predrasuda.«

Kao ljudi koji znaju istoriju i koji pretendiraju na demokratizam, kadeti čak i ne pokušavaju tvrditi da demokratski pokret, koji u naše dane karakterizira i Istočnu Evropu i Aziju, koji teži da preinači i jednu i drugu po ugledu na civilizirane, kapitalističke zemlje, — da taj pokret mora obavezno ostaviti neizmijenjenima granice koje je odredila feudalna epoha, epoha svemoći Puriškeviča i bespravlja širokih slojeva buržoazije i sitne buržoazije.

Da pitanje koje je pokrenula polemika lista »Proletarskaja Pravda« s »Rečju« nije nikako bilo sàmo literarno pitanje, da se ono ticalo stvarno aktuelnog političkog problema, to je dokazala, između ostalog, posljednja konferencija kadetske partije od 23—25. marta 1914. U oficijelnom izvještaju »Reči« (br. 83, 26. marta 1914) o toj konferenciji čitamo:

»I o nacionalnim pitanjima diskutiralo se naročito živo. Kijevski delegati, kojima su se pridružili N. V. Nekrasov i A. M. Koljubakin, isticali su da je nacionalno pitanje sve zreliji i krupan činilac kome se mora poći u susret odlučnije nego prije. F. F. Kokoškin je istakao, međutim« (to je ono isto »međutim« koje odgovara Ščedrinovom »ali« — »uši su uvijek niže od čela, uvijek«), »da i program i dosadašnje političko iskustvo zahtijevaju vrlo oprezno postupanje »rastegljivim formulama« političkog samoodređenja nacionalnosti.«

Ovo izvanredno značajno rasuđivanje na kadetskoj konferenciji zaslužuje veliku pažnju svih marksista i svih demokrata. (Napomenućemo u zagradi da je »Kijevskaja Misl«, koja je, očigledno, vrlo dobro informirana i koja, nesumnjivo, pravilno prenosi misli g. Kokoškina, dodala da je on specijalno isticao, dabome u obliku upozoravanja svojih oponenata, opasnost »raspada« države.)

Oficijelni izvještaj »Reči« je sastavljen virtuozno-diplomatski, kako bi se što manje podigla zavjesa, kako bi se što više toga sakrilo. Ali u osnovnim linijama je ipak jasno šta se dogodilo na kadetskoj konferenciji. Delegati — liberalni buržuji koji poznaju stanje stvari u Ukrajini i »lijevi« kadeti postavili su pitanje *upravo političkog* samoodređenja nacija. Inače g. Kokoškin ne bi imao potrebe da apelira na »oprezno postupanje« s tom »formulom«.

U kadetskom programu, koji je, razumije se, bio poznat delegatima kadetske konferencije, stoji upravo *ne* političko, nego »kulturno« samoodređenje. Znači, g. Kokoškin je *branio* program *od* delegata iz Ukrajine, *od* lijevih kadeta, branio je »kulturno« samoodređenje *protiv* »političkog«. Sasvim je očigledno da je g. Kokoškin, ustajući protiv »političkog« samoodređenja, ističući opasnost »raspada države«, nazivajući formulu »političkog samoodređenja« *rastezljivom* (potpuno u duhu Roze Luksemburg!), branio velikoruski nacionalliberalizam protiv »ljevijih« ili demokratskijih elemenata kadetske partije i protiv ukrajinske buržoazije.

G. Kokoškin je pobijedio na kadetskoj konferenciji, kao što se vidi po izdajničkoj riječi »međutim« u izvještaju »Reči«. Velikoruski nacionalliberalizam odnio je pobjedu među kadetima. Hoće li ta pobjeda pridonijeti razbistravanju umova onih nerazumnih pojedinaca među marksistima Rusije koji su se također počeli bojati, idući tragom kadeta, »rastegljivih formula političkog samoodređenja nacionalnosti«?

Pogledajmo »međutim«, držeći se suštine, tok misli g. Kokoškina. Pozivajući se na »dosadašnje političko iskustvo« (tj., očigledno, na iskustvo 1905. godine, kad se velikoruska buržoazija uplašila za svoje nacionalne privilegije i svojim strahom uplašila kadetsku partiju), ističući opasnost »raspada države«, g. Kokoškin je pokazao odlično razumijevanje toga da političko samoodređenje ne može da znači ništa drugo do pravo na odvojenje i na obrazovanje samostalne nacionalne države. Pita se: kako treba gledati na ta strahovanja g. Kokoškina s gledišta demokratije uopće, i s gledišta proleterske klasne borbe napose?

G. Kokoškin hoće da nas uvjeri da priznanje prava na odvojenje povećava opasnost »raspada države«. To je gledište policajca Mimrecova s njegovom devizom: »vući i ne puštati«. S gledišta demokratije uopće baš je obrnuto: priznanje prava na odvojenje *smanjuje* opasnost »raspada države«.

G. Kokošin rasuđuje potpuno u duhu nacionalistâ. Na svom posljednjem kongresu oni su oštro napali Ukrajince -»mazepince«. Ukrajinski pokret — uzvikivao je g. Savenko i komp. — prijeti da oslabi vezu Ukrajine s Rusijom, jer Austrija ukrajinofilstvom jača vezu Ukrajinaca s Austrijom!! Ostaje nerazumljivo zašto Rusija ne može pokušati da »ojača« vezu Ukrajinaca s Rusijom *istim metodom* koji gospoda Savenki upisuju u grijeh Austriji, tj. davanjem Ukrajincima slobode materinskog jezika, samouprave, autonomnog sabora itd.?

Rasuđivanja gospode Savenkâ i gospode Kokoškinâ potpuno su istovrsna i podjednako smiješna i apsurdna s čisto logičke strane. Zar nije jasno da će veza ukrajinske nacionalnosti s datom zemljom biti utoliko čvršća ukoliko ta nacionalost bude imala više slobode u toj zemlji? Nemoguće je, čini se, osporavati ovu elementarnu istinu a da se odlučno

ne raskine sa svim premisama demokratizma. A može li biti veće slobode nacionalnosti kao takve nego što je sloboda odvojenja, sloboda formiranja samostalne nacionalne države?

Da bismo još bolje razjasnili ovo pitanje, koje zamršuju liberali (i oni koji ih iz nerazumijevanja prepjevavaju), navešćemo najjednostavniji primjer. Uzmimo pitanje razvoda braka. Roza Luksemburg piše u svom članku da centralizirana demokratska država, mireći se potpuno s autonomijom pojedinih dijelova, mora ostaviti u nadležnosti centralnog parlamenta sve važnije grane zakonodavstva i, između ostalog, zakonodavstvo o razvodu braka. Ova briga da centralna vlast demokratske države osigura slobodu razvoda braka potpuno je razumljiva. Reakcionari su protiv slobode razvoda braka, pozivajući na »oprezno postupanje« s njom i vičući da ona znači »raspad porodice«. A demokratija smatra da reakcionari licemjere, braneći faktično svemoć policije i birokratije, privilegije jednog spola i najgore ugnjetavanje žene; — da faktično sloboda razvoda ne znači »raspad« porodičnih veza, nego, naprotiv, njihovo jačanje na demokratskim osnovama, jedino mogućim i stabilnim u civiliziranom društvu.

Optuživati pristalice slobode samoodređenja, tj. slobode odvojenja, da pomažu separatizam — isto je takva glupost i isto je takvo licemjerstvo kao optuživati pristalice slobode razvoda braka da pomažu razaranje porodičnih veza. Kao što u buržoaskom društvu protiv slobode razvoda braka istupaju branioci privilegija i prodajnosti, na kojima se zasniva buržoaski brak, tako u kapitalističkoj državi negiranje slobode samoodređenja, tj. odvojenja nacija, znači samo odbranu privilegija vladajuće nacije i policijskih metoda upravljanja na štetu demokratskih.

Nesumnjivo da politikanstvo, koje izazivaju svi odnosi u kapitalističkom društvu, izaziva ponekad krajnje lakomisleno i čak naprosto glupo brbljanje parlamentaraca ili publicista o odvajanju ove ili one nacije. Ali samo se reakcionari mogu dati zaplašiti (ili se pretvarati da su zaplašeni) takvim brbljanjem. Ko stoji na gledištu demokratije, tj. rješavanja državnih pitanja od strane mase stanovništva, taj vrlo dobro zna da je od brbljanja politikanata do rješavanja od strane masa — distanca »ogromnih razmjera«. Mase stanovništva vrlo dobro znaju, iz svakodnevnog iskustva, značenje geografskih i ekonomskih veza, preimućstva krupnog tržišta i krup-

ne države, i one će pribjeći odvajanju samo onda kad nacionalno ugnjetavanje i nacionalna trvenja čine zajednički život apsolutno nepodnošljivim, koče sve i svakojake privredne odnose. A u takvom slučaju interesi kapitalističkog razvoja i slobode klasne borbe biće upravo na strani onih koji se odvajaju.

Dakle, s koje god strane prišli rasuđivanjima g. Kokoškina, ona su vrhunac apsurnosti i šegačenja s principima demokratije. Ali izvjesna logika u tim rasuđivanjima postoji; to je logika klasnih interesa velikoruske buržoazije. G. Kokoškin je, kao i većina kadetske partije, lakej novčane kese te buržoazije. On brani njene privilegije uopće, njene *državne* privilegije napose, brani ih zajedno s Puriškevičem, naporedo s njim, — samo što Puriškevič više vjeruje u feudalnu batinu, a Kokoškin i kompanija vide da je ta batina 1905. godine jako naprsla i više se uzdaju u buržoaska sredstva za obmanjivanje masa, na primjer, u zastrašivanja malograđana i seljaka baukom »raspada države«, u obmanjivanje tih malograđana i seljaka frazama o spajanju »narodne slobode« s istorijskim tradicijama itd.

Realno klasno značenje liberalne mržnje prema principu političkog samoodređenja nacija jedno je i samo jedno: nacionalliberalizam, odbrana državnih privilegija velikoruske buržoazije. A rusijski oportunisti među marksistima, koji su se digli upravo sad, u epohi trećejunskog sistema, protiv prava nacija na samoodređenje, svi oni: likvidator Semkovski, bundovac Libman i ukrajinski sitni buržuj Jurkevič, *faktično* se naprosto vuku na repu nacionalliberalizma, demoraliziraju radničku klasu nacionalliberalnim idejama.

Interesi radničke klase i njene borbe protiv kapitalizma zahtijevaju potpunu solidarnost i najtješnje jedinstvo radnika svih nacija, zahtijevaju otpor nacionalističkoj politici buržoazije bilo koje nacionalnosti. Zato bi izbjegavanje zadataka proleterske politike i potčinjavanje radnika buržoaskoj politici bilo i to kad bi socijaldemokrati počeli da negiraju pravo samoodređenja, tj. pravo odvojenja ugnjetenih nacija, i kad bi socijaldemokrati uzeli da podržavaju sve nacionalne zahtjeve buržoazije ugnjetenih nacija. Najamnom radniku je svejedno da li će njegov pretežan eksploatator biti velikoruska buržoazija više nego inorodačka, ili poljska više nego jevrejska itd. Najamni radnik koji je postao svjestan interesa

svoje klase ravnodušan je i prema državnim privilegijama velikoruskih kapitalista i prema obećanjima poljskih ili ukrajinskih kapitalista da će nastati raj na zemlji kad oni budu imali državne privilegije. Razvitak kapitalizma ide i ići će naprijed, ovako ili onako, i u jedinstvenoj mnogonacionalnoj državi, i u zasebnim nacionalnim državama.

U svakom slučaju najamni radnik će ostati objekt eksploatacije, a uspješna borba protiv nje zahtijeva nezavisnost proletarijata od nacionalizma, potpunu, tako da kažem, neutralnost proletera u borbi buržoazije raznih nacija za prvenstvo. I najmanja podrška data od strane proletarijata bilo koje nacije privilegijama »svoje« nacionalne buržoazije neizbježno će izazvati nepovjerenje proletarijata druge nacije, oslabiće internacionalnu klasnu solidarnost radnika, razjediniće ih na radost buržoazije. A negiranje prava na samoodređenje, ili na odvojenje, neizbježno znači u praksi podršku privilegija vladajuće nacije.

Još očiglednije se možemo uvjeriti u to ako uzmemo konkretan primjer odvojenja Norveške od Švedske.

6. ODVOJENJE NORVEŠKE OD ŠVEDSKE

Roza Luksemburg uzima upravo taj primjer i rasuđuje povodom njega ovako:

»Poslednji događaj u istoriji federativnih odnosa, odvojenje Norveške od Švedske — koji je u svoje vrijeme brže-bolje dohvatila socijalpatriotska poljska štampa (vidi krakovski »Naprzód«) kao utješno ispoljavanje snage i progresivnosti tendencija k državnom odvojenju — odmah se pretvorio u očigledan dokaz da federalizam i državno odvojenje koje proistječe iz njega nisu nikako izraz progresivnosti ili demokratizma. Poslije takozvane norveške »revolucije«, koja se sastojala u zbacivanju i udaljivanju iz Norveške švedskog kralja, Norvežani su sasvim mirno izabrali drugog kralja. Ono što su površni poklonici svih nacionalnih pokreta i svakojakih privida nezavisnosti proglasili za »revoluciju«, bilo je prosto ispoljavanje seljačkog i sitnoburžoaskog partikularizma, želje da se za svoje pare ima »svoj« kralj umjesto kralja kojeg je nametnula švedska aristokratija, bilo je, dakle, pokret koji nema apsolutno ničeg zajedničkog s revolucionarnošću. U isto vrijeme ova istorija raskida švedsko-norveške unije ponovo je dokazala koliko je i u ovom slučaju federacija, koja je dotad postojala, bila samo izraz čisto dinastičkih interesa, dakle oblik monarhizma i reakcije« (»Przegląd«).

To je doslovno sve što Roza Luksemburg kaže o ovoj tački! I, treba priznati, teško bi bilo reljefnije pokazati bespomoćnost svog stava nego što je to učinila Roza Luksemburg u ovom primjeru.

Radilo se i radi se o tome: da li je socijaldemokratiji u šarenoj nacionalnoj državi potreban program koji priznaje pravo na samoodređenje ili na odvojenje?

Šta nam govori o tom pitanju primjer Norveške koji je uzela sama Roza Luksemburg?

Naš autor se vrti i okreće, nastoji da bude duhovit i galami protiv »Naprzód«-a, ali na pitanje ne odgovara!! Roza Luksemburg govori o čemu god hoćete, da *ne bi rekla ni riječi* o suštini pitanja!!

Nesumnjivo je da su norveški sitni buržuji, poželjevši da za svoje pare imaju svoga kralja i srušivši referendumom plan uspostavljanja republike, ispoljili veoma ružne malograđanske osobine. Nesumnjivo je da je »Naprzód«, ako to nije opazio, pokazao toliko isto ružne i toliko isto malograđanske osobine.

Ali šta će sve to ovdje??

Tä bila je riječ o pravu nacija na samoodređenje i o odnosu socijalističkog proletarijata prema tom pravu! Zašto onda Roza Luksemburg ne odgovara na pitanje, nego obigrava oko njega?

Veli se da za miša nema jače zvijeri od mačke. Za Rozu Luksemburg, očigledno, nema jače zvijeri od »fraka«. »Frakima» zovu u narodu »poljsku socijalističku partiju«, takozvanu revolucionarnu frakciju, a krakovski listić »Naprzód« zastupa ideje te »frakcije«. Borba protiv nacionalizma te »frakcije« toliko je zaslijepila Rozu Luksemburg da s njenog horizonta iščezava sve osim »Naprzód«-a.

Ako »Naprzód« kaže: »da«, Roza Luksemburg smatra za svoju svetu dužnost da odmah kaže: »ne«, apsolutno ne misleći da na taj način pokazuje ne svoju nezavisnost od »Naprzód«-a, nego, baš naprotiv, svoju smiješnu zavisnost od »frakova«, svoju nesposobnost da na stvari pogleda s malo dubljeg i šireg gledišta nego što je gledište krakovskog mravinjaka. »Naprzód« je, dabome, veoma slab i uopće nemarksistički organ, ali to nas ne smije spriječiti da sa sadržajne strane analiziramo primjer Norveške, kad smo ga već uzeli.

Da bismo taj primjer analizirali marksistički, moramo se zadržati ne na ružnim osobinama užasno strašnih »frakova« nego, prvo, na konkretnim istorijskim osobenostima odvojenja Norveške od Švedske i, drugo, na tome kakvi su bili zadaci *proletarijata* obiju zemalja pri tom odvajanju.

Norvešku zbližavaju sa Švedskom geografske, ekonomske i jezične veze — ne manje tijesne od veza među mnogim nevelikoruskim slavenskim nacijama s Velikorusima. Ali savez Norveške sa Švedskom nije bio dobrovoljan, tako da o »federaciji« Roza Luksemburg govori sasvim nasumce, naprosto zato što ne zna šta da kaže. Norvešku su *predali* Švedskoj monarsi u doba Napoleonovih ratova, uprkos volji Norvežana, i Šveđani su morali uvesti trupe u Norvešku da bi je potčinili.

Poslije toga u toku dugih decenija, i pored izvanredno široke autonomije koju je uživala Norveška (svoj sabor itd.), trvenja između Norveške i Švedske postojala su stalno, i Norvežani su svim silama nastojali da zbace sa sebe jaram švedske aristokratije. U avgustu 1905. oni su ga, najzad, i zbacili: norveški sabor donio je odluku da je švedski kralj prestao biti norveški kralj, a poslije toga provedeni referendum, izjašnjavanje norveškog naroda, dao je ogromnu većinu glasova (oko 200 hiljada protiv nekoliko stotina) za potpuno odvojenje od Švedske. Šveđani su se, poslije izvjesnih kolebanja, pomirili s činjenicom odvojenja.

Ovaj primjer pokazuje nam na kakvoj su bazi mogući i na kakvoj bazi se dešavaju slučajevi odvojenja nacija u savremenim ekonomskim i političkim odnosima i kakav *oblik* dobiva ponekad odvojenje u uslovima političke slobode i demokratizma.

Nijedan socijaldemokrat, ukoliko se ne odluči na to da rekne da su za njega pitanja političke slobode i demokratizma indiferentna (a u tom slučaju, razumije se, on bi prestao biti socijaldemokrat), neće moći poricati da taj primjer *faktično* dokazuje *dužnost* svjesnih radnika da sistematski propagiraju i pripremaju to da se mogući sukobi zbog odvojenja nacija rješavaju *samo onako* kako su riješeni 1905. godine između Norveške i Švedske, a ne »na ruski način«. Ovo upravo i izražava programski zahtjev priznanja prava nacija na samoodređenje. I Roza Luksemburg je morala da se izvlači od ove za njenu teoriju neugodne činjenice pomoću strašnih na-

pada na malograđanštinu norveških malograđana i na krakovski »Naprzód«, jer je vrlo dobro znala koliko ta istorijska činjenica *neopozivo opovrgava* njene fraze da je pravo samoodređenja nacija »utopija«, da je ono isto što i pravo »jesti iz zlatnih tanjira« itd. Takve fraze izražavaju samo ubogo-samozadovoljnu, oportunističku vjeru u nepromjenljivost datog odnosa snaga među nacionalnostima Istočne Evrope.

Pođimo dalje. U pitanju samoodređenja nacija, kao i u svakom drugom pitanju, nas prije svega i najviše od svega interesira samoodređenje proletarijata unutar nacija. Roza Luksemburg je skromno zaobišla i to pitanje, osjećajući koliko je neugodna za njenu »teoriju« analiza toga pitanja na primjeru Norveške koji je uzela.

Kakav je bio i kakav je morao biti stav norveškog i švedskog proletarijata u konfliktu oko odvajanja? Svjesni radnici Norveške glasali bi, naravno, *poslije* odvojenja za republiku[2], a ako je bilo socijalista koji su glasali drukčije, to samo dokazuje kako ponekad ima mnogo tupavog, malograđanskog oportunizma u evropskom socijalizmu. O tome ne mogu da postoje dva mišljenja, i mi se dotičemo ove tačke samo zato što Roza Luksemburg pokušava da zataška suštinu stvari razgovorima koji *ne spadaju u tu temu*. U pitanju odvojenja mi ne znamo da li je norveški socijalistički program obavezivao norveške socijaldemokrate da se drže jednog određenog mišljenja. Uzmimo da nije, uzmimo da su norveški socijalisti ostavljali otvorenim pitanje o tome koliko je za slobodnu klasnu borbu bila dovoljna autonomija Norveške i koliko su slobodu privrednog života kočila vječita trvenja i sukobi sa švedskom aristosratijom. Ali da je norveški proletarijat morao ići protiv te aristokratije za norvešku seljačku demokratiju (pored sve njene malograđanske ograničenosti), to je neosporno.

A švedski proletarijat? Poznato je da su švedski veleposjednici, potpomagani od švedskih popova propagirali rat protiv Norveške, a kako je Norveška mnogo slabija od Švedske, kako je ona već iskusila švedsku najezdu, kako švedska

---

[2] Ako je većina norveške nacije bila za monarhiju, a proletarijat za republiku, pred norveškim proletarijatom, uopće govoreći, otvarala su se dva puta: ili revolucija, ako su uslovi za nju sazreli, ili potčinjavanje većini i dugotrajan rad na propagandi i agitaciji.

aristokratija ima veoma jak utjecaj u svojoj zemlji, ovo propagiranje je bilo veoma ozbiljna opasnost. Jamčimo da su švedski Kokoškini dugo i revnosno demoralizirali švedske mase pozivima na »oprezno postupanje« s »rastezljivim formulama političkog samoodređenja nacija«, slikanjem opasnosti »raspada države« i uvjeravanjima u spojivost »narodne slobode« s tradicijama švedske aristokratije. Nema nikakve sumnje da bi švedska socijaldemokratija izdala stvar socijalizma i stvar demokratije kad se ne bi svim silama borila i protiv veleposjedničke i protiv »kokoškinske» ideologije i politike kad ne bi branila *osim* ravnopravnosti nacija uopće (koju priznaju i Kokoškini) pravo nacija na samoodređenje, slobodu odvojenja Norveške.

Tijesan savez norveških i švedskih radnika, njihova potpuna drugarska klasna solidarnost *dobijala je* od toga što su švedski radnici priznavali pravo Norvežana na odvojenje. Jer norveški radnici su se uvjeravali u to da švedski radnici nisu zaraženi švedskim nacionalizmom, da je za njih bratstvo s norveškim proleterima iznad privilegija švedske buržoazije i aristokratije. Kidanje veza koje su Norveškoj nametnuli evropski monarsi i švedska aristokratija pojačalo je veze među norveškim i švedskim radnicima. Švedski radnici su dokazali da će kroz *sve* peripetije buržoaske politike — na bazi buržoaskih odnosa potpuno je moguća obnova nasilnog potčinjavanja Norvežana od strane Šveđana! — umjeti da sačuvaju i odbrane potpunu ravnopravnost i klasnu solidarnost radnika obje nacije u borbi i protiv švedske i protiv norveške buržoazije.

Otud se vidi, između ostalog, koliko su neosnovani i naprosto čak neozbiljni pokušaji koje ponekad čine »fraki« da »iskoriste« naša neslaganja s Rozom Luksemburg protiv poljske socijaldemokratije. »Fraki« nisu proleterska, nisu socijalistička, nego su sitnoburžoaska nacionalistička partija, nešto kao poljski socijalrevolucionari. Ni o kakvom jedinstvu rusijskih socijaldemokrata s tom partijom nikad nije bilo i nije moglo biti govora. Naprotiv, nijedan rusijski socijaldemokrat nije se nikad »kajao« zbog zbližavanja i sjedinjavanja s poljskim socijaldemokratima. Poljskoj socijaldemokratiji pripada golema istorijska zasluga što je prva stvorila stvarno marksističku, stvarno proletersku partiju u Poljskoj, sasvim zadojenoj nacionalističkim težnjama i zanosima. Ali

ova zasluga poljskih socijaldemokrata predstavlja veliku zaslugu ne zahvaljujući okolnosti što je Roza Luksemburg napričala koješta protiv §-a 9 rusijskog marksističkog programa, nego uprkos toj žalosnoj okolnosti.

Za poljske socijaldemokrate »pravo samoodređenja« nema, naravno, onako veliko značenje kao za ruske. Potpuno je razumljivo što je borba protiv nacionalistički zaslijepljene sitne buržoazije Poljske natjerala socijaldemokrate Poljske da s osobitom (ponekad, možda, malčice pretjeranom) revnošću »prenapinju lûk«. Nijedan rusijski marksist nije nikad ni mislio da upisuje u grijeh poljskim socijaldemokratima to što su oni protiv odvojenja Poljske. Ti socijaldemokrati griješe tek onda kad pokušavaju — kao Roza Luksemburg — da negiraju potrebu priznanja prava na samoodređenje u programu *rusijskih* marksista.

To znači, u suštini, prenositi odnose koji su pojmljivi s gledišta krakovskog horizonta na razmjere svih naroda i nacija Rusije, među njima i na Velikoruse. To znači biti »poljski nacionalist okrenut naopačke«, a ne rusijski, ne internacionalni socijaldemokrat.

Jer internacionalna socijaldemokratija stoji upravo na tlu priznanja prava nacija na samoodređenje. Na to sad i prelazimo.

7. *ODLUKA LONDONSKOG MEĐUNARODNOG KONGRESA OD 1896. GODINE*

Ta odluka glasi:

»Kongres izjavljuje da se zalaže za potpuno pravo samoodređenja (Selbstbestimmungsrecht) svih nacija i izražava svoje simpatije radnicima svake zemlje koja danas pati pod jarmom vojnog, nacionalnog ili drugog despotizma; kongres poziva radnike svih tih zemalja da stupe u redove svjesnih (klassenbewusste — onih koji su svjesni interesa svoje klase) radnika cijelog svijeta, da bi se zajedno s njima borili za savlađivanje međunarodnog kapitalizma i za ostvarenje ciljeva međunarodne socijaldemokratije.[3]«

[3] Vidi oficijelni njemački izvještaj o Londonskom kongresu: »Verhandlungen und Beschlüsse des internationalen sozialistischen Arbeiter- und Gewerksschafts-Kongresses zu London, vom 27. Juli bis 1. August 1896«, Berlin, 1897, S. 18. Postoji ruska brošura o odlukama međunarodnih kongresa, u kojoj je »samoodređenje« netačno prevedeno riječju »autonomija«.

Kao što smo već isticali, naši oportunisti, gospoda Semkovski, Libman, Jurkevič, naprosto ne znaju za tu odluku. Ali Roza Luksemburg je zna i navodi njen potpuni tekst, u kome stoji isti izraz koji i u našem programu: »samoodređenje«.

Pita se: kako uklanja Roza Luksemburg ovu prepreku koja stoji na putu njenoj »originalnoj« teoriji?

O, sasvim prosto: ... težište je ovdje u drugom dijelu rezolucije ... njen deklarativni karakter ... na nju se neko može pozivati samo iz nesporazuma!!

Bespomoćnost i smetenost naše autorke naprosto zapanjuju. Obično na deklarativni karakter dosljednih demokratskih i socijalističkih programskih tačaka ukazuju samo oportunisti, kukavički izbjegavajući direktnu polemiku protiv njih. Očigledno, nije se bez razloga ovaj put Roza Luksemburg našla u žalosnom društvu gospode Semkovskih, Libmanâ i Jurkevičâ. Roza Luksemburg se ne usuđuje da direktno izjavi smatra li navedenu rezoluciju pravilnom ili pogrešnom. Ona se izvlači i skriva, kao da računa na tako nepažljivog i neukog čitaoca koji čitajući drugi dio rezolucije zaboravlja prvi dio, ili koji nije nikad čuo o diskusijama u socijalističkoj štampi *pred* Londonski kongres.

No Roza Luksemburg se jako vara ako misli da će joj poći za rukom da pred svjesnim radnicima Rusije tako lako pogazi rezoluciju Internacionale o važnom principijelnom pitanju, ne blagoizvoljevši čak ni da je kritički proanalizira.

U diskusijama pred Londonski kongres — poglavito na stranicama časopisa njemačkih marksista »Die Neue Zeit« — bilo je izloženo gledište Roze Luksemburg, *i to gledište je, suštinski, pretrpjelo poraz pred Interanacionalom!* Evo u čemu je suština stvari koju posebno mora imati u vidu ruski čitalac.

Diskusije su se vodile povodom pitanja nezavisnosti Poljske. Bila su iznijeta tri gledišta:

1) Gledište »fraka«, u ime kojih je istupao Heker. Oni su htjeli da Internacionala u *svom* programu prizna zahtjev nezavisnosti Poljske. Taj prijedlog nije bio usvojen. To gledište je pretrpjelo poraz pred Internacionalom.

2) Gledište Roze Luksemburg: poljski socijalisti ne smiju zahtijevati nezavisnost Poljske. O proglašenju prava nacija

na samoodređenje s tog gledišta nije moglo biti ni riječi. To gledište je također pretrpjelo poraz pred Internacionalom.

3) Gledište koje je tada najiscrpnije razvijao K. Kautski, istupajući protiv Roze Luksemburg i dokazujući krajnju »jednostranost« njenog materijalizma. S tog gledišta Internacionala ne može sada unositi u svoj program nezavisnost Poljske, ali poljski socijalisti — rekao je Kautski — sasvim slobodno mogu isticati takav zahtjev. S gledišta socijalista apsolutno je pogrešno ignorirati zadatke nacionalnog oslobođenja u situaciji nacionalnog ugnjetavanja.

U rezoluciji Internacionale reproducirane su i najbitnije, osnovne postavke toga gledišta: s jedne strane, sasvim direktno priznanje, koje ne dopušta nikakvih pogrešnih tumačenja, potpunog prava na samoodređenje svim nacijama; s druge strane, isto toliko nedvosmisleno pozivanje radnika na *internacionalno* jedinstvo njihove klasne borbe.

Mi mislimo da je ta rezolucija sasvim pravilna i da za zemlje Istočne Evrope i Azije u početku XX vijeka upravo ta rezolucija i upravo u nerazdvojnoj vezi obaju svojih dijelova daje jedino pravilnu direktivu proleterskoj klasnoj politici u nacionalnom pitanju.

Zadržimo se malo detaljnije na tri gorenavedena gledišta.

Poznato je da su K. Marks i Fr. Engels smatrali da je bezuslovno obavezno za svu zapadnoevropsku demokratiju, a pogotovo za socijaldemokratiju, da aktivno podržava zahtjev nezavisnosti Poljske. Za epohu četrdesetih i šezdesetih godina prošlog vijeka, epohu buržoaske revolucije u Austriji i Njemačkoj, epohu »seljačke reforme« u Rusiji, ovo gledište bilo je potpuno pravilno i jedino dosljedno demokratsko i proletersko gledište. Dok su narodne mase Rusije i većine slavenskih zemalja još spavale dubokim snom, dok u tim zemljama *nije bilo* samostalnih, masovnih, demokratskih pokreta, *šljahtinski* oslobodilački pokret u Poljskoj dobijao je gigantsko, prvorazredno značenje s gledišta ne samo sverusijske, ne samo sveslavenske, nego i sveevropske demokratije[4].

---

[4] Bio bi veoma interesantan istorijski rad uporediti stav poljskog šljahtića-ustanika iz 1863. godine, stav sverusijskog demokrata-revolucionara Černiševskog, koji je također (slično Marksu) umio da ocijeni značenje poljskog pokreta, i stav ukrajinskog malograđanina Dragomanova, koji je istupao mnogo kasnije i koji je izražavao gledište seljaka, toliko još barbarskog, sanjivog,

No ako je ovo Marksovo gledište bilo potpuno tačno za drugu trećinu ili treću četvrtinu XIX vijeka, ono više nije bilo tačno pred sam početak XX vijeka. Samostalni demokratski pokret i čak samostalni proleterski pokret probudio se u većini slavenskih zemalja, čak i u jednoj od najzaostalijih slavenskih zemalja, Rusiji. Šljahtinska Poljska iščezla je i ustupila mjesto kapitalističkoj Poljskoj. U takvim uslovima Poljska je morala izgubiti svoje *izuzetno* revolucionarno značenje.

Ako je PPS (»Poljska socijalistička partija«, današnji »fraki«) 1896. godine pokušala da »učvrsti« Marksovo gledište iz jedne *druge epohe,* to je već značilo iskorištavanje *slova* marksizma protiv *duha* marksizma. Zato su poljski socijaldemokrati bili potpuno u pravu kad su istupili protiv nacionalističkih, zanosa poljske sitne buržoazije, pokazali drugorazredno značenje nacionalnog pitanja za poljske radnike, stvorili prvi put čisto proletersku partiju u Poljskoj, proglasili da je od najveće važnosti princip najtješnjeg saveza poljskog i ruskog radnika u njihovoj klasnoj borbi.

Da li je to, međutim, značilo da je Internacionala u početku XX vijeka mogla priznati da je za Istočnu Evropu i za Aziju princip političkog samoodređenja nacija, njihovog prava na odvojenje, izlišan? To bi bio najveći apsurd, koji bi (teoretski) bio isto što i priznanje da je buržoaskodemokratski preobražaj turske, rusijske i kineske države završen; — koji bi (praktično) bio isto što i oportunizam prema apsolutizmu.

Ne. Za Istočnu Evropu i Aziju, u epohi započetih buržoaskodemokratskih revolucija, u epohi buđenja i zaoštravanja nacionalnih pokreta, u epohi nastajanja samostalnih proleterskih partija, zadatak tih partija u nacionalnoj politici mora biti dvostran: priznanje prava na samoodređenje svim nacijama, jer buržoaskodemokratski preobražaj još nije završen, jer radnička demokratija dosljedno, ozbiljno i iskreno, ne liberalski, ne kokoškinski, brani ravnopravnost nacija —

---

priraslog za svoju gomilu đubreta, da zbog opravdane mržnje prema poljskom panu nije mogao shvatiti značenje borbe tih panova za sverusijsku demokratiju. (Up. »Historijska Poljska i velikoruska demokratija« od Dragomanova.) Dragomanov je potpuno zaslužio oduševljene poljupce kojima ga je kasnije nagrađivao g. P. B. Struve kad je već bio postao nacionalliberal.

i najtješnji, neraskidiv savez klasne borbe proletera svih nacija date države, kroz sve moguće peripetije njene istorije, pri svim mogućim preinakama granica pojedinih država od strane buržoazije.

Upravo taj dvostrani zadatak proletarijata formulira rezolucija Internacionale od 1896. godine. Upravo takva je, u svojim principijelnim osnovama, rezolucija ljetnjeg savjetovanja marksista Rusije 1913. godine. Ima ljudi kojima se čini da je »protivrječno« što ta rezolucija u tački 4, priznajući pravo na samoodređenje, na odvojenje, tobože »daje« maksimum nacionalizmu (faktički u priznanju *prava* na samoodređenje *svih* nacija ima maksimum *demokratizma* i minimum nacionalizma), a u tački 5 opominje radnike da se čuvaju nacionalističkih parola svake buržoazije i zahtijeva jedinstvo i spajanje radnika svih nacija u internacionalno jedinstvenim proleterskim organizacijama. Vidjeti ovdje »protivrječnost« mogu samo sasvim plitki mozgovi, nesposobni da shvate, na primjer, zašto su jedinstvo i klasna solidarnost švedskog i norveškog proletarijata *ojačali* kad su švedski radnici odbranili slobodu odvojenja Norveške u samostalnu državu.

8. UTOPIST KARL MARKS I PRAKTIČNA ROZA LUKSEMBURG

Proglašavajući nezavisnost Poljske »utopijom« i ponavljajući to toliko puta da se čovjeku smuči, Roza Luksemburg ironično uzvikuje: zašto ne postavljati zahtjev nezavisnosti Irske?

Očigledno, »praktičnoj« Rozi Luksemburg nije poznato kako se K. Marks odnosio prema pitanju nezavisnosti Irske. Na tome se vrijedi zadržati, da bismo pokazali analizu *konkretnog* zahtjeva nacionalne nezavisnosti sa stvarno marksističkog, a ne s oportunističkog gledišta.

Marks je imao običaj da »pipa zub«, kako se on izražavao, svojim poznanicima socijalistima, provjeravajući njihovu svjesnost i uvjerenost. Upoznavši se s Lopatinom, Marks piše Engelsu 5. juna 1870. izvanredno laskav sud o mladom ruskom socijalistu, ali pri tome dodaje:

»... Slaba tačka: *Poljska*. O njoj on govori sasvim onako kao Englez — recimo, engleski čartist stare škole — o Irskoj.«

Socijalista koji pripada ugnjetačkoj naciji Marks pita za njegov stav prema ugnjetenoj naciji i odmah otkriva *zajednički* nedostatak socijalista vladajućih nacija (engleske i ruske): neshvaćanje njihovih socijalističkih dužnosti prema potlačenim nacijama, preživakavanje predrasuda preuzetih od »velikodržavne« buržoazije.

Prije nego što pređemo na pozitivne izjave Marksa o Irskoj, treba napomenuti da su se prema nacionalnom pitanju uopće Marks i Engles odnosili strogo kritički, ocjenjujući njegovo uvjetno istorijsko značenje. Tako je Engels pisao Marksu 23. maja 1851. da ga izučavanje istorije dovodi do pesimističkih zaključaka u pogledu Poljske, da je značenje Poljske privremeno, samo do agrarne revolucije u Rusiji. Uloga Poljaka u istoriji — »hrabre gluposti«. »A ne može se navesti ni jedan jedini momenat kada je Poljska, čak i samo u odnosu na Rusiju, predstavljala napredak ili učinila ma što od istorijskog značenja.« U Rusiji ima više elemenata civilizacije, obrazovanja, industrije, buržoazije, nego u »šljahtinski učmaloj Poljskoj«. Šta su Varšava i Krakov prema Petrogradu, Moskvi, Odesi!« Engels ne vjeruje u uspjeh ustanka poljskih šljahtića.

Ali sve ove misli, u kojima ima toliko genijalno pronicljivog, nisu nimalo smetale Engelsu i Marksu da se 12 godina kasnije, kad je Rusija još uvijek spavala, a Poljska kipjela, odnose s najdubljim i najvatrenijim simpatijama prema poljskom pokretu.

Godine 1864, koncipirajući Inauguralnu odresu Internacionale, Marks piše Engelsu (4. novembra 1864) da se treba boriti protiv Macinijeva nacionalizma. »Ukoliko se u Adresi spominje međunarodna politika, ja govorim o zemljama, a ne o nacionalnostima, i optužujem Rusiju, a ne manje narode« — piše Marks. Podređeno značenje nacionalnog pitanja u poređenju s »radničkim pitanjem« za Marksa je van svake sumnje. Ali od ignoriranja nacionalnih pokreta njegova je teorija daleko kao nebo od zemlje.

Dolazi 1866. godina. Marks piše Engelsu o »prudonističkoj kliki« u Parizu koja »izjavljuje da su nacionalisti besmislica, napada Bizmarka i Garibaldija itd. Kao polemika protiv šovinizma, njihova djelatnost je korisna i razumljiva. Ali kad Prudonovi vjernici (moji ovdašnji odlični prijatelji Lafarg i Longe pripadaju također njima) misle da cijela Evropa

treba i da će zaista da sjedi skrštenih ruku dok gospoda u Francuskoj ne iskorijene bijedu i neznanje... oni su groteskni« (pismo od 7. juna 1866).

Juče je — piše Marks 20. juna 1866. — bila u Vijeću Internacionale debata o sadašnjoj ratnoj situaciji... *Kao što se moglo predvidjeti,* diskusija se kretala oko »nacionalnog pitanja« uopće i oko stava koji mi prema njemu treba da zauzmemo... Predstavnici »mlade Francuske *(ne-radnici)* izašli su s tezom da su nacionalnost i nacije, zastarjele predrasude. Prudonizirani štirnerijanizam... cijeli svijet ima da čeka dok Francuzi ne budu toliko zreli da izvedu socijalnu revoluciju... Englezi su se slatko smijali kad sam počeo svoj govor time da nam se naš prijatelj Lafarg obraća na »francuskom«, tj. na jeziku koji 9/10 auditorija nije razumjelo. Dalje je sam rekao da izgleda da on sasvim nesvjesno pod negacijom nacionalnosti podrazumijeva apsorpciju tih nacionalnosti od francuske uzor-nacije.«

Zaključak iz svih ti Marksovih kritičkih napomena jasan je: radnička klasa je najdalje od toga da pravi fetiš od nacionalnog pitanja, jer razvoj kapitalizma ne budi obavezno za samostalan život *sve* nacije. Ali kad su masovni nacionalni pokreti već nastali, okrenuti se od njih, odreći se podrške onom što je u njima progresivno — znači faktično podleći *nacionalističkim* predrasudama, naime: smatrati »svoju« naciju »uzornom nacijom« (ili, dodaćemo sa svoje strane, nacijom koja ima isključiv privilegij na izgradnju države)[5].

No vratimo se k pitanju Irske.

Marksov stav u tom pitanju najjasnije je izražen u ovim odlomcima iz njihovih pisama:

»Ovu demonstraciju engleskih radnika u korist fenijanizma gledao sam da na svaki način izazovem... Ranije sam smatrao da je odvojenje Irske od Engleske nemoguće. Sad ga smatram neizbježnim, makar poslije odvojenja došla federacija.« Tako je pisao Marks u pismu Engelsu 2. novembra 1867.

U pismu od 30. novembra iste godine on je dodao:

---

[5] Uporedi i Marksovo pismo Engelsu od 3. juna 1867. ...»S istninskim zadovoljstvom čitao sam pariski dopis »Tajmsa« o uzvicima Parižana za Poljake a protiv Aleksandra. G. Prudon i njegova mala doktrinarna klika nisu francuski narod.«

»Šta *mi* da savjetujemo *engleskim* radnicima? Po mom mišljenju, oni treba da Repeal of the Union« (ukidanje unije Irske s Engleskom, tj. odvojenje Irske od Engleske) — »ukratko, *parolu iz 1783*, samo demokratiziranu i prilagođenu sadašnjim okolnostima — učine članom svog pronunciamenta. To je jedino *legalna* i stoga jedino moguća forma irskog oslobođenja koju jedna *engleska* partija može unijeti u svoj program. Iskustvo će pokazati da li će između te dvije zemlje moći da se održi samo personalna unija.

... Ircima je potrebno ovo:

1. Samouprava i nezavisnost od Engleske.

2. Agrarna revolucija ...«

Pridajući golemu važnost pitanju Irske, Marks je u njemačkom radničkom udruženju držao referat od sata i po o toj temi (pismo od 17. decembra 1867).

Engels ističe u pismu od 20. novembra 1868. »mržnju prema Ircima kod engleskih radnika«, a skoro godinu dana kasnije (24. oktobra 1869), vraćajući se na tu temu, on piše:

»Od Irske do Rusije il n'y a qu'un pas (samo je jedan korak).

... Na primjeru irske istorije može se vidjeti kolika je to nesreća za narod ako je on podjarmio neki drugi narod. Sve engleske svinjarije imaju svoje porijeklo u irskoj sferi. Kromvelovu epohu moram još da studiram, ali u svakom slučaju za mene je nesumnjivo da bi stvari u Engleskoj uzele drugi obrt da nije bilo potrebe da se u Irskoj vlada vojnički i da se stvara nova aristokratija.«

Spomenućemo uzgred Marksovo pismo Engelsu od 18. avgusta 1869.

»U Poznanju su *poljski* radnici pobjedonosno završili štrajk zahvaljujući pomoći svojih berlinskih drugova. Ta borba protiv »Gospodina Kapitala« — čak i u podređenoj formi, u formi štrajka — svršiće s nacionalnim predrasudama drukčije nego deklamacije o miru iz usta gospode buržuja.«

Politika u irskom pitanju koju je Marks vodio u Internacionali vidi se iz ovog:

18. novembra 1869. Marks piše Engelsu da je održao govor od $1^1/_4$ sata u Vijeću Internacionale o stavu britanske vlade prema irskoj amnestiji i da je predložio ovu rezoluciju:

»Odlučeno je:

da je u svom odgovoru na irske zahtjeve da se puste na slobodu irski patrioti g. Gledston svjesno uvrijedio irsku naciju;

da on političku amnestiju vezuje za uslove koji su podjednako ponižavajući i za žrtve rđave vlade i za narod kome one pripadaju;

da je Gledston, iako vezan svojim službenim položajem, javno i oduševljeno pozdravio pobunu američkih robovlasnika, a sad uzima da propovijeda irskom narodu teoriju pasivne poslušnosti;

da je sva njegova politika u odnosu na irsku amnestiju pravi pravcati produkt one »*politike osvajanja*« žigosanjem koje je g. Gledston srušio vladu svojih konzervativnih takmaca — torijevaca;

da Generalno vijeće Internacionalnog radničkog udruženja izražava svoje divljenje hrabrosti, odlučnosti i velikodušnosti s kojima irski narod vodi svoju kompaniju za amnestiju;

da ova rezolucija treba da bude saopćena svim sekcijama Internacionalnog radničkog udruženja i svim radničkim organizacijama u Evropi i Americi koje su s njim povezane.«

10. decembra 1869. Marks piše da će njegov referat o irskom pitanju u Vijeću Internacionale biti postavljen ovako:

»... Potpuno nezavisno od svake ‚internacionalne' i ‚humanitarne' fraze o ‚pravdi za Irsku' — jer se to u Vijeću Internacionale samo po sebi razumije — *direktni apsolutni interes engleske radničke klase zahtijeva da se raskine njena sadašnja veza s Irskom.* To je moje najdublje uvjerenje, zasnovano na razlozima koje ja jednim dijelom ne mogu da saopćim ni samim engleskim radnicima. Ja sam dugo mislio da je moguće srušiti irski režim usponom engleske radničke klase. Ja sam uvijek zastupao to gledište u »New York Tribune« (američki list u kome je Marks dugo sarađivao). Dublje proučavanje pitanja uvjerilo me je u suprotno. Engleska radnička klasa *neće ništa uraditi* dok se ne oslobodi Irske... Engleska reakcija u Engleskoj ima svoj korijen u podjarmljivanju Irske« (kurziv je Marksov).

Čitaocima treba da je sad Marksova politika u irskom pitanju potpuno jasna.

»Utopist« Marks je tako »nepraktičan« da je za odvojenje Irske, koje ni pola vijeka kasnije nije bilo ostvareno.

Šta je izazvalo ovu Marksovu politiku, i nije li ona bila pogrešna?

Isprva je Marks mislio da Irsku neće osloboditi nacionalni pokret ugnjetene nacije, nego radnički pokret u samoj ugnjetačkoj naciji. Marks ne pravi od nacionalnih pokreta nikakav apsolut, znajući da će potpuno oslobođenje svih nacionalnosti moći da donese samo pobjeda radničke klase. Predvidjeti sve moguće odnose između buržoaskih oslobodilačkih pokreta ugnjetenih nacija i proleterskog oslobodilačkog pokreta u samoj ugnjetačkoj naciji (baš onaj problem koji nacionalno pitanje u današnjoj Rusiji čini tako teškim) — to je nemoguća stvar.

Ali okolnosti su se razvile tako da je engleska radnička klasa pala za dosta dugo vrijeme pod utjecaj liberala, postavši njihov prirepak, obezglavivši sebe liberalnom radničkom politikom. Buržoaski oslobodilački pokret u Irskoj ojačao je i uzeo revolucionarne forme. Marks revidira svoje gledište i ispravlja ga. »Nesreća je za narod ako je on podjarmio neki drugi narod.« Radnička klasa Engleske neće se osloboditi dok se Irska ne oslobodi engleskog jarma. Reakciju u Engleskoj učvršćuje i pothranjuje porobljavanje Irske (kao što reakciju u Rusiji pothranjuje njeno porobljavanje niza nacija!).

I Marks, predlažući u Internacionali rezoluciju simpatija za »irsku naciju«, »irski narod« (umni L. VI. vjerojatno bi izgrdio jadnog Marksa zbog zaboravljanja klasne borbe!), propagira *odvojenje* Irske od Engleske, »makar poslije odvojenja došla federacija«.

Koje su teoretske premise ovog Marksovog zaključka? U Engleskoj je uopće davno dovršena buržoaska revolucija. Ali u Irskoj ona nije dovršena; nju dovršavaju tek sad, poslije pola vijeka, reforme engleskih liberala. Da je kapitalizam u Engleskoj bio srušen onako brzo kao što je Marks isprva očekivao, ne bi bilo mjesta buržoaskodemokratskom, općenacionalnom, pokretu u Irskoj. Ali kad je taj pokret nastao, Marks savjetuje engleskim radnicima da ga podrže, da mu dadu revolucionarni podstrek, da ga dovedu do kraja u interesu *svoje* slobode.

Ekonomske veze Irske s Engleskom šezdesetih godina prošlog vijeka bile su, dabome, još tješnje nego što su veze Rusije s Poljskom, Ukrajinom itd. »Nepraktičnost« i »neostvarljivost« odvojenja Irske (već zbog geografskih uslova i zbog neizmjerne kolonijalne moći Engleske) padale su u oči. Kao principijelni neprijatelj federalizma, Marks dopušta u ovom slučaju i federaciju[6], *samo da bi se* oslobođenje Irske izvršilo revolucionarnim putem, a ne reformističkim, snagom pokreta narodnih masa u Irskoj podržanog od radničke klase Engleske. Nema nikakve sumnje da bi jedino takvo rješenje istorijskog zadatka najviše pogodovalo interesima proletarijata i brzini društvenog razvoja.

Ispalo je drukčije. I irski narod i engleski proletarijat pokazali su se slabi. Tek sada, kukavnim pogodbama engleskih liberala s irskom buržoazijom *rješava se* (primjer Alstera pokazuje koliko teško) irsko pitanje agrarnom reformom (s otkupom) i autonomijom (dosad još neuvedenom). Šta to znači? Izlazi li iz toga da su Marks i Engels bili »utopisti«, da su postavljali »neostvarljive« nacionalne zahtjeve, da su padali pod utjecaj irskih nacionalista — sitnih buržuja (sitnoburžoaski karakter pokreta »fenijaca« je nesumnjiv) itd.?

Ne. Marks i Engels su i u irskom pitanju vodili dosljedno proletersku politiku, koja je stvarno odgajala mase u duhu demokratizma i socijalizma. Samo ta politika mogla je osloboditi i Irsku i Englesku od poluvjekovnog odugovlačenja nužnih preobražaja i od njihovog sakaćenja od strane liberala za ljubav reakciji.

Politika Marksa i Engelsa u irskom pitanju dala je najsjajniji primjer, koji je sve dosad sačuvao ogromno *praktično* značenje, kako proletarijat ugnjetačkih nacija treba da se

---

[6] Uostalom, nije teško vidjeti zašto se pod pravom »samoodređenja« nacija ne može, sa socijaldemokratskog gledišta, razumjeti *ni* federacija *ni* autonomija (mada, apstraktno govoreći, i jedno i drugo ulazi pod »samoodređenje«). Pravo na federaciju je uopće besmislica, jer je federacija dvostrani ugovor. Marksisti nikako ne mogu stavljati u svoj program zaštitu federalizma uopće, o tome ne vrijedi ni govoriti. Što se pak tiče autonomije, marksisti ne brane »pravo na« autonomiju, nego *samu* autonomiju kao opći, univerzalni princip demokratske države sa šarenim nacionalnim sastavom, s oštrom razlikom geografskih i drugih uslova. Prema tome, priznavati »pravo nacija na autonomiju« bilo bi isto tako besmisleno kao i priznavati »pravo nacija na federaciju«.

odnosi prema nacionalnim pokretima; ta politika bila je opomena na adresu »servilne žurbe» s kojom malograđani svih zemalja, rasa i jezika hitaju da proglase »utopijom« svaku promjenu granica država koje su stvorene nasiljem i privilegijama veleposjednika i buržoazije jedne nacije.

Da irski i engleski proletarijat nisu prihvatili Marksovu politiku, da kao svoju parolu nisu istakli odvojenje Irske, to bi s njihove strane bio najgori oportunizam, zaboravljanje zadataka demokrata i socijalista, ustupak *engleskoj* reakciji i buržoaziji.

9. PROGRAM OD 1903. GODINE I NJEGOVI LIKVIDATORI

Zapisi kongresa od 1903. godine, kongresa koji je donosio program marksista Rusije, postali su najveća rijetkost, i ogromna većina današnjih aktivnih učesnika radničkog pokreta nije upoznata s motivima pojedinih tačaka programa (utoliko prije što ni blizu sve stvari iz literature koja se na to odnosi ne uživaju blagodati legalnosti...). Zato se moramo zadržati na tome kako je pitanje koje nas interesira analizirano na kongresu od 1903. godine.

Istaći ćemo prije svega ovo: ma koliko da je oskudna ruska socijaldemokratska literatura koja se odnosi na »pravo nacija na samoodređenje«, ipak se iz nje sasvim jasno vidi da se to pravo uvijek shvatalo u smislu prava na odvojenje. Gospoda Semkovski, Libmani i Jurkeviči koji u to sumnjaju, koji proglašavaju § 9 »nejasnim« itd., samo iz krajnjeg neznanja ili nebrige govore o »nejasnosti«. Još 1902. godine u »Zarji« Plehanov je, braneći »pravo na samoodređenje« u nacrtu programa, pisao da je taj zahtjev, neobavezan za buržoaske demokrate, »obavezan za socijaldemokrate«. »Kad bismo zaboravili na nj ili kad se ne bismo odlučili da ga istaknemo — pisao je Plehanov — bojeći se da ne dirnemo u nacionalne predrasude naših sunarodnjaka velikoruskog plemena, onda bi u našim ustima postao sramna laž... poklič... »proleteri svih zemalja, ujedinite se!« «.

Ovo je veoma tačna karakteristika osnovnog argumenta za tačku koju razmatramo, toliko tačna da je zabadava nisu bojažljivo obilazili i ne obilaze kritičari našeg programa koji

su »zaboravili odakle su«. Odricanje od te tačke, ma čime se ono motiviralo, *faktično* znači »sraman« ustupak *velikoruskom* nacionalizmu. Zašto velikoruskom, kad se govori o pravu *svih* nacija na samoodređenje? Zato što se radi o odvojenju *od* Velikorusa. Interes *ujedinjenja proletera* i interes njihove klasne solidarnosti zahtijevaju priznanje prava *nacija* na *odvojenje* — eto šta je priznao u citiranim riječima Plehanov prije 12 godina; da su o tome dublje razmislili, naši oportunisti ne bi, vjerojatno, rekli toliko gluposti o samoodređenju.

Na kongresu 1903. godine, na kojem je bio potvrđen taj nacrt programa koji je branio Plehanov, glavni je rad bio koncentriran u *programskoj komisiji*. U njoj se, na žalost, nisu vodili zapisnici. A upravo što se tiče ove tačke, oni bi bili osobito zanimljivi, jer su *samo* u komisiji predstavnici poljskih socijaldemokrata, Varšavski i Hanecki, pokušali da brane svoje poglede i da osporavaju »priznanje prava na samoodređenje«. Čitalac koji bi uzeo da njihove argumente (izložene u govoru Varšavskog, a i u izjavi njega i Haneckog, str. 134—136 i 388—390 zapisnika) uporedi s argumentima Roze Luksemburg u njenom poljskom članku koji smo analizirali, opazio bi potpunu istovetnost tih argumenata.

Kako je ocijenila te argumente programska komisija II kongresa, u kojoj je protiv poljskih marksista najviše istupao Plehanov? Te argumente su grdno ismijali! Besmislenost predlaganja *rusijskim* marksistima da izbace priznanje prava na samoodređenje nacija bila je pokazana tako jasno i očigledno da se poljski marksisti *nisu ni usudili ponoviti svoje argumente na plenumu kongresa!!* Oni su napustili kongres uvjerivši se u beznadnost svog stava pred najvišom skupštinom marksista — i velikoruskih, i jevrejskih, i gruzinskih i jermenskih.

Ova istorijska epizoda ima, samo po sebi se razumije, vrlo veliko značenje za svakog ko se ozbiljno interesira za *svoj* program. Potpuno uništenje argumenata poljskih marksista u programskoj komisiji kongresa i njihovo odustajanje od pokušaja da brane svoje poglede na plenumu kongresa — izvanredno je važna činjenica. Roza Luksemburg nije to bez razloga »skromno« prećutala u svom članku iz 1908. godine — odveć joj je neprijatno bilo, očigledno, da se sjeća na

kongres! Prećutala je i onaj, do komičnosti nesretan, prijedlog da se »ispravi« § 9 programa koji su podnijeli Varšavski i Hanecki u ime svih poljskih marksista 1903. godine i koji se nisu usudili (i neće se usuditi) da ponove ni Roza Luksemburg ni drugi poljski socijlademokrati.

Ali ako je Roza Luksemburg, skrivajući svoj poraz od 1903. godine, te činjenice prećutala, ljudi koji se interesiraju za istoriju svoje partije pobrinuće se da te činjenice doznaju i da razmisle o njihovom značenju.

»... Mi predlažemo — pisali su prijatelji Roze Luksemburg kongresu od 1903. godine napuštajući ga — da se sedmoj (sadašnjoj 9) tački u nacrtu programa dade slijedeća formulacija: § 7. *Ustanove koje garantiraju punu slobodu kulturnog razvoja svim nacijama koje ulaze u sklop države.*« (Str. 390. zapisnika.)

Dakle, poljski marksisti istupili su tada u nacionalnom pitanju s pogledima toliko neodređenim da *umjesto* samoodređenja nisu predlagali, u stvari, ništa drugo nego pseudonim famozne »kulturno-nacionalne autonomije«!

To zvuči gotovo nevjerojatno, ali to je, na žalost, činjenica. Na samom kongresu, mada je na njemu bilo 5 bundovaca sa 5 glasova i 3 Kavkasca sa 6 glasova, ne računajući savjetodavni glas Kostrova, nije se našao *ni jedan* glas za *izbacivanje* tačke o samoodređenju. Za dodavanje toj tački »kulturnonacionalne autonomije« bila su tri glasa (za Goldblatovu formulu: »stvaranje ustanova koje garantiraju nacijama punu slobodu kulturnog razvoja«) i četiri glasa za Liberovu formulu (»pravo na slobodu njihovog — nacijâ — kulturnog razvoja«).

Sada kad se pojavila ruska liberalna partija, partija konstitucionalista-demokrata, mi znamo da je u *njenom* programu političko samoodređenje nacija zamijenjeno »kulturnim samoodređenjem«. Prema tome, *»boreći se«* protiv nacionalizma PPS, poljski prijatelji Roze Luksemburg činili su to tako uspješno da su predlagali da se marksistički program zamijeni *liberalnim* programom! A pri tome su optuživali naš program za oportunizam — je li onda čudno što je u programskoj komisiji II kongresa ova optužba nailazila samo na smijeh!

U kom smislu su shvaćali »samoodređenje« delegati II kongresa, među kojima se, kao što smo vidjeli, nije našao *nijedan* koji bi bio protiv »samoodređenja nacija»?

O tome svjedoče slijedeća tri izvoda iz zapisnika:

»*Martinov* nalazi da riječi »samoodređenje« ne treba davati široko tumačenje; ona samo znači pravo nacija na izdvojenje u posebnu političku cjelinu, a nikako oblasnu samoupravu« (str. 171). Martinov je bio član programske komisije u kojoj su bili opovrgnuti i ismijani argumenti prijateljâ Roze Luksemburg. Po svojim pogledima Martinov je tada bio ekonomist, žestok protivnik »Iskre«, i da je izrazio mišljenje koje nije bilo i mišljenje većine programske komisije, on bi bio, dabome, opovrgnut.

Goldblat, bundovac, uzeo je prvi riječ kad je na kongresu pretresan, poslije rada komisije, § 8 (sadašnji 9) programa.

> »Protiv »prava na samoodređenje« — rekao je Goldblat — ne može se reći ništa. U slučaju kad se neka nacija bori za samostalnost, tome je nemoguće protiviti se. Ako Poljska ne bude htjela da stupi u zakoniti brak s Rusijom, njoj se ne smije smetati, kao što je rekao drug Plehanov. Ja se slažem s takvim mišljenjem u tim granicama« (str. 175—176).

Plehanov nije uopće uzimao riječ na plenumu kongresa o toj tački. Goldblat se poziva na riječi Plehanova u programskoj komisiji, u kojoj je »pravo na samoodređenje« bilo iscrpno i popularno objašnjavano u smislu prava na odvojenje. Liber, koji je govorio poslije Goldblata, rekao je:

> »Dabome, ako neka nacionalnost ne može da živi u granicama Rusije, partija joj neće praviti smetnje« (str. 176).

Čitalac vidi da na II kongresu partije, kongresu koji je donio program, nije bilo dvaju mišljenja o tome da samoodređenje znači »sămo« pravo na odvojenje. Čak su i bundovci tada shvatili ovu istinu, i tek su se u naše žalosno vrijeme kontrarevolucije, koja i sad traje, i svakojakog »odreknuća« našli smjeli u svom neznanju ljudi koji su program proglasili »nejasnim«. Ali prije nego što se pozabavimo tim žalosnim »također-socijaldemokratima«, da završimo sa stavom Poljaka prema programu.

Na drugi (1903. godine) kongres oni su došli s izjavom o potrebi i hitnosti ujedinjenja. A kongres su napustili poslije

»neuspjeha« u programskoj komisiji, i njihova *posljednja riječ* bila je pismena izjava, štampana u zapisnicima kongresa, koja sadrži gorenavedeni prijedlog da se samoodređenje *zamijeni* kulturno-nacionalnom autonomijom.

1906. godine poljski marksisti su ušli u partiju, pri čemu ni kad su ulazili u nju, *ni jedan jedini put* poslije (ni na kongresu 1907. godine, ni na konferencijama 1907. i 1908. godine, ni na plenumu 1910. godine), *nisu podnosili* nijedan prijedlog o izmjeni §-a 9 rusijskog programa! !

To je činjenica.

I ta činjenica očigledno dokazuje, uprkos svim frazama i uvjeravanjima, da su prijatelji Roze Luksemburg smatrali da su debate u programskoj komisiji II kongresa i odluka tog kongresa iscrpli pitanje, da su oni šutke priznali svoju pogrešku i ispravili je kad su 1906. godine ušli u partiju, poslije napuštanja kongresa 1903. godine, ne pokušavši nijedanput da *partijskim* putem pokrenu pitanje revizije §-a 9 programa.

Članak Roze Luksemburg izašao je pod njenim potpisom 1908. godine — razumije se, nikome nije nikad ni na um padalo da poriče pravo partijskih publicista na kritiku programa — i *poslije* toga članka isto tako *nijedan* oficijelni forum poljskih marksista nije pokretao pitanje revizije §-a 9.

Zato Trocki čini zaista medvjeđu uslugu nekim poklonicima Roze Luksemburg kad, u ime redakcije »Borbe«, piše u broju 2 (mart 1914):

»...Poljski marksisti smatraju da je »pravo na nacionalno samoodređenje« potpuno lišeno političkog sadržaja i da ga treba izbaciti iz programa« (str. 25).

Uslužni Trocki opasniji je od neprijatelja! Niotkuda, osim iz »privatnih razgovora« (tj. prosto iz spletaka, od kojih uvijek živi Trocki), on *nije mogao* uzeti dokaze za ubrajanje »poljskih marksista« uopće u pristalice svakog članka Roze Luksemburg. Trocki je prikazao »poljske marksiste« kao ljude bez časti i savjesti, koji ne umiju da poštuju čak ni svoja uvjerenja i program svoje partije. Uslužni Trocki!

Kad su 1903. godine predstavnici poljskih marksista napustili *zbog* prava na samoodređenje II kongres, *onda* je Trocki mogao reći da su oni smatrali da je to pravo lišeno sadržaja i da ga treba izbaciti iz programa.

Ali poslije toga poljski marksisti su *ušli* u partiju koja ima takav program i nijedanput nisu podnijeli prijedlog o reviziji programa[7].

Zašto je Trocki prešutio te činjenice pred čitaocima svoga časopisa? Samo zato što mu je u interesu da špekulira raspirivanjem neslaganja među poljskim i ruskim protivnicima likvidatorstva i da obmanjuje ruske radnike u pitanju programa.

Nikad još ni o jednom ozbiljnom pitanju marksizma Trocki nije imao čvrsto mišljenje, »provlačeći se« uvijek »kroz pukotinu« između ovih ili onih neslaganja i prebjegavajući od jedne strane k drugoj. U ovom momentu on se nalazi u društvu bundovaca i likvidatora. No, a ta gospoda ne prave mnogo ceremonija s partijom.

Evo vam bundovca Libmana.

> »Kad je rusijska socijaldemokratija« — piše ovaj džentlmen — »prije 15 godina u svom programu istakla tačku o pravu svake nacionalnosti na „samoodređenje", svako (!!) se pitao: šta zapravo znači taj pomodni (!!) izraz? Na to nije bilo odgovora (!!). Ta riječ je ostala (!!) obavijena maglom. U stvari, u to vrijeme bilo je teško raspršiti tu maglu. Još nije došlo vrijeme da se ta tačka može konkretizirati — govorilo se onda — neka ona zasad ostane u magli (!!), a sam će život pokazati kakav će se sadržaj staviti u tu tačku.«

Kako je sjajan, zar ne, taj »momčić bez hlača«, koji se šegači s partijskim programom?

A zašto se šegači?

Samo zato što je potpuni ignorant koji ništa nije učio, nije čak čitao ništa o istoriji partije, nego je naprosto dospio u likvidatorsku sredinu, gdje je »uobičajeno« da se hoda gô u pitanju partije i partijnosti.

Kod Pomjalovskog se seminarist hvali time što je »pljuvao u kacu s kupusom«. Gospoda bundovci su otišli dalje.

---

[7] Obaviješteni smo da su na ljetnjem savjetovanju rusijskih marksista 1913. godine poljski marksisti učestvovali *samo* sa savjetodavnim glasom i da u pitanju prava na samoodređenje (na odvojenje) nisu uopće glasali, izjašnjavajući se protiv takvog prava uopće. Razumije se, oni su imali potpuno pravo da tako postupaju i da, kao i ranije agitiraju u Poljskoj protiv njenog odvojenja. Ali to nije uopće ono o čemu govori Trocki, jer »izbacivanje iz programa« §-a 9 poljski marksisti nisu zahtijevali.

Oni šalju Libmane, da bi ti džentlmeni javno pljuvali u vlastitu kacu. Što je postojala neka odluka međunarodnog kongresa, što su na kongresu vlastite partije dva predstavnika vlastitog Bunda pokazala (ma kako da su bili »strogi« kritičari i odlučni neprijatelji »Iskre«!) potpunu sposobnost da shvate smisao »samoodređenja« i čak su se slagala s njim, — što se sve to tiče gospode Libmanâ? I zar neće biti lakše likvidirati partiju ako »partijski publicisti« (nemojte se smijati!) budu seminaristički tretirali istoriju i program partije?

Evo vam drugog »momčića bez hlača«, g. Jurkeviča iz »Dzvina«. G. Jurkevič je, vjerojatno, imao u rukama zapisnike II kongresa, jer on citira Plehanovljeve riječi, koje je reproducirao Goldblat, i pokazuje da mu je poznato da samoodređenje može značiti samo pravo na odvojenje. Ali to mu ne smeta da među ukrajinskom sitnom buržoazijom širi klevetu o ruskim marksistima da su oni tobože za »državni integritet« (1913, br. 7—8, str. 83 i dr.) Rusije. Razumije se, od te klevete bolji način za otuđivanje ukrajinske demokratije od velikoruske gospoda Jurkeviči nisu mogla da izmisle. A takvo otuđivanje je na liniji čitave politike publicističke grupe »Dzvina«, koja propagira *izdvojenje* ukrajinskih radnika *u posebnu* nacionalnu organizaciju[8].

Grupi nacionalističkih malograđana koji cijepaju proletarijat — a baš to je objektivna uloga »Dzvina« — potpuno priliči, razumije se, širenje nemoguće zbrke u nacionalnom pitanju. Samo se po sebi razumije da gospoda Jurkeviči i Libmani — koji se »užasno» vrijeđaju kad ih nazivaju »okolopartijskim« — ni riječi, doslovno ni jedne jedine riječi nisu rekli o tome kako bi *oni* htjeli da riješe u programu pitanje prava na odvojenje.

Evo vam trećeg i glavnog »momčića bez gaća«, g. Semkovskog, koji na stranicama likvidatorskoga lista pred velikoruskom publikom »čepuša« § 9 programa, i u isto vrijeme izjavljuje da se on »iz izvjesnih razloga ne slaže s prijedlogom« da se taj paragraf izbaci! !

Nevjerojatno, ali fakat.

---

[8] Vidi naročito predgovor g. Jurkeviča knjizi g. Levinskog: »Нарис розвитку украïнського робітничого руху в Галичинi, Киïв 1914.

U avgustu 1912. konferencija likvidatora oficijelno pokreće nacionalno pitanje. Kroz godinu i po dana nije bilo nijednog članka, osim članka g. Semkovskog, o pitanju § 9. U tome članku pisac *opovrgava* program, »ne slažući se iz *nekih* (tajna bolest, šta li?) razloga« s prijedlogom da se on ispravi!! Mogu jamčiti da je u čitavom svijetu teško naći primjer ovakvog oportunizma, i gore od oportunizma, odricanja od partije, njene likvidacije.

Kakvi su argumenti Semkovskog, dovoljno je pokazati na jednom primjeru:

> »Šta ćemo — piše on — ako poljski proletarijat bude htio da u granicama jedne države vodi zajedničku borbu s čitavim proletarijatom Rusije, a reakcionarne klase poljskog društva, naprotiv budu htjele da odvoje Poljake od Rusije i sakupe na referendumu (općem izjašnjavanju stanovništva) većinu glasova za to: da li bismo mi ruski socijaldemokrati morali glasati u centralnom parlamentu zajedno s našim poljskim drugovima *protiv* odvojenja ili, da ne bismo narušavali »pravo na samoodređenje«, *za* odvojenje?« (Novaja Rabočaja Gazeta« br. 71).

Otud se vidi da g. Semkovski ne razumije čak ni *o čemu je riječ!* On nije pomislio da pravo na odvojenje pretpostavlja rješavanje pitanja baš *ne* putem centralnog parlamenta, nego samo putem parlamenta (sejma, referenduma itd.) oblasti *koja se odvaja.*

Djetinjskom nedoumicom: »šta ćemo« ako je pod demokratijom većina za reakciju, zastire se pitanje realne, prave, žive politike, kad *i* Puriškeviči *i* Kokoškini smatraju za zločin već samu pomisao na odvojenje! Vjerojatno proleteri *čitave* Rusije ne treba da danas vode borbu protiv Puriškevičâ i Kokoškinâ, nego, mimoilazeći njih, protiv reakcionarnih klasa Poljske!!

I takve nevjerojatne gluposti pišu se u organu likvidatora, u kome je jedan od ideoloških rukovodilaca g. L. Martov. Onaj isti L. Martov koji je sastavljao nacrt programa i zastupao ga 1903. godine, koji je i kasnije pisao u odbranu slobode odvojenja. L. Martov rasuđuje sad, očigledno, po pravilu:

Tu umnog ne treba sada,
De pošaljite Reada,
Dok ne vidim sam.

On šalje Reada-Semkovskog i dopušta da se u dnevnom listu, pred novim slojevima čitalaca koji ne znaju naš program, taj program izvrće i zamršuje bez kraja!

Da, da, likvidatorstvo je daleko otišlo, — od partijnosti kod veoma mnogih, čak istaknutih, nekadašnjih socijaldemokrata nije ostalo ni traga.

Roza Luksemburg, dabome, ne može se izjednačavati s Libmanima, Jurkevičima i Semkovskima, ali činjenica da su se baš takvi ljudi uhvatili za njenu pogrešku dokazuje vrlo očigledno u kakav je oportunizam pala.

10. ZAKLJUČAK

Da sumiramo.

S gledišta teorije marksizma uopće, pitanje prava samoodređenja ne pravi nikakvih teškoća. Ozbiljno ne može biti govora ni o osporavanju londonske odluke od 1896. godine, ni o tome da se pod samoodređenjem razumije sàmo pravo na odvojenje, ni o tome da je obrazovanje samostalnih nacionalnih država tendencija svih buržoaskodemokratskih revolucija.

Do izvjesne mjere stvara teškoću to što se u Rusiji bori i mora da se bori rame uz rame proletarijat ugnjetenih nacija i proletarijat ugnjetačke nacije. Odbraniti jedinstvo klasne borbe proletarijata za socijalizam, pružiti otpor svim buržoaskim i crnostotinaškim utjecajima nacionalizma — eto u čemu je zadatak. Među ugnjetenim nacijama izdvajanje proletarijata u samostalnu partiju dovodi ponekad do tako žestoke borbe protiv nacionalizma date nacije da se perspektiva iskrivljuje i da se zaboravlja na nacionalizam ugnjetačke nacije.

Ali takvo iskrivljavanje perspektive moguće je samo za kratko vrijeme. Iskustvo zajedničke borbe proletera raznih nacija odveć jasno pokazuje da politička pitanja moramo postavljati ne sa »krakovskog«, nego s općerusijskog gledišta. A u općerusijskoj politici vladaju Puriškeviči i Kokoškini. Njihove ideje vladaju, njihova hajka na inoroce zbog »separatizma», zbog *pomisli* na odvojenje propagira se i vrši u Dumi, u školama, u crkvama, u kasarnama, u stotinama hiljada listova. Eto taj velikoruski otrov nacionalizma truje

svu općerusijsku političku atmosferu. Nesreća je za narod koji, porobljavajući druge narode, snaži reakciju u cijeloj Rusiji. Sjećanja na 1849. i 1863. godinu su živa politička tradicija koja prijeti da će, ako se ne dese bure vrlo velikih razmjera, još mnogo decenija otežavati svaki demokratski i *naročito* socijaldemokratski pokret.

Nema nikakve sumnje, ma kako prirodno izgledalo ponekad gledište nekih marksista ugnjetenih nacija (čija se »nesreća« nekiput sastoji u tome što su mase stanovništva zaslijepljene idejom »svog« nacionalnog oslobođenja), da je odricanje od odbrane prava na samoodređenje, *faktično*, po objektivnom međusobnom odnosu klasnih snaga u Rusiji, isto što i najgori oportunizam, isto što i zaražavanje proletarijata idejama Kokoškina. A te su ideje, u suštini, ideje i politika Puriškeviča.

Stoga, ako se gledište Roze Luksemburg moglo pravdati u početku kao specifična poljska, »krakovska« uskost[9], danas, kad se svuda pojačao nacionalizam i prije svega nacionalizam guvernementalni, velikoruski, kad *on* daje pravac politici, — takva uskost se više ne može oprostiti. Faktično se za nju hvataju oportunisti *svih* nacija, koji se klone ideje »bura« i »skokova«, koji smatraju da je buržoaskodemokratska revolucija dovršena, koji se vuku za liberalizmom Kokoškina.

Velikoruski nacionalizam, kao i svaki nacionalizam, proći će kroz različite faze, s obzirom na hegemoniju ovih ili onih klasa u buržoaskoj zemlji. Prije 1905. godine znali smo gotovo samo za nacionalreakcionare. Poslije revolucije kod nas su se pojavili *nacionalliberali.*

Na toj poziciji stoje kod nas faktično i oktobristi i kadeti (Kokoškin), tj. sva savremena buržoazija.

A dalje je *neizbježno* pojavljivanje velikoruskih nacionaldemokrata. Jedan od osnivača »narodnosocijalističke« partije, g. Pješehonov, već je izrazio to gledište kad je pozivao (u

---

[9] Nije teško razumjeti da priznanje *prava* nacija na odvojenje, priznanje koje dolazi od marksista *čitave* Rusije i u prvom redu od strane Velikorusa, niukoliko ne isključuje *agitaciju* protiv odvojenja koju vrše marksisti ove ili one *ugnjetene* nacije, kao što priznanje prava na razvod braka ne isključuje agitaciju, u ovom ili onom slučaju, protiv razvoda. Zato mislimo da će neizbježno rasti broj poljskih marksista koji će se početi smijati nepostojećoj »protivrječnosti«, koju sad »podgrijavaju« Semkovski i Trocki.

avgustovskoj svesci časopisa »Ruskoe Bogatstvo« za 1906. godinu) na obazrivost prema nacionalističkim predrasudama mužika. Ma koliko klevetali nas boljševike da tobože »idealiziramo« mužika, mi smo uvijek strogo razlikovali i razlikovaćemo mužički zdrav razum od mužičkih predrasuda, mužički demokratizam protiv Puriškeviča i mužičku težnju za mirenjem s popom i spahijom.

O nacionalizmu velikoruskih seljaka proleterska demokratija mora voditi računa (ne u smislu ustupaka, nego u smislu borbe) već sada i vodiće računa, vjerojatno, dosta dugo[10]. Buđenje nacionalizma, kod ugnjetenih nacija, koje se tako snažno ispoljilo poslije 1905. godine (spomenućemo samo grupu »autonomista-federalista« u I Dumi, rastenje ukrajinskog pokreta, muslimanskog pokreta itd.), neizbježno će izazivati jačanje nacionalizma velikoruske sitne buržoazije u gradovima i u selima. Ukoliko demokratski preobražaj Rusije bude sporiji, utoliko će upornija, grublja, žešća biti nacionalna hajka i gloženje između buržoazije raznih nacija. Naročita reakcionarnost ruskih Puriškevičâ rađaće (i jačaće) pri tome »separatističke« težnje kod ovih ili onih ugnjetenih nacija, koje ponekad uživaju mnogo veću slobodu u susjednim državama.

Takvo stanje stvari postavlja pred proletarijat Rusije dvojak ili, tačnije, dvostran zadatak: borbu protiv svakog nacionalizma i u prvom redu protiv velikoruskog nacionalizma; priznanje ne samo potpune ravnopravnosti svih nacija uopće nego i ravnopravnosti u pogledu državne izgradnje, tj. prava nacija na samoodređenje, na odvojenje; — a naporedo s tim, i upravo u interesu uspješne borbe protiv svakog nacio-

---

[10] Bilo bi interesantno pratiti kako se modificira, na primjer, nacionalizam u Poljskoj, pretvarajući se iz šljahtinskog u buržoaski i zatim u seljački. Ludvig Bernhard u svojoj knjizi »Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat« (»Poljaci u Pruskoj«; ima ruski prijevod), stojeći i sam na gledištu njemačkog Kokoškina, opisuje izvanredno karakterističnu pojavu: obrazovanje svoje vrste »seljačke republike« Poljaka u Njemačkoj u obliku najtješnjeg ujedinjenja svakojakih zadruga i ostalih udruženja *poljskih* seljaka u borbi za nacionalnost, za vjeru, za »poljsku« zemlju. Njemačko ugnjetavanje je ujedinilo Poljake, izdvojilo ih je, probudivši nacionalizam najprije šljahte, zatim buržuja i naposljetku seljačke mase (naročito poslije ofanzive Nijemaca protiv poljskog jezika u školama 1873. godine). U tom pravcu razvijaju se stvari i u Rusiji, i to ne samo u odnosu na Poljsku.

nalizma svih nacija, odbranu jedinstva proleterske borbe i proleterskih organizacija, njihovo najtješnje spajanje u internacionalnu zajednicu, uprkos buržoaskim težnjama k nacionalnoj izdvojenosti.

Potpuna ravnopravnost nacija; pravo samoodređenja nacija; spajanje radnika svih nacija — tom nacionalnom programu uči radnike marksizam, uči iskustvo cijelog svijeta i iskustvo Rusije.

*

Članak je već bio složen kad sam primio br. 3 lista »Naša Rabočaja Gazeta«, u kojem g. Vl. Kosovski piše o priznanju prava na samoodređenje svim nacijama:

»Budući mehanički preneseno iz rezolucije I kongresa partije (1898. godine), koji ga je, sa svoje strane, uzeo iz odluka međunarodnih socijalističkih kongresa, njega je, kao što se vidi iz debata, kongres od 1903. godine shvaćao u istom smislu kakav mu je davala socijalistička Internacionala: u smislu političkog samoodređenja, tj. samoodređenje nacije u pravcu političke samostalnosti. Na taj način, formula nacionalnog samoodređenja, označavajući pravo na teritorijalno izdvojenje, apsolutno se ne dotiče pitanja: kako regulirati nacionalne odnose *unutar* datog državnog organizma za nacionalnosti koje ne mogu ili ne žele da iziđu iz postojeće države.«

Otud se vidi da je g. Vl. Kosovski imao u rukama zapisnike II kongresa od 1903. godine i da vrlo dobro zna stvarni (i jedini) smisao pojma samoodređenja. Uporedite s tim činjenicu da reakcija bundovskog lista »Zait« šalje g. Libmana da se šegači s programom i da ga proglašava nejasnim! Čudni su »partijski« običaji kod gospode bundovaca... Zašto Kosovski usvajanje samoodređenja od strane kongresa proglašava *mehaničkim* prenošenjem — »bog bi ga znao«. Ima ljudi koji »bi da oponiraju«, a šta, kako, zašto, zbog čega, to ne znaju ni sami.

Napisano februara — maja 1914.
Štampano aprila — juna 1914.
u časopisu »Prosveščenie« br. 4, 5 i 6.
Potpis: V. Iljin

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

REVOLUCIONARNI PROLETARIJAT I PRAVO NACIJA NA SAMOODREĐENJE

Cimervaldski manifest, kao i većina programa ili taktičkih rezolucija socijaldemokratskih partija, proglašava »pravo nacija na samoodređenje«. Parabelum[1] u brojevima 252—253 »Berner Tagwacht«-a proglašava »iluzornom« »borbu za nepostojeće pravo na samoodređenje« i *suprotstavlja* joj »revolucionarnu masovnu borbu proletarijata protiv kapitalizma«, *uvjeravajući* pri tome da smo »mi protiv aneksija« (ovo uvjeravanje je *pet* puta ponovljeno u članku Parabeluma) i protiv svakog nasilja nad nacijama.

Motivacija Parabelumovog stava svodi se na to da su sada sva nacionalna pitanja, elzas-lotaringijsko, jermensko i dr., pitanja imperijalizma, — da je kapital prerastao okvire nacionalnih država, — da je nemoguće »točak istorije okrenuti nazad« ka preživjelom idealu nacionalnih država, itd.

Pogledajmo da li su Parabelumova rasuđivanja pravilna.

Prvo, baš Parabelum gleda nazad a ne naprijed kada, idući u rat protiv prihvatanja »ideala nacionalne države« od strane radničke klase, okreće svoje poglede na Englesku, Francusku, Italiju, Njemačku, tj. na zemlje gdje nacionalno-oslobodilački pokret leži u prošlosti, a ne na Istok, Aziju, Afriku, kolonije, gdje taj pokret leži u sadašnjosti i budućnosti. Dovoljno je navesti Indiju, Kinu, Perziju, Egipat.

Dalje. Imperijalizam znači prerastanje okvira nacionalnih država od strane kapitala, on znači proširivanje i zaoštravanje nacionalnog ugnjetavanja na novoj istorijskoj osnovi.

[1] Parabellum — Karl Radek. *Prev.*

Otuda proizlazi, uprkos Parabelumu, upravo to da revolucionarnu borbu za socijalizam moramo *povezati* s revolucionarnim programom u nacionalnom pitanju.

Kod Parabeluma izlazi tako da on *u ime* socijalističke revolucije s omalovažavanjem odbacuje dosljedno revolucionarni program u demokratskoj oblasti. To je nepravilno. Proletarijat ne može da pobijedi drukčije nego kroz demokratiju, tj. ostvarujući demokratiju u potpunosti i povezujući sa svakim korakom svoje borbe demokratske zahtjeve u njihovoj najodlučnijoj formulaciji. Apsurdno je *suprotstavljati* socijalističku revoluciju i revolucionarnu borbu protiv kapitalizma *jednome* od pitanja demokratije, u ovom slučaju nacionalnom pitanju. Mi moramo *sjediniti* revolucionarnu borbu protiv kapitalizma s revolucionarnim programom i taktikom u odnosu na sve demokratske zahtjeve: i republike, i milicije, i izbora činovnika od strane naroda, i ravnopravnosti žena, i samoodređenja nacija itd. Dok postoji kapitalizam, svi su ovi zahtjevi ostvarljivi samo u obliku izuzetaka, i to u nepotpunom, unakaženom obliku. Oslanjajući se na već ostvareni demokratizam, raskrinkavajući njegovu nepotpunost u kapitalizmu, mi zahtijevamo svrgnuće kapitalizma, eksproprijaciju buržoazije, kao neophodnu bazu i za uništenje bijede masa i za *potpuno* i *svestrano* provođenje *svih* demokratskih preobražaja. Jedni od tih preobražaja biće započeti prije svrgnuća buržoazije, drugi *u toku* toga svrgnuća, treći poslije njega. Socijalna revolucija nije jedna bitka, nego epoha cijelog niza bitaka po svim i svakojakim pitanjima ekonomskih i demokratskih preobražaja koji se završavaju tek eksproprijacijom buržoazije. Baš u ime tog konačnog cilja mi moramo dati dosljednu revolucionarnu formulaciju *svakog* od naših demokratskih zahtjeva. Sasvim se može zamisliti da će radnici jedne određene zemlje svrgnuti buržoaziju *prije* ostvarenja ma i jednog korjenitog demokratskog preobražaja u potpunosti. Ali se nikako ne može zamisliti da bi proletarijat, kao istorijska klasa, mogao pobijediti buržoaziju ako za to ne bude pripremljen odgojem u duhu najdosljednijeg i revolucionarno odlučnog demokratizma.

Imperijalizam je sve žešće ugnjetavanje nacija cijelog svijeta od strane šačice velikih sila, jeste epoha ratova između njih za proširenje i učvršćenje ugnjetavanja nacija, epoha obmanjivanja narodnih masa od strane licemjernih socijal-

patriota, tj. ljudi koji *pod izlikom* »slobode nacija«, »prava nacija na samoodređenje« i »odbrane otadžbine« opravdavaju i brane ugnjetavanje većine nacija svijeta od strane velikih sila.

Zato u programu socijaldemokrata centralno mjesto mora da bude upravo ova podjela nacija na ugnjetačke i ugnjetene, koja čini *suštinu* imperijalizma i koju prijetvorno zaobilaze socijalšovinisti i Kautski. Ta podjela nije bitna s gledišta buržoaskog pacifizma ili malograđanske utopije mirne konkurencije nezavisnih nacija u kapitalizmu, ali je itekako bitna s gledišta revolucionarne borbe protiv imperijalizma. A iz te podjele treba da proizlazi *naša*, dosljedno demokratska, revolucionarna i općem zadatku neodložne borbe za socijalizam *odgovarajuća* definicija »prava nacija na samoodređenje«. U ime tog prava, zalažući se za njegovo nelicemjerno priznanje, socijaldemokrati ugnjetačkih nacija moraju zahtijevati slobodu odvojenja ugnjetenih nacija, — jer bi u protivnom slučaju priznanje ravnopravnosti nacija i internacionalne solidarnosti radnika bila faktički samo prazna riječ, samo licemjerstvo. A socijaldemokrati ugnjetenih nacija moraju stavljati u prvi plan jedinstvo i spajanje radnika ugnjetenih nacija sa radnicima ugnjetačkih nacija, — jer u protivnom slučaju ovi će socijaldemokrati biti nehotice saveznici ove ili one nacionalne *buržoazije*, koja *uvijek* izdaje interese naroda i demokratije, koja je *uvijek* spremna, sa svoje strane, na aneksije i na ugnjetavanje drugih nacija.

Kao poučan primjer može da služi postavljanje nacionalnog pitanja krajem šezdesetih godina prošlog vijeka. Sitnoburžoaski demokrati, daleki od svake pomisli na klasnu borbu i socijalističku revoluciju, slikali su sebi utopiju mirne konkurencije slobodnih i ravnopravnih nacija u kapitalizmu. Prudonisti su sasvim »odricali« nacionalno pitanje i pravo nacija na samoodređenje s gledišta neposrednih zadataka socijalne revolucije. Marks je ismijavao francuski prudonizam, pokazivao njegovo srodstvo s francuskim šovinizmom (»cijela Evropa može i mora sjediti tiho i mirno na svojoj stražnjici dok gospoda u Francuskoj ne ukinu bijedu«... »pod negiranjem nacionalnosti oni potpuno nesvjesno razumijevaju, čini se, njihovo apsorbiranje od strane uzorne francuske nacije«). Marks je zahtijevao *odvojenje Irske* od Engleske — »makar poslije odvojenja došla federacija« — i zahtijevao ga ne s

gledišta sitnoburžoaske utopije mirnog kapitalizma, ne zbog »pravednosti prema Irskoj«, nego s gledišta interesa revolucionarne borbe proletarijata *ugnjetačke, tj. engleske,* nacije protiv kapitalizma. Slobodu *te* nacije sputavalo je i sakatilo to što je ona ugnjetavala drugu naciju. Internacionalizam *engleskog* proletarijata ostao bi licemjerna fraza ako *on* ne bi zahtijevao odvojenje Irske. No budući da nikad nije bio pristalica ni sitnih država, ni državnog cjepkanja uopće, ni principa federacije, Marks je gledao na odvojenje ugnjetene nacije kao na korak k federaciji i, prema tome, ne k cjepkanju, nego ka koncentraciji i političkoj i ekonomskoj, ali ka koncentraciji na bazi demokratizma. S Parabelumovog gledišta, Marks je vodio, vjerojatno, »iluzornu borbu« kad je isticao taj zahtjev odvojenja Irske. A faktički *samo* takav zahtjev bio je dosljedno revolucionarni program, samo on je odgovarao internacionalizmu, samo on je branio koncentraciju *ne* na imperijalistički način.

Imperijalizam naših dana doveo je do toga da je ugnjetavanje nacija od strane velikih sila postalo opća pojava. Baš gledište borbe protiv socijalšovinizma velikodržavnih nacija, koje sad vode imperijalistički rat radi učvršćenja ugnjetavanja nacija i koje ugnjetavaju većinu nacija svijeta i većinu stanovništva zemlje, baš to gledište mora biti odlučujuće, glavno, osnovno u nacionalnom programu socijaldemokrata.

Pogledajte sadašnje pravce socijaldemokratske misli u tom pitanju. Sitnoburžoaski utopisti koji maštaju o jednakosti i miru nacija u kapitalizmu ustupili su mjesto socijalimperijalistima. Boreći se protiv prvih, Parabelum se bori protiv vjetrenjača, idući nehotice naruku drugima. Kakav je program socijalšovinista u nacionalnom pitanju?

Oni ili sasvim odriču pravo na samoodređenje, navodeći argumente slične Parabelumovim (Kunov, Parvus, ruski oportunisti: Semkovski, Libman i dr.). Ili priznaju to pravo očito licemjerno, ne primenjujući ga baš na one nacije koje ugnjetava njihova vlastita nacija ili koje ugnjetavaju vojni saveznici vlastite nacije (Plehanov, Hajndmen, svi frankofilski patrioti, zatim Šajdeman itd., itd.). Najblagovidniju i zato za proletarijat najopasniju formulaciju socijalšovinističke laži daje Kautski. Na riječima je on *za* samoodređenje nacija, na riječima je on zato da socijaldemokratska partija »die Selbstständigkeit der Nationen allseitig (!!) und rückhaltlos (??)

achtet und fordert«[2] (»Neue Zeit«, 33, II S. 241; 21. V. 1915.). A *na djelu* on prilagođuje nacionalni program vladajućem socijalšovinizmu, unakažava ga i potkresava, ne određuje točno dužnosti socijalista ugnjetačkih nacija i čak direktno falsificira demokratski princip govoreći da bi zahtijevati »državnu samostalnost« (staatliche Selbstständigkeit) za svaku naciju značilo zahtijevati »previše« (»zu viel«, »Neue Zeit«, 33, II 77; 16. IV 1915.). Dovoljna je, vidite li, »nacionalna autonomija«!! Baš to glavno pitanje, u koje imperijalistička buržoazija ne dopušta da se dira, — pitanje *granica države* koja se gradi na ugnjetavanju nacija, Kautski obilazi, izbacujući iz programa najbitnije za ljubav te buržoazije. Buržoazija je spremna da obeća kakvu mu drago »ravnopravnost nacija« i kakvu mu drago »nacionalnu autonomiju« samo da proletarijat ostane u okviru legalnosti i da joj se »mirno« podčinjava u pitanju *granica* države! Nacionalni program socijaldemokratije Kautski formulira reformistički, a ne revolucionarno.

Nacionalni program Parabeluma, tačnije njegova *uvjeravanja* da smo »mi protiv aneksija«, Parteivorstand[3], Kautski, Plehanov i komp. potpisuju objema rukama baš zato što taj program ne raskrinkava dominirajuće socijalpatriote. Taj program će potpisati i buržuji-pacifisti. Vrlo lijep *opći* program (»revolucionarna masovna borba protiv kapitalizma«) služi Parabelumu — kao i prudonistima šezdesetih godina — ne zato da u skladu s njim, u njegovom duhu izradi nepomirljiv, isto toliko revolucionarni program o nacionalnom pitanju, nego zato da ovdje očisti polje socijalpatriotima. Većina socijalista na svijetu pripada u našoj imperijalističkoj epohi nacijama koje ugnjetavaju druge nacije i koje teže da to ugnjetavanje prošire. Zato će naša »borba protiv aneksija« ostati besadržajna, za socijalpatriote nimalo strašna borba, ako ne budemo izjavljivali: onaj socijalist ugnjetačke nacije koji i u vrijeme mira i u vrijeme rata ne vodi propagandu za slobodu odvojenja ugnjetenih nacija nije socijalist i nije internacionalist, nego je šovinist! Onaj socijalist ugnjetačke nacije koji ne vodi tu propagandu uprkos zabranama vlada,

[2] — samostalnost nacija svestrano (!!) i bez rezerve (??) poštuje i zahtijeva. *Prev.*

[3] Direkcija njemačke socijaldemokratske partije. *Prev.*

tj. u slobodnoj, tj. u ilegalnoj štampi, ostaje licemjeran pristalica ravnopravnosti nacija!

Za Rusiju, koja još nije završila svoju buržoaskodemokratsku revoluciju, Parabelum je rekao *jednu* jedinu rečenicu:

»Selbst das wirtschaftlich sehr zurückgebliebene Russland hat in der Haltung der Polnischen, Lettischen, Armenischen Bourgeoisie gezeigt, dass nicht nur die militärische Bewachung es ist, die Völker in diesem »Zuchthaus der Völker« zusammenhält, sondern Bedürfnisse der kapitalistischen Expansion, für die das ungeheuere Territorium ein glänzender Boden der Entwicklung ist«[4].

To nije »socijaldemokratsko gledište«, nego liberalnoburžoasko, nije internacionalističko, nego velikoruskošovinističko. Očigledno, s ovim posljednjim šovinizmom vrlo je slabo upoznat Parabelum, koji se tako odlično bori protiv njemačkih socijalpatriota. Da bi se iz ove Parabelumove rečenice učinila socijaldemokratska postavka i izvukli socijaldemokratski zaključci, treba je preraditi i dopuniti ovako:

Rusija je tamnica naroda ne samo zbog vojno-feudalnog karaktera carizma, ne samo zato što velikoruska buržoazija podržava carizam, nego i zato što je buržoazija poljska itd., interesima kapitalističke ekspanzije žrtvovala slobodu nacija, kao i demokratizam uopće. Proletarijat Rusije ne može niti da na čelu naroda ide u pobjedonosnu demokratsku revoluciju (to je njegov najbliži zadatak) niti da se bori, zajedno sa svojom braćom proleterima Evrope, za socijalističku revoluciju a da već sada ne zahtijeva, u potpunosti i »rückhaltlos«, slobodu odvojenja od Rusije svih nacija koje ugnjetava carizam. Mi to ne zahtijevamo nezavisno od naše revolucionarne borbe za socijalizam, već zato što će ta borba ostati prazna riječ ako je ne povežemo s revolucionarnim postavljanjem svih demokratskih pitanja, među kojima i nacionalnog. Mi zahtijevamo slobodu samoodređenja, *tj.* nezavisnosti, *tj.* slobodu odvojenja ugnjetenih nacija ne zato što bismo maštali

---

[4] Čak privredno zaostala Rusija pokazala je u držanju poljske, letonske i jermenske buržoazije da narode u toj »tamnici naroda« ne drži zajedno samo vojnička straža nego i potreba kapitalističke ekspanzije, za koju je ogromni teritorij sjajno tlo za razvitak. *Prev.*

o privrednom cjepkanju ili o idealu sitnih država, nego, obrnuto, zato što hoćemo krupne države i zbližavanje, čak spajanje nacija, ali na istinski demokratskoj, istinski internacionalističkoj bazi, *nezamislivoj* bez slobode odvojenja. Kao što je Marks 1869. godine zahtijevao odvojenje Irske ne radi cjepkanja, nego radi kasnijeg slobodnog saveza Irske s Engleskom, ne iz »pravednosti prema Irskoj«, nego radi interesa revolucionarne borbe engleskog proletarijata, tako i mi odricanje socijalista Rusije od zahtijeva slobode samoodređenja nacija, u smislu koji smo istakli, smatramo direktnom izdajom demokratije, internacionalizma i socijalizma.

Napisano na njemačkom jeziku
poslije 16. (29) oktobra 1915.
Prvi put štampano 1927. god.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

REZULTATI DISKUSIJE O SAMOODREĐENJU

U broju 2 marksističkog časopisa Cimervaldske ljevice »Preteča« (»Vorbote« broj 2, april 1916) štampane su teze za i teze protiv samoodređenja nacija; prve je potpisala redakcija našeg Centralnog organa »Socijaldemokrata«, a druge redakcija organa poljske socijalističke opozicije »Gazeta robotnicza«. Čitalac će gore naći preštampani tekst prvih i prijevod drugih teza. Na međunarodnoj areni ovo pitanje se tako široko postavlja gotovo prvi put: u diskusiji koju su u njemačkom marksističkom časopisu »Neue Zeit« vodili prije dvadeset godina, 1895—1896, pred Londonski međunarodni socijalistički kongres 1896. godine, Roza Luksemburg, K. Kautski i poljski »njepodljegloščovci« (pristalice nezavisnosti Poljske, PPS), koji su predstavljali tri različita gledišta, sämo se postavljalo pitanje Poljske. Dosad su, koliko je nama poznato, pitanje samoodređenja pretresali donekle sistematski samo Holanđani i Poljaci. Nadajmo se da će »Preteči« poći za rukom da pomakne naprijed pretresanje ovog, danas toliko aktuelnog, pitanja kod Engleza, Amerikanaca, Francuza, Nijemaca, Talijana. Oficijelni socijalizam, predstavljen kako otvorenim pristalicama »svoje« vlade, Plehanovima, Davidima i komp., tako i prikrivenim braniocima oportunizma, kautskijancima (računajući tu Akselroda, Martova, Čheidzea i dr.), toliko se navikao da laže u tom pitanju, da ćemo vrlo dugo imati neizbježno, s jedne strane, napore da se ne dade odgovor ili da se odgovor izbjegne, a s druge strane — zahtjeve radnika da im se dadu »direktni odgovori« na »prokleta pitanja«. Mi ćemo nastojati da čitaoce na vrijeme obavještavamo o toku borbe mišljenja kod inostranih socijalista.

Za nas ruske socijaldemokrate pitanje ima još i posebnu važnost; ova diskusija je nastavak diskusije iz 1903. i 1913. godine; za vrijeme rata to pitanje je izazvalo izvjesno kolebanje misli kod članova naše partije; ono je zaoštreno lukavim pokušajima takvih istaknutih vođa gvozdjovske ili šovinističke radničke partije kao što su Martov i Čheidze da zaobiđu suštinu stvari. Zato je potrebno da saberemo bar prve rezultate diskusije koja je počela na međunarodnoj areni.

Kao što se vidi iz teza, naši poljski drugovi daju nam direktan odgovor na neke od naših argumenata, na primjer o marksizmu i prudonizmu. Ali većim dijelom oni nam ne odgovaraju direktno nego indirektno, suprotstavljajući *svoja* tvrđenja. Razmotrimo njihove indirektne i direktne odgovore.

1. SOCIJALIZAM I SAMOODREĐENJE NACIJA

Mi smo tvrdili da bi odricanje od ostvarenja samoodređenja nacija u socijalizmu bila izdaja socijalizma. Nama odgovaraju: »pravo na samoodređenje je neprimjenljivo na socijalističko društvo«. Razilaženje je potpuno. Gdje je njegov izvor?

»Mi znamo — odgovaraju naši oponenti — da će socijalizam uništiti svako nacionalno ugnjetavanje, jer on uništava klasne interese koji vode k njemu« ... Čemu ovo rasuđivanje o *ekonomskim* pretpostavkama uništenja nacionalnog ugnjetavanja, koje su odavno poznate i neosporne, kad je spor o *jednoj* od formi *političkog* ugnjetavanja, naime: o nasilnom zadržavanju jedne nacije u granicama države druge nacije? To je naprosto pokušaj izbjegavanja političkih pitanja! Dalja rasuđivanja još više nas učvršćuju u takvoj ocjeni: »Mi nemamo nikakvog razloga za pretpostavku da će nacija u socijalističkom društvu imati karakter ekonomsko-političke jedinice. Po svemu sudeći, ona će imati samo karakter kulturne i jezičke jedinice, jer teritorijalna podjela socijalističkog kulturnog kruga, ukoliko i bude postojala, moći će da se izvrši samo prema potrebama proizvodnje, pri čemu o toj podjeli neće tada, razumije se, odlučivati pojedine nacije zasebno i punovlasno (kao što to zahtijeva »pravo na samoodređenje«), nego će saodređivati svi zainteresirani građani« ...

Ovaj posljednji argument, o saodređivanju umjesto *samo*određivanja, toliko se sviđa poljskim drugovima da ga u svojim tezama ponavljaju *tri puta!* Ali često ponavljanje ne pretvara taj oktobristički i reakcionarni argument u socijaldemokratski. Jer svi reakcionari i buržuji daju nacijama koje nasilno zadržavaju u granicama dane države pravo da »saodređuju« njenu sudbinu, u zajedničkom parlamentu. Vilhelm II također daje Belgijancima pravo da »saodređuju« u zajedničkom njemačkom parlamentu sudbinu njemačkog imperija.

Baš ono što je sporno — naime ono što je isključivo i stavljeno na diskusiju, pravo odvojenja — naši oponenti i nastoje da zaobiđu. To bi bilo smiješno kad ne bi bilo tako žalosno!

Mi smo već u prvoj tezi rekli da oslobođenje ugnjetenih nacija pretpostavlja, u političkoj oblasti, dvojaki preobražaj; 1) potpunu ravnopravnost nacija. Ovo nije sporno, i odnosi se samo na ono što se događa unutar države; 2) slobodu političkog odvojenja. Ovo se odnosi na određivanje granica države. *Samo* ovo je sporno. I baš o ovom naši oponenti šute. Ni o granicama države ni čak uopće o državi oni ne žele da misle. To je nekakav »imperijalistički ekonomizam«, sličan starom »ekonomizmu« iz 1894—1902. godine, koji je rasuđivao: kapitalizam je pobijedio, *zato* od političkih pitanja nema nikakve koristi. Imperijalizam je pobijedio, *zato* od političkih pitanja nema nikakve koristi! Takva apolitička teorija iz osnova se protivi marksizmu.

Marks je pisao u kritici Gotskog programa: »Između kapitalističkog društva i komunističkog društva leži period revolucionarnog preobražaja prvog u drugo. Njemu odgovara i politički prelazni period, i država tog perioda ne može biti ništa drugo osim revolucionarna diktatura proletarijata«. Dosad je ova istina bila za socijaliste neosporna, a ona sadrži priznanje *države* sve do prerastanja pobjedničkog socijalizma u potpuni komunizam. Poznata je Engelsova izreka o *odumiranju države.* Mi smo u prvoj tezi namjerno podvukli da je demokratija oblik države koji će također odumrijeti kad odumre država. I dotle dok naši oponenti nisu zamijenili marksizam nekim novim, »a-državnim« gledištem, njihova rasuđivanja su pogrešna od početka do kraja.

Umjesto da govore o državi (i, *prema tome*, o određivanju njenih *granica!*), oni govore o »socijalističkom kulturnom krugu«, tj. namjerno biraju izraz koji je u tom pogledu neodređen, tako da se sva pitanja o državi brišu! Dobiva se smiješna tautologija: dabome, ako nema države, nema ni pitanja njenih granica. U tom slučaju nepotreban je i *cijeli* demokratsko-politički program. Ni republika neće postojati kad »odumre« država.

Njemački šovinist Lenč naveo je u člancima koje smo spomenuli u tezi 5 (napomena) jedan interesantan citat iz Engelsova djela: »Po i Rajna«. Engels tamo kaže, između ostaloga, da su se granice »velikih i za život sposobnih evropskih nacija« u toku istorijskog razvitka, koji je progutao niz malih i za život nesposobnih nacija, sve više i više određivale »jezikom i simpatijama« stanovništva. Te granice Engels naziva »prirodnim«. Tako je bilo u epohi progresivnog kapitalizma, u Evropi, oko 1848—1871. Sada reakcionarni, imperijalistički kapitalizam sve češće *razbija* ove demokratski određivane granice. Svi znaci govore za to da će imperijalizam ostaviti u nasljeđe socijalizmu, koji dolazi da ga smijeni, granice koje su *manje* demokratske, niz aneksija u Evropi i u drugim dijelovima svijeta. A zar će se pobjednički socijalizam uspostavljajući i do kraja provodeći potpunu demokratiju na čitavoj liniji, odreći *demokratskog* određivanja granica država, zar neće htjeti da vodi računa o »simpatijama« stanovništva? Dovoljno je da ta pitanja postavimo pa da jasno vidimo kako se naši poljski kolege kotrljaju od marksizma k »imperijalističkom ekonomizmu«.

Pretvarajući marksizam u karikaturu, stari »ekonomisti« učili su radnike da je za marksiste važno »samo« »ekonomsko«. Novi »ekonomisti« misle ili da će demokratska država pobjedničkog socijalizma postojati bez granica (slično kao »kompleks osjetâ« bez materije) ili da će se granice određivati »samo« prema potrebama proizvodnje. Faktično će se granice određivati demokratski, tj. u skladu s voljom i »simpatijama« stanovništva. Kapitalizam vrši nasilje nad tim simpatijama i time dodaje nove teškoće zbližavanju nacija. Socijalizam, organizirajući proizvodnju *bez* klasnog ugnjetavanja, osiguravajući blagostanje *svim* članovima države, daje samim tim *potpunu slobodu* »simpatijama« stanovništva i baš

zbog toga olakšava i gigantski ubrzava zbližavanje i spajanje nacija.

Da bi čitalac malo odahnuo od teškog i nezgrapnog »ekonomizma« navešćemo mišljenje jednog socijalističkog pisca izvan našeg spora. Taj pisac je Oto Bauer, koji također ima svoju »bubu«, »kulturno-nacionalnu autonomiju«, ali koji vrlo pravilno rasuđuje o čitavom nizu veoma važnih pitanja. Na primjer, u §-u 29 svoje knjige »Nacionalno pitanje i socijaldemokratija« on je izvanredno tačno istakao prikrivanje *imperijalističke* politike nacionalnom idejom. U §-u 30: »Socijalizam i princip nacionalnosti« on kaže:

»Nikad socijalistička država neće moći da uključi čitave nacije koje ne žele da joj pripadaju. Zamislite narodne mase koje su u punom posjedu nacionalne kulture, koje uzimaju aktivnog učešća u zakonodavstvu i samoupravi — na koji način bi takve nacije mogle biti prinuđene da se priklone jarmu jedne države kojoj ne žele da pripadaju? Svaka državna vlast počiva na sili oružja. Današnja narodna vojska, zahvaljujući umjetnom mehanizmu, još je uvijek oruđe u rukama određene osobe, porodice, klase, baš kao i viteške i plaćeničke vojske prošlih vremena. Vojska demokratske države socijalističkog društva, koja se sastoji od visokokulturnih ljudi koji u radionici nisu više pod komandom njima tuđe sile i koji su u državi pozvani da uzimaju puno učešće u zakonodavstvu i upravi, nije ništa drugo do sam naoružani narod. Time iščezava svaka mogućnost tuđenacionalnog gospodstva.«

Ovo je tačno. U kapitalizmu je *nemoguće* uništiti nacionalno (i uopšte političko) ugnjetavanje. Da se ono uništi, *potrebno je* da se unište klase, tj. da se uvede socijalizam. Ali, bazirajući se na ekonomici, socijalizam se nikako ne svodi sav na ekonomiku. Za odstranjenje nacionalnog ugnjetavanja potreban je temelj — socijalistička proizvodnja, a na tom temelju potrebna je *još* demokratska organizacija države, demokratska armija itd. Preizgradivši kapitalizam u socijalizam, proletarijat stvara *mogućnost* potpunog odstranjenja nacionalnog ugnjetavanja; ova mogućnost će se pretvoriti u *stvarnost* »samo« — »samo«! kad — demokratija bude provedena u svim oblastima, sve do određivanja granica države prema »simpatijama« stanovništva, sve do potpune slobode odvojenja. Na toj bazi će se, sa svoje strane,

praktično razviti apsolutno odstranjenje i najmanjih nacionalnih trvenja, i najmanjeg nacionalnog nepovjerenja, stvoriće se ubrzano zbližavanje i spajanje nacija, koje će se završiti *odumiranjem* države. To je teorija marksizma, od koje su naši poljski kolege pogrešno odstupili.

2. DA LI JE DEMOKRATIJA »OSTVARLJIVA« U IMPERIJALIZMU?

Sva stara polemika poljskih socijaldemokrata protiv samoodređenja nacija izgrađena je na argumentu o njegovoj »neostvarljivosti« u kapitalizmu. Još 1903. godine, u programskoj komisiji II kongresa SDRPR, mi iskrovci smo se smijali tom argumentu i govorili da on ponavlja karikaturu marksizma kod (neslavne uspomene) »ekonomista«. U našim tezama mi smo se veoma opširno zadržali na toj pogrešci, i baš tu, gdje je teoretska baza cijelog spora, poljski drugovi nisu željeli (ili nisu mogli?) da odgovore *ni na jedan* naš argument.

Ekonomska nemogućnost samoodređenja morala bi biti dokazana putem ekonomske analize, onakve kakvom dokazujemo neostvarljivost zabrane mašina ili uvođenja radnog novca itd. Niko i ne pokušava da dade takvu analizu. Niko neće tvrditi da je ma i samo u jednoj zemlji »izuzetno« uspjelo da se za vrijeme kapitalizma uvede »radni novac«, kao što je uspjelo jednoj maloj zemlji, izuzetno, da u eri najneobuzdanijeg imperijalizma ostvari neostvarljivo samoodređenje, i to čak bez rata i revolucije (Norveška 1905. godine).

Uopće, politička demokratija je samo jedna od mogućih *formi* (iako teoretski za »čist« kapitalizam normalna forma) nadgradnje *nad* kapitalizmom. I kapitalizam i imperijalizam, kao što pokazuju činjenice, razvijaju se pod *svakojakim* političkim formama, podređujući sebi *sve* njih. Zato je teoretski sasvim nepravilno govoriti o »neostvarljivosti« *jedne* od formi i *jednog* od zahtjeva demokratije.

Neodgovaranje poljskih kolega na te argumente primorava nas da diskusiju o toj tački smatramo završenom. Mi smo, tako reći, radi očiglednosti, postavili najkonkretniju tvrdnju govoreći da bi danas bilo »smiješno« negirati »ostvar-

ljivost« uspostavljanja Poljske u zavisnosti od strategijskih itd. momenata ovog rata. Odgovor nismo dobili!

Poljski drugovi su naprosto *ponovili* očito netačnu tvrdnju (§ II, 1), govoreći: »forme političke demokratije se u pitanjima prisajedinjenja tuđih oblasti isključuju, odlučuje otvoreno nasilje... Kapital neće nikad prepustiti narodu rješavanje pitanja svojih državnih granica«... Kao da »kapital« može »prepustiti narodu« da bira *njegove* činovnike, koji služe imperijalizmu! Ili kao da su bez »otvorenog nasilja« *uopće* moguća bilo kakva krupna rješenja važnih demokratskih pitanja, na primjer republike umjesto monarhije, milicije umjesto stajaće vojske! Subjektivno, poljski drugovi žele da »produbljuju« marksizam, ali to rade sasvim neuspješno. *Objektivno*, njihove fraze o neostvarljivosti su oportunizam, jer se šutke pretpostavlja: »neostvarljivo« bez niza revolucija, kao što je u imperijalizmu neostvarljiva i *sva* demokratija, *svi* njeni zahtjevi uopće.

Samo jedanput, sasvim na kraju §-a II, 1, gdje se govori o Elzasu, poljski kolege su napustili stav »imperijalističkog ekonomizma« i prišli pitanjima jedne od formi demokratije s konkretnim odgovorom a ne s općim pozivanjem na »ekonomsko«. I baš ovo prilaženje pokazalo se kao nepravilno! Bilo bi »partikularistički, nedemokratski« — pišu oni — kad bi *sami* Elzašani, ne pitajući Francuze, »natovarili« ovima prisajedinjenje Elzasa Francuskoj, iako bi dio Elzasa težio k Nijemcima pa bi to prijetilo ratom!!! Zbrka je sasvim komična: samoodređenje pretpostavlja (to je jasno samo po sebi i mi smo to posebno podvukli u našim tezama) slobodu odvojenja od ugnjetačke države: o tome da prisajedinjenje datoj državi pretpostavlja *njen* pristanak »nije običaj« da se u politici govori, kao što se u ekonomici ne govori o »pristanku« kapitalista da dobiva profit ili radnika da dobiva nadnicu! Govoriti o tome je smiješno.

Ako hoćeš da budeš marksistički političar, onda kad govoriš o Elzasu treba da napadneš nitkove njemačkog socijalizma zbog toga što se ne bore za slobodu odvojenja Elzasa, — nitkove francuskog socijalizma zbog toga što se mire s francuskom buržoazijom koja želi da nasilno prisajedini cijeli Elzas, — jedne i druge zbog toga što služe imperijalizmu »svoje« zemlje i boje se posebne, makar i male države; treba da pokažeš *na koji način* bi socijalisti, priznajući samoodre-

đenje, za nekoliko nedjelja riješili pitanje bez gaženja volje Elzašana. Rasuđivati umjesto toga o strašnoj opasnosti od toga što će francuski Elzašani »natovariti« sebe Francuskoj — naprosto je biser.

3. *ŠTA JE ANEKSIJA?*

Ovo pitanje postavili smo u našim tezama sasvim određeno (§7). Poljski drugovi *nisu* na nj odgovorili; oni su ga *zaobišli*, energično izjavljujući — 1) da su oni protiv aneksija i 2) objašnjavajući zbog čega su oni protiv. To su, nema zbora, veoma važna pitanja. Ali to su *druga* pitanja. Ako bar malo vodimo računa o teoretskoj osnovanosti naših principa, o njihovoj jasnoj i preciznoj formulaciji, mi ne možemo *zaobilaziti* pitanje šta je aneksija čim taj pojam figurira u našoj političkoj propagandi i agitaciji. Zaobilaženje tog pitanja u kolegijalnoj diskusiji ne može se protumačiti drukčije nego kao napuštanje stava.

Zašto smo postavili ovo pitanje? To smo objasnili kad smo ga postavljali. Zato što »protest protiv aneksije nije ništa drugo nego priznanje prava na samoodređenje«. U pojam aneksije obično ulazi — 1) pojam nasilja (nasilno prisajedinjenje); 2) pojam tuđenacionalnog ugnjetavanja (prisajedinjenje »*tuđe*« oblasti itd.) — i nekiput — 3) pojam narušavanja status quo-a. Ovo smo istakli u tezama, i ovo naše isticanje nije naišlo na kritiku.

Pita se: mogu li uopšte socijaldemokrati biti protiv nasilja. Jasno da ne mogu. Znači, mi nismo protiv aneksija zbog toga što su one nasilje nego zbog nečeg drugog. Isto tako socijaldemokrati ne mogu biti ni za status quo. Ma kako se okretali, nećete izbjeći zaključak: aneksija je *narušavanje* samoodređenja nacije, jeste određivanje *granica* države *protivno volji stanovništva.*

Biti protiv aneksije, *znači* biti za pravo samoodređenja. Biti »protiv nasilnog zadržavanja ma koje nacije u granicama date države« (mi smo namjerno u §-u 4 naših teza upotrijebili i ovu malčice izmijenjenu formulaciju iste misli, i poljski drugovi *odgovorili* su nam ovdje *potpuno* jasno rekavši u svom §-u I, 4, na početku, da su oni »protiv« nasilnog za-

državanja ugnjetenih nacija u granicama anektirajuće države«) — to je *isto* što i biti za samoodređenje nacija.

Mi ne želimo da se prepiremo o riječima. Ako postoji partija koja će reći u svom programu (ili u jednoj rezoluciji obaveznoj za sve, stvar nije u formi) da je ona protiv aneksija[1], protiv nasilnog zadržavanja ugnjetenih nacija u granicama *svoje* države, onda mi izjavljujemo da se s takvom partijom principijelno potpuno slažemo. Besmisleno bi bilo grčevito se držati *riječi* »samoodređenja«. I ako se u našoj partiji bude našlo ljudi koji će htjeti da u tom duhu izmijene riječi, formulaciju §-a 9 našeg partijskog programa, smatraćemo da neslaganje *s takvim* drugovima nije nikakvo principijelno neslaganje!

Stvar je samo u političkoj jasnoći i u teoretskoj prostudiranosti naših parola.

U usmenim diskusijama o tom pitanju — važnost kojega naročito sada, u vezi s ratom, niko ne poriče — čuo se ovakav argument (u štampi ga nismo našli): *protest protiv* poznatog zla ne znači obavezno priznanje pozitivnog pojma koji isključuje zlo. Argument je očigledno neodrživ, i zbog toga, vjerojatno, nije nigdje u štampi ponovljen. Ako socijalistička partija izjavljuje da je ona »protiv nasilnog zadržavanja ugnjetene nacije u granicama anektirajuće države«, onda se ta partija *samim tim obavezuje da će se odreći nasilnog* zadržavanja kad ona bude na vlasti.

Mi ni za trenutak ne sumnjamo da će se, ako sutra Hindenburg pobijedi Rusiju i izraz te polupobjede bude (u vezi sa željom Engleske i Francuske da malo oslabe carizam) nova poljska država, koja je sasvim »ostvarljiva« s gledišta ekonomskih zakona kapitalizma i imperijalizma, i ako zatim prekosutra pobijedi socijalistička revolucija u Petrogradu, Berlinu i Varšavi, da će se poljska socijalistička vlada, isto kao i ruska i njemačka, odreći »nasilnog zadržavanja«, recimo, Ukrajinaca u »granicama poljske države«. Ako u toj vladi budu članovi redakcije »Gazete robotnicze«, oni će, nesumnjivo, žrtvovati svoje »teze« i time opovrgnuti »teoriju« da je »pravo samoodređenja neprimjenljivo na socijalističko društvo«. Kad ne bismo tako mislili, mi ne bismo stavili

[1] »Protiv starih i novih aneksija«, formulirao je to K. Radek u jednom od svojih članaka u »Berner Tagwacht«-u.

na dnevni red drugarsku diskusiju sa socijaldemokratima Poljske, nego nemilosrdnu borbu s njima kao šovinistima.

Uzmimo da izađem na ulicu nekog evropskog grada i javno izražavam, a zatim u listovima ponavljam »protest« protiv toga što mi se ne dozvoljava da kupim čovjeka da mi bude rob. Nema sumnje da će me ljudi s pravom smatrati za robovlasnika, pristalicu principa ili sistema, kako hoćete, ropstva. Što su moje simpatije za ropstvo odjevene u negativnu formu protesta, a ne u pozitivnu (»ja sam za ropstvo«), to neće nikoga prevariti. Politički »protest« *potpuno* je ravan političkom programu, i to je toliko očigledno da je čak nekako neprijatno kad je čovjek prinuđen da to objašnjava. U svakom slučaju, mi smo čvrsto uvjereni da bar od strane cimervaldskih lijevih — ne govorimo o svim cimervaldovcima, jer tamo su Martov i drugi kautskijanci — mi nećemo naići na »protest« ako kažemo da u III Internacionali neće biti mjesta za ljude koji su sposobni da politički protest odvajaju od političkog programa, suprotstavljaju prvi drugome itd.

Ne želeći da se prepiremo o riječima, mi ćemo dozvoliti sebi da izrazimo čvrstu nadu da će se poljski socijaldemokrati uskoro postarati da formuliraju oficijelno, kao svoj prijedlog, da se § 9 odstrani iz našeg (i *njihovog* također) partijskog programa, a tako isto iz programa Internacionale (rezolucija Londonskog kongresa 1896. godine), kao i da dadu *svoju* formulaciju odgovarajućih političkih misli o »starim i novim aneksijama« i o »nasilnom zadržavanju ugnjetavane nacije u granicama anketirajuće države«. — Pređimo na slijedeće pitanje.

4. ZA ANEKSIJE ILI PROTIV ANEKSIJA?

U §-u 3 prvog odjeljka svojih teza poljski drugovi izjavljuju potpuno određeno da su oni protiv svih aneksija. Na žalost, u §-u 4 tog istog odjeljka susrećemo tvrdnju koju treba smatrati aneksionističkom. Taj § počinje ovom... kako da reknemo blaže?... čudnom rečenicom:

»Polaznu tačku borbu socijaldemokratije protiv aneksija, protiv nasilnog zadržavanja ugnjetenih nacija u granicama anektirajuće države, predstavlja *odbacivanje svake odbrane*

otadžbine (kurziv autorâ), koja u eri imperijalizma nije drugo do odbrana prava vlastite buržoazije na ugnjetavanje i pljačkanje tuđih naroda...«

Šta je to? Kako to?

»Polazna tačka borbe protiv aneksija je odbacivanje *svake* odbrane otadžbine«... Ali »odbranom otadžbine« može se nazvati, i dosad je bilo *opće* primljeno da se naziva, svaki nacionalni rat i svaki nacionalni ustanak! Mi smo protiv aneksija, *ali*... to shvaćamo tako da smo protiv rata anektiranih *za* oslobođenje od onih koji su ih anektirali, da smo protiv ustanka anektiranih u cilju oslobođenja od onih koji su ih anektirali! Zar to nije aneksionistička tvrdnja?

Autori teza motiviraju svoju... čudnu tvrdnju tim što »u eri imperijalizma« odbrana otadžbine nije drugo do odbrana prava vlastite buržoazije na ugnjetavanje tuđih naroda. Ali ovo je tačno *samo* u pogledu imperijalističkog rata, tj. rata *između* imperijalističkih država ili grupa država kad *obje* ratujuće strane ne samo ugnjetavaju »tuđe narode« nego i vode rat *radi toga* ko će ugnjetavati *više* tuđih naroda!

Očigledno, autori teza postavljaju pitanje »odbrane otadžbine« sasvim drukčije nego što ga postavlja naša partija. Mi odbacujemo »odbranu otadžbine« u *imperijalističkom* ratu. To je jasno da ne može biti jasnije rečeno i u manifestu Centralnog komiteta naše partije i u bernskim rezolucijama, preštampanim u brošuri »Socijalizam i rat« koja je izašla i na njemačkom i na francuskom jeziku. Mi smo to podvukli *dva puta* i u našim tezama: (napomena uz § 4 i uz § 6). Očigledno, autori poljskih teza odbacuju odbranu otadžbine *uopće,* tj. i za *nacionalni rat,* smatrajući, možda, nacionalne ratove »u eri imperijalizma« *nemogućim.* Velimo: »možda«, zato što svojim tezama poljski drugovi takvo gledište *nisu* izložili.

Takvo gledište je jasno izraženo u tezama njemačke grupe »Internacionala« i u Juniusovoj brošuri, kojoj posvećujemo poseban članak. Napomenućemo, kao dopunu onom što je u njemu rečeno, da se nacionalni ustanak anektirane oblasti ili anektirane zemlje protiv zemlje koja ju je anektirala može da nazove upravo ustankom, a ne ratom (čuli smo takav prigovor i zato ga navodimo, iako taj terminološki spor smatramo neozbiljnim). U svakom slučaju, teško da će se iko usuditi da poriče to da će anektirana Belgija, Srbija,

Galicija, Jermenija svoj »ustanak« protiv onog ko ih je anektirao nazvati »odbranom otadžbine«, i *nazvati pravilno*. Izlazi da su poljski drugovi *protiv* takvog ustanka na temelju toga što u tim anektiranim zemljama postoji *također* buržoazija, koja *također* ugnjetava tuđe narode, ili tačnije: može da ugnjetava, jer je riječ samo o »njenom *pravu* na ugnjetavanje«. Za ocjenu danog rata ili danog ustanka uzima se, prema tome, ne njegov *stvarni* socijalni sadržaj (borba ugnjetene nacije protiv ugnjetačke za oslobođenje), nego moguće ostvarenje od strane danas ugnjetene buržoazije njenog »*prava* na ugnjetavanje«. Ako, recimo, 1917. godine Njemačka anektira Belgiju, a 1918. godine Belgija digne ustanak za svoje oslobođenje, onda će poljski drugovi biti protiv ustanka zbog toga što belgijska buržoazija ima »pravo na ugnjetavnje tuđih naroda«!

U ovom rasuđivanju nema baš ni trunke marksističkog ni revolucionarnog uopće. Ne iznevjeravajući socijalizam, mi *moramo* podržavati *svaki* ustanak protiv našeg glavnog neprijatelja, buržoazije krupnih država, ako to nije ustanak reakcionarne klase. Odričući se podrške ustanka anektiranih oblasti, mi — objektivno — postajemo aneksionisti. Baš »u eri imperijalizma«, a to je era socijalne revolucije koja počinje, proletarijat će podržati, s posebnom energijom, danas ustanak anektiranih oblasti, da bi već sutra ili u isto vrijeme napao na buržoaziju »velike« sile koju takav ustanak slabi.

Ali poljski drugovi idu u svom aneksionizmu još dalje. Oni su ne samo protiv ustanka anektiranih oblasti, oni su protiv *svakog* uspostavljanja njihove nezavisnosti pa bilo i mirnog! Čujte:

»Socijaldemokratija, otklanjajući svaku odgovornost za posljedice ugnjetačke politike imperijalizma, boreći se najodlučnije protiv njih, *nikako ne istupa za podizanje novih graničnih stupova u Evropi i za uspostavljanje onih koje je imperijalizam srušio*.« (Kurziv autorâ.)

Sad je »imperijalizam srušio granične stupove između Njemačke i Belgije, između Rusije i Galicije. Međunarodna socijaldemokratija mora biti, vidite, protiv njihovog uspostavljanja uopće, bilo kojim načinom. Godine 1905 u »eri imperijalizma«, kad je autonomni sabor Norveške proglasio odvojenje od Švedske, a rat Švedske proativ Norveške koji su propagirali švedski reakcionari nije uspio kako zbog ot-

pora švedskih radnika tako i zbog međunarodne imperijalističke situacije, — socijaldemokratija je morala biti protiv odvojenja Norveške, jer je to značilo, bez sumnje, »podizanje novih graničnih stupova u Evropi«!!

To je već direktni, otvoreni aneksionizam. Njega nema potrebe opovrgavati, on opovrgava sam sebe. Nijedna socijalistička partija neće se usuditi da usvoji ovaj stav: »mi smo protiv aneksije uopće, ali za Evropu sankcioniramo aneksije ili se mirimo s njima kad su već izvršene«...

Zadržati se treba samo na teoretskim izvorima pogreške koja je naše poljske drugove dovela do tako očigledne... »nemogućnosti«. O neosnovanosti izdvajanja »Evrope« govorićemo niže. Slijedeće dvije rečenice iz teza objašnjavaju druge izvore pogreške:

... »Gdje je točak imperijalizma prešao preko već formirane kapitalističke države, gazeći je, tamo se u brutalnom obliku imperijalističkog ugnjetavanja vrši politička i ekonomska koncentracija kapitalističkog svijeta koja priprema socijalizam«...

Ovo opravdavanje aneksije jeste struvizam a ne marksizam. Ruski socijaldemokrati koji pamte devedesete godine prošlog vijeka u Rusiji dobro poznaju taj manir izvrtanja marksizma, manir koji je zajednički gospodi Struveima, Kunovima, Leginima i komp. Baš o njemačkim struvistima, takozvanim »socijalimperijalistima«, u drugoj tezi (II, 3) poljskih drugova čitamo:

... (Parola samoodređenja) »pruža socijalimperijalistima mogućnost da dokazom o iluzornom karakteru te parole predstave našu borbu protiv nacionalnog ugnjetavanja kao istorijski neopravdanu sentimentalnost i tako potkopavaju povjerenje proletarijata u naučnu osnovanost socijaldemokratskog programa«...

To znači da autori teza smatraju stav njemačkih struvista »naučnim«! Čestitamo.

Samo jedna »sitnica« obara taj neobični argument, koji nam prijeti time da su Lenči, Kunovi, Parvusi u *pravu* protiv nas: naime, ti Lenči su na svoj način dosljedni ljudi, i u br. 8—9 šovinističkog njemačkog »Zvona« — mi smo u našim tezama namjerno citirali baš te brojeve — Lenč dokazuje istovremeno i »naučnu neosnovanost« parole samoodređenja (poljski socijaldemokrati su priznali, očigledno, *ovu* Lenčovu

argumentaciju za nepobitnu, kao što izlazi iz navedenog rasuđivanja u njihovim tezama...) *i* »naučnu neosnovanost« parole: protiv aneksija!!

Jer Lenč je odlično shvatio onu jednostavnu istinu na koju smo ukazali poljskim kolegama, koji nisu htjeli da odgovore na naše ukazivanje: nema razlike, »ni ekonomske ni političke«, ni uopće logičke, između »priznanja« samoodređenja i »protesta« protiv aneksija. Ako poljski drugovi smatraju argumente raznih Lenčâ protiv samoodređenja nepobitnima, onda moraju priznati *činjenicu: sve* ove argumente Lenči upravljaju i protiv borbe protiv aneksija.

Teoretska pogreška koja leži u osnovi svih rasuđivanja naših poljskih kolega dovela ih je dotle da su oni ispali *nedosljedni aneksionisti.*

5. *ZAŠTO JE SOCIJALDEMOKRATIJA PROTIV ANEKSIJA?*

S našeg gledišta odgovor je jasan: zato što aneksija narušava samoodređenje nacija, ili, drugim riječima, zato što sačinjava jednu od formi nacionalnog ugnjetavanja.

S gledišta poljskih socijaldemokrata treba *posebno* objašnjavati zašto smo protiv aneksija, a ta razjašnjenja (I, 3 u tezama) neminovno zapetljavaju autore u nov niz protivrječnosti.

Oni navode dva argumenta kao »opravdanje« toga zašto smo (uprkos) »naučno osnovanim« argumentima raznih Lenčâ protiv aneksija. Prvi:

...»Tvrdnji da su aneksije u Evropi potrebne radi vojnog osiguranja pobjedonosne imperijalističke države, socijaldemokratija suprotstavlja činjenicu da aneksije samo zaoštravaju suprotnosti i time povećavaju ratnu opasnost«...

Ovo nije dovoljan odgovor Lenčima, jer njihov glavni argument nije vojna potreba već *ekonomska* progresivnost aneksija, koje znače koncentraciju u imperijalizmu. Pa gdje je tu logika kad poljski socijaldemokrati u jedno i isto vrijeme priznaju progresivnost *takve* koncentracije, odbijajući da u Evropi uspostavljaju stupove koje je srušio imperijalizam, a govore *protiv* aneksija?

Dalje. Opasnost *kakvih* ratova povećavaju aneksije? Ne imperijalističkih, jer njih rađaju drugi uzroci; glavni anta-

gonizmi u današnjem imperijalističkom ratu jesu, neosporno, antagonizmi između Engleske i Njemačke, Rusije i Njemačke. Tu nije bilo i nema aneksija. Radi se o povećanju opasnosti *nacionalnih* ratova i nacionalnih ustanaka. No kako je moguće, s jedne strane, proglašavati nacionalne ratove »u eri imperijalizma« *za nemoguće,* a, s druge strane, isticati »opasnost« nacionalnih ratova? To je nelogično.

Drugi argument. Aneksije »stvaraju jaz između proletarijata vladajuće i ugnjetene nacije«... »proletarijat ugnjetene nacije ujedinio bi se sa svojom buržoazijom, gledao bi u proletarijatu vladajuće nacije neprijatelja. Na mjesto internacionalne klasne borbe proletarijata protiv internacionalne buržoazije došao bi rascjep proletarijata, njegovo idejno kvarenje«...

S ovim argumentima se potpuno slažemo. No da li je logično u jednom i istom pitanju, u jedno i isto vrijeme isticati argumente koji se uzajamno isključuju? U §-u 3 I odjeljka teza čitamo navedene argumente koji vide u aneksijama *rascjep* proletarijata, a odmah tu dalje, u §-u 4, govori se da u Evropi moramo biti protiv ukidanja već izvršenih aneksija, za »odgajanje radničkih masa ugnjetenih i ugnjetačkih nacija za solidarnu borbu«. Ako je ukidanje aneksija reakcionarna »sentimentalnost«, onda se *ne može* argumentirati tako da aneksije kopaju »jaz« između »proletarijata» i stvaraju njegov »rascjep«, nego treba, obrnuto, u aneksijama vidjeti uvjet *zbližavanja* proletarijata raznih nacija.

Mi kažemo: da bismo mogli izvršiti socijalističku revolucju i oboriti buržoaziju, radnici se moraju tješnje ujedinjavati, a tom tijesnom ujedinjavanju služi borba za samoodređenje, tj. protiv aneksija. Mi ostajemo dosljedni. A poljski drugovi, priznajući »neukidivost« evropskih aneksija, priznajući »nemogućnost« nacionalnih ratova, pobijaju sami sebe kad se »protiv« aneksija bore argumentima *od* nacionalnih ratova! Argumentima kao što je onaj da aneksije *otežavaju* zbližavanje i spajanje radnika raznih nacija!

Drugim riječima: da bi istupili protiv aneksija, poljski socijaldemokrati moraju uzimati argumente iz teoretskog prtljaga koji *oni* principijelno odbacuju.

Još mnogo očiglednije se to vidi na pitanju kolonija.

6. MOGU LI SE U OVOM PITANJU KOLONIJE PROTIVSTAVLJATI »EVROPI«?

U našim tezama rečeno je da je zahtjev neodložnog oslobođenja kolonija isto tako »neostvarljiv« (tj. neostvarljiv bez niza revolucija i nestalan bez socijalizma) u kapitalizmu kao i samoodređenje nacija, biranje činovnika od strane naroda, demokratska republika itd., a s druge strane — da zahtjev oslobođenja kolonija nije ništa drugo do »priznanje samoodređenja nacija«.

Poljski drugovi nisu odgovorili ni na jedan od tih argumenata. Oni su pokušali da naprave razliku između »Evrope« i kolonija. Odričući se ukidanja aneksija kad su one već izvršene, oni postaju nedosljedni aneksionisti samo u pogledu Evrope. U pogledu kolonija, međutim, proglašavaju bezuvjetan zahtjev: »napolje iz kolonija!«

Ruski socijalisti moraju postavljati zahtjev: »napolje iz Turkestana, iz Hive, iz Buhare itd.«, ali oni će, vele, pasti u »utopizam«, »nenaučnu« »sentimentalnost« itd. ako isto takvu slobodu odvojenja zatraže za Poljsku, Finsku, Ukrajinu itd. Engleski socijalisti moraju zahtijevati: »Napolje iz Afrike, iz Indije, iz Australije«, ali ne iz Irske. Kojim se teoretskim razlozima može objasniti takva razlika koja bode oči svojom nepravilnošću? Ovo pitanje se ne može zaobići.

Glavna »baza« protivnika samoodređenja je: »neostvarljivost«. Istu misao, s malom nijansom, izražava pozivanje na »ekonomsku i političku koncentraciju«.

Jasno je da se koncentracija vrši *i* putem prisajedinjavanja kolonija. Ekonomska razlika između kolonija i evropskih naroda — bar većine ovih posljednjih — sastojala se prije svega u tome što su kolonije uvlačene u *robnu* razmjenu, ali još ne u kapitalističku *proizvodnju.* Imperijalizam je to izmijenio. Imperijalizam je, između ostalog, izvoz *kapitala.* Kapitalistička proizvodnja se sve ubrzanije presađuje u kolonije. Iščupati ih iz zavisnosti od evropskog finansijskog kapitala je nemoguće. S vojnog gledišta, kao i s gledišta ekspanzije (proširenja), odvojenje kolonija je ostvarljivo, po pravilu, samo sa socijalizmom, a u kapitalizmu ili kao izuzetak ili po cijenu niza revolucija i ustanaka kako u koloniji tako i u metropoli.

U Evropi su zavisne nacije većinom kapitalistički razvijenije (iako ne sve: Albanci, mnogi inoroci Rusije) nego u kolonijama. No upravo to izaziva veliki otpor protiv nacionalnog ugnjetavanja i aneksija! Upravo zbog toga je razvitak kapitalizma *sigurniji* u Evropi u svim političkim uslovima, ubrajajući tu i odvojenje, nego u kolonijama... »Tamo — kažu poljski drugovi za kolonije (I, 4) — kapitalizmu još predstoji zadatak samostalnog razvijanja produktivnih snaga«... U Evropi se to vidi još bolje: kapitalizam u Poljskoj, u Finskoj, Ukrajini, Elzasu, nesumnjivo razvija produktivne snage i jače i brže i samostalnije nego u Indiji, u Turkestanu, u Egiptu i drugim kolonijama najčistijeg tipa. Ni samostalan ni uopće ikakav razvitak u društvu robne proizvodnje nije moguć bez kapitala. U Evropi zavisne nacije imaju i *svoj* kapital i laku mogućnost da dođu do njega uz najraznolikije uvjete. U kolonijama *svoga* kapitala nema ili ga gotovo nema, dolaziti do njega drukčije nego po cijenu političkog potčinjavanja, u uslovima finansijskog kapitala, kolonija ne može. Šta znači, dakle, s obzirom na sve ovo, zahtjev neodložnog i bezuvjetnog oslobođenja kolonija? Zar nije jasno da je on kudikamo »utopičniji« u onom vulgarnom, karikirano-»marksističkom« smislu riječi »utopija« u kojem je upotrebljavaju gospoda Struvei, Lenči, Kunovi, a za njima, na žalost, i poljski drugovi? Pod »utopizmom« se ovdje razumijeva odstupanje od ćiftinski-običnog, dakle i sve što je revolucionarno. Ali revolucionarni pokreti *svih* vrsta — među kojima i nacionalni — u evropskim uslovima su mogućniji, ostvarljiviji, uporniji, svjesniji, teže pobjedivi nego u kolonijama.

Socijalizam — kažu poljski drugovi (I, 3) — »moći će da dade nerazvijenim narodima u kolonijama *nesebičnu kulturnu pomoć bez dominacije* nad njima«. Potpuno tačno. No gdje su razlozi za mišljenje da velika nacija, velika država, kad pređe k socijalizmu neće moći da privuče malu ugnjetenu naciju u Evropi putem »nesebične kulturne pomoći«? Baš sloboda odvojenja, koju poljski socijaldemokrati »*daju*« kolonijama, privući će k savezu s velikim socijalističkim državama male, ali kulturne i politički *pretenciozne* ugnjetene nacije Evrope, jer će krupna država u socijalizmu značiti: toliko i toliko sati rada na dan *manje,* toliko i toliko *zarade* na dan više. Radne mase koje se oslobađaju od jarma

buržoazije *poći će* svim silama k savezu i spajanju s velikim naprednim socijalističkim nacijama radi te »kulturne pomoći«, samo ako dojučerašnji ugnjetači ne budu vrijeđali visokorazvijeno demokratsko osjećanje samopoštovanja nacije koja je bila dugo ugnjetavana, samo ako joj budu dali jednakost u svemu, pa i u državnoj izgradnji, u eksperimentu da izgradi »svoju« državu. U kapitalizmu taj »eksperiment« znači ratove, izdvajanje, zatvorenost, uski egoizam privilegiranih malih nacija (Holandija, Švajcarska). U socijalizmu same radne mase neće nigdje pristati na zatvorenost iz čisto ekonomskih, gore spomenutih motiva, a raznolikost političkih formi, sloboda izlaska iz države, eksperiment državne izgradnje — sve će to biti, dok ne odumre svaka država uopće, osnova bogatog kulturnog života, jamstvo ubrzanja procesa dobrovoljnog zbližavanja i spajanja nacija.

Odjeljujući kolonije i protivstavljajući ih Evropi, poljski drugovi padaju u protivrječnost koja odmah obara čitavu njihovu pogrešnu argumentaciju.

7. *MARKSIZAM ILI PRUDONIZAM?*

Naše pozivanje na Marksov odnos prema odvojenju Irske poljski drugovi pariraju, izuzetno, ne indirektno nego direktno. U čemu se sastoji njihov odgovor? Pozivanja na Marksov stav 1848—1871. godine nemaju, po njihovom mišljenju, »ni najmanju vrijednost«. Ova neobično ljutita i odlučna izjava motivira se time što je Marks »istovremeno« istupao protiv težnja za nezavisnošću »Čeha, Južnih Slavena itd.«

Motivacija je naročito ljutita upravo zato što je naročito neodrživa. Kod poljskih marksista je ispalo da je Marks bio naprosto smetenjak koji je »istovremeno« govorio suprotne stvari! To apsolutno nije istina, i to apsolutno nije marksizam. Baš zahtjev »konkretne« analize, koji poljski drugovi ističu *da ga ne bi primjenjivali*, obavezuje nas da razmotrimo nije li različit Marksov odnos prema različitim konkretnim »nacionalnim« pokretima proizlazio iz *jednog* i istog socijalističkog pogleda na svijet.

Kao što je poznato, Marks je bio za nezavisnost Poljske s gledišta interesa *evropske* demokratije u njenoj borbi protiv vlasti i utjecaja — možemo reći: protiv svevlasti i domi-

nantnog reakcionarnog utjecaja — možemo reći — carizma. Pravilnost toga gledišta dobila je najočigledniju i faktičnu potvrdu 1849. godine, kad je ruska kmetovska vojska ugušila nacionalnooslobodilački i revolucionarnodemokratski ustanak u Mađarskoj. I otada pa do Marksove smrti, čak kasnije, do 1890. godine, kad je prijetio reakcionarni rat carizma u savezu s Francuskom protiv *ne imperijalističke* nego nacionalno nezavisne Njemačke, Engels je bio prije svega i iznad svega za borbu protiv carizma. Zato i samo zato su Marks i Engels bili protiv nacionalnog pokreta Čeha i Južnih Slovena. Jednostavno upoznavanje s onim što su Marks i Engels pisali 1848—1849. godine pokazaće svakome ko se interesira za marksizam ne zato da bi okretao leđa marksizmu da su Marks i Engels tada jasno i određeno *suprotstavljali* »čitave reakcionarne narode«, koji su služili kao »ruske predstraže« u Evropi, »revolucionarnim narodima«: Nijemcima, Poljacima, Mađarima. To je činjenica. I ta činjenica bila je *tada neosporno* pravilno istaknuta: 1848. godine revolucionarni narodi borili su se za slobodu, čiji je glavni neprijatelj bio carizam, a Česi itd. stvarno su bili reakcionarni narodi, predstraže carizma.

Šta nam govori taj konkretni primjer, koji treba da analizira *konkretno*, ako hoćemo da budemo vjerni marksizmu? Samo to da 1) interesi oslobođenja nekoliko velikih i najvećih naroda u Evropi stoje iznad interesa oslobodilačkog pokreta malih nacija; 2) da zahtjev demokratije treba uzimati u općeevropskom — sad treba reći svjetskom — mjerilu, a ne izolirano.

Ništa više. Ni traga od opovrgavanja onog elementarnog socijalističkog principa koji zaboravljaju Poljaci i kome je Marks *uvijek* bio vjeran: ne može biti slobodan onaj narod koji ugnjetava druge narode. Ako se ponovi konkretna situacija pred kojom je stajao Marks u epohi dominantnog utjecaja carizma u međunarodnoj politici, na primjer u takvoj formi da nekoliko naroda počne socijalističku revoluciju (kao što su 1848. godine u Evropi počeli buržoaskodemokratsku revoluciju), a *drugi* narodi budu glavni stubovi buržoaske reakcije, — mi tako isto moramo biti za revolucionarni rat protiv njih, da bismo ih »zgazili«, da bismo razorili sve njihove predstraže, ma kakvi se pokreti malih nacija tu pojavljivali. Prema tome, mi nikako ne smijemo odbacivati primje-

re Marksove taktike — to bi značilo na riječima ispovijedati marksizam, a na djelu kidati s njim — nego iz konkretne analize tih primjera izvoditi neocjenjive pouke za budućnost. Pojedini zahtjevi demokratije, među kojima i samoodređenje, nisu apsolut, nego su *djelić* općedemokratskog (danas: opće-socijalističkog) *svjetskog* pokreta. Moguće je da u pojedinim konkretnim slučajevima djelić protivrječi cjelini, tada ga treba odbaciti. Moguće je da je republikanski pokret u jednoj od zemalja samo sredstvo klerikalne ili finansijsko-monarhističke intrige drugih zemalja, — u tom slučaju mi *ne* smijemo podržavati taj dani, konkretni pokret, ali bi bilo smiješno na osnovu toga izbacivati iz programa međunarodne socijaldemokratske partije parolu republike.

U čemu se izmijenila konkretna situacija od 1848—1871. do 1898—1916 (uzimam najkrupnije etape imperijalizma kao perioda: od španjolsko-američkog imperijalističkog rata do evropskog imperijalističkog rata)? Carizam je notorno i neosporno prestao da bude glavni bedem reakcije, prvo, zbog toga što njega podržava međunarodni finansijski kapital, naročito Francuske, drugo, zbog 1905. godine. Tada je sistem velikih nacionalnih država — evropskih demokratija — nosio svetu demokratiju i socijalizam uprkos carizmu[2]. Marks i Engels nisu doživjeli imperijalizam. Sada se formirao sistem šačice (5—6 na broju) »velikih« imperijalističkih sila, od kojih svaka ugnjetava tuđe nacije, pri čemu je ovo ugnjetavanje jedan od izvora umjetnog zadržavanja pada kapitalizma, umjetnog podržavanja oportunizma i socijalšovinizma imperijalističkih nacija koje dominiraju svijetom. Tada je zapadnoevropska demokratija, koja je oslobađala najveće nacije, bila protiv carizma, koji je u cilju reakcije iskorištavao male nacionalne pokrete. Sada *savez* carističkog imperi-

[2] Rjazanov je u Grinbergovom »Arhivu za istoriju socijalizma« (1916, I) objavio vrlo interesantan Engelsov članak iz 1866. godine o poljskom pitanju. Engels podvlači potrebu da proletarijat prizna političku nezavisnost i »samoodređenje« (right to dispose of itself) krupnih, velikih nacija Evrope, ističući apsurdnost »principa nacionalnosti« (naročito u njegovom bonapartističkom iskorištavanju), tj. izjednačavanje svake male nacije s krupnim nacijama. »Rusija je — veli Engels — posjednik ogromne količine ukradenog vlasništva« (tj. ugnjetenih nacija) »koje će morati da vrati na dan obračuna.« I bonapartizam i carizam *iskorištavaju* pokrete malih nacija u *svoju* korist, *protiv* evropske demokratije.

jalizma s razvijenim kapitalističkim, evropskim, imperijalizmom, savez na bazi njihovog sveopćeg ugnjetavanja niza nacija, stoji protiv socijalističkog proletarijata pocijepanog na šovinistički, »socijalimperijalistički«, i na revolucionarni.

Eto u čemu je konkretna izmjena situacije, a baš tu izmjenu ignoriraju poljski socijaldemokrati uprkos svom obećanju da će biti konkretni! Otud konkretna izmjena u *primjeni* istih socijalističkih principa: *tada* u prvom redu »protiv carizma« (i protiv nekih sitnonacijskih pokreta koje je *on* iskorištavao u antidemokratskom pravcu), za krupnonacijske, revolucionarne, narode Zapada. *Sada* protiv jedinstvenog, izravnanog fronta imperijalističkih sila, imperijalističke buržoazije i socijalimperijalista, za iskorištavanje u cilju socijalističke revolucije *svih* nacionalnih pokreta protiv imperijalizma. Ukoliko je sad borba proletarijata protiv općeimperijalističkog fronta *čistija,* utoliko je aktuelniji, očigledno, internacionalistički princip: »ne može biti slobodan narod koji ugnjetava tuđe narode«.

Prudonisti su, *u ime* doktrinarski shvaćene socijalne revolucije, ignorirali međunarodnu ulogu Poljske i okretali leđa nacionalnim pokretima. Sasvim tako doktrinarski postupaju poljski socijaldemokrati koji *razbijaju* internacionalni front borbe protiv socijalimperijalista, pomažući (objektivno) ovim posljednjima svojim kolebanjima u pitanju aneksija. Jer upravo se internacionalni front proleterske borbe izmijenio u pogledu konkretne pozicije malih nacija: tada su (1848—1871) male nacije imale značenje kao mogući saveznik ili »zapadne demokratije« i revolucionarnih naroda, ili carizma; sada su (1898—1914) male nacije izgubile to značenje; njihovo značenje je danas u tome što su jedan od izvora koji hrane parazitizam i, prema tome, socijalimperijalizam »velikodržavnih nacija«. Nije važno da li će se do socijalističke revolucije osloboditi 1/50 ili 1/100 malih nacija, nego je važno to što se proletarijat u epohi imperijalizma, iz objektivnih razloga, podijelio na dva međunarodna tabora, od kojih je jedan iskvaren mrvicama koje padaju sa stola velikodržavne buržoazije — između ostalog i od dvostruke ili trostruke eksploatacije malih nacija — a drugi ne može ni sâm da se oslobodi ako ne oslobodi male nacije, ako ne odgaja mase u antišovinističkom, tj. antianeksionističkom tj. »samoodređenjskom« duhu.

Ovu, najglavniju stranu stvari ignoriraju poljski drugovi koji *ne* gledaju na stvari s centralne pozicije u epohi imperijalizma, s gledišta dvaju tabora međunarodnog proletarijata.

Evo još očiglednijih primjera njihovog prudonizma: 1) stav prema irskom ustanku od 1916. godine, o čemu je riječ niže; 2) izjava u tezama (II, 3, na kraju §-a 3) da parola socijalističke revolucije »ne smije biti ničim prikrivena«. A baš ideja da se parola socijalističke revolucije može »prikriti« *ako je povezujemo* s dosljednim revolucionarnim stavom u svakom, pa prema tome i u nacionalnom, pitanju — duboko je antimarksistička.

Naš program poljski socijaldemokrati smatraju »nacionalnoreformističkim«. Uporedite dva praktična prijedloga: 1) za autonomiju (poljske teze III, 4) i 2) za slobodu odvojenja. U tome i samo u tome se razlikuju naši programi! I zar nije jasno da je reformistički baš prvi za razliku od drugog? Reformistička promjena je promjena koja ne podriva temelje vlasti vladajuće klase; ona predstavlja samo ustupak vladajuće klase, čija vladavina ostaje sačuvana. Revolucionarna promjena podriva temelj vlasti. Reformističko u nacionalnom programu *ne* ukida *sve* privilegije vladajuće nacije, *ne* stvara potpunu ravnopravnost, *ne* odstranjuje *svako* nacionalno ugnjetavanje. »Autonomna« nacija nije ravnopravna s »državnom« nacijom; poljski drugovi morali bi to opaziti kad ne bi uporno ignorirali (kao naši stari »ekonomisti«) analizu *političkih* pojmova i kategorija. Autonomna Norveška uživala je, kao dio Švedske, do 1905. godine najširu autonomiju, ali ravnopravna sa Švedskom nije bila. Tek njeno slobodno odvojenje pokazalo je *na djelu* i dokazalo njenu ravnopravnost (pri čemu je — dodaćemo u zagradama — upravo taj slobodni izlazak stvorio bazu za tješnje, demokratskije zbliženje, osnovano na jednakosti prava). Dok je Norveška bila samo autonomna, švedska aristokratija imala je jedan privilegij više, a taj privilegij nije »oslabljen« (— suština reformizma je u oslabljenju zla, a ne u njegovom uništenju), već je odvojenjem *potpuno odstranjen* (— osnovno obilježje revolucionarnog programa).

Uzgred rečeno: autonomija, kao reforma, principijelno se razlikuje od slobode odvojenja kao revolucionarne mjere. To je nesumnjivo. Ali reforma — kao što je svima poznato

— često je u praksi samo korak k revoluciji. Upravo autonomija omogućava naciji koja je nasilno zadržavana u granicama dane države da se definitivno konstituira kao nacija, da pribere, upozna, organizira svoje snage, da izabere potpuno pogodan moment za *izjavu*... u »norveškom« duhu: mi, autonomni sabor te i te nacije ili te i te pokrajine, proglašavamo da je sverusijski imperator prestao da bude kralj poljski itd. Na ovo »repliciraju« obično: takva pitanja se rješavaju ratovima, a ne deklaracijama. Tačno: u ogromnoj većini slučajeva ratovima (kao što se pitanja formi vladanja u krupnim državama u ogromnoj većini slučajeva rješavaju samo ratovima i revolucijama). Ali nije naodmet razmisliti da li je *takva* »replika« protiv političkog programa revolucionarne partije logična? Zar smo mi protiv ratova i revolucija *za* ono što je pravedno i korisno po proletarijat, *za* demokratiju i za socijalizam?

»Pa mi ne možemo biti za rat među velikim narodima, za pokolj dvadeset miliona ljudi zbog problematičnog oslobođenja male nacije koja možda ima 10—20 miliona stanovnika!« Razumije se, ne možemo. Ali ne zato što izbacujemo iz svoga programa potpuno nacionalnu jednakost, nego zato što interese demokratije *jedne* zemlje treba podređivati interesima demokratije *nekolikih i svih zemalja*. Uzmimo da se između dvije velike monarhije nalazi jedna mala, čiji je vladarčić rodbinskim i drugim vezama »povezan« s monarsima obje susjedne zemlje. Zamislimo, dalje, da bi proglašenje republike u maloj zemlji, istjerivanje *njenog* monarha značilo u praksi rat između dvije susjedne velike zemlje radi uspostavljanja ovog ili onog monarha male zemlje. Nema sumnje da bi čitava međunarodna socijaldemokratija, kao i stvarno internacionalistički dio socijaldemokratije male zemlje, *bila protiv zamjenjivanja monarhije republikom* u danom slučaju. Zamjenjivanje monarhije republikom nije apsolut, nego je jedan od demokratskih zahtjeva koji je podređen interesima demokratije (i još više, razumije se, socijalističkog proletarijata) u cjelini. Takav slučaj zacijelo ne bi izazvao ni trunka neslaganja među socijalistima ma kojih zemalja. Ali ako bi na temelju *toga* neki socijaldemokrat predložio da se iz programa međunarodne socijaldemokratije uopće izbaci parola republike, — njega bi zacijelo smatrali ludim. Njemu

bi rekli: ne može se ipak zaboravljati elementarna logička razlika između *posebnog i općeg.*

Taj primjer nas dovodi, s nešto druge strane, pitanju *internacionalističkog* odgajanja radničke klase. Može li to odgajanje — o čijoj neophodnosti i izvanrednoj važnosti ne može biti spora među cimervaldskim lijevima — biti *konkretno jednako* u velikim i ugnjetačkim nacijama i u malim i ugnjetenim nacijama? U nacijama koje anektiraju i nacijama koje bivaju anektirane?

Očigledno, ne može. Put k jednom cilju: k potpunoj ravnopravnosti, najtješnjem zbližavanju i daljem *spajanju svih* nacija ide ovdje, očigledno, različitim konkretnim putevima, kao što, recimo, put k tački koja se nalazi u sredini ove stranice ide lijevo od jednog njenog kraja i desno od suprotnog kraja. Ako socijaldemokrat velike, ugnjetačke, anektirajuće nacije, ispovijedajući uopće spajanje nacija, zaboravi ma i za trenutak na to da su »njegov« Nikolaj II, »njegov« Vilhelm, Džordž, Poankare itd. *također za spajanje* s malim nacijama (putem aneksije) — Nikolaj II za »spajanje« s Galicijom, Vilhelm II za »spajanje« s Belgijom itd., — onda će takav socijaldemokrat biti smiješan doktrinar u teoriji, pomagač imperijalizma u praksi.

Težište internacionalističkog odgajanja radnika u ugnjetačkim zemljama mora se neminovno sastojati u propagiranju i odbrani slobode odvojenja ugnjetenih zemalja. Bez toga *nema* internacionalizma. Naše je pravo i dužnost da svakog socijaldemokrata ugnjetačke nacije koji *ne* vodi takvu propagandu tretiramo kao imperijalista i kao nitkova. To je bezuvjetan zahtjev, makar *slučaj* odvojenja bio moguć i »ostvarljiv« prije socijalizma svega u 1 od 1000 slučajeva.

Mi smo dužni odgajati radnike u »ravnodušnosti« prema nacionalnim razlikama. To je neosporno. Ali ne u ravnodušnosti *aneksista.* Član ugnjetačke nacije mora biti »ravnodušan« prema pitanju da li male nacije pripadaju *njegovoj* državi ili *susjednoj* ili same sebi, već prema njihovim simpatijama: bez takve »ravnodušnosti« on *nije* socijaldemokrat. Da bi bio socijaldemokrat-internacionalist, on treba da misli *ne* samo o svojoj naciji nego da *iznad nje* stavlja interese svih nacija, njihovu opću slobodu i ravnopravnost. U »teoriji« svi se s ovim slažu, ali u praksi pokazuju upravo aneksionističku ravnodušnost. Tu je korijen zla.

Obrnuto. Socijaldemokrat male nacije mora težište svoje agitacije stavljati na *drugu* riječ naše opće formule: »dobrovoljno *ujedinjenje*« nacija. On može, a da ne narušava svoje dužnosti kao internacionalist, biti *i* za političku nezavisnost svoje nacije, *i* za njeno uključenje u susjednu državu X, Y, Z itd. Ali u svim slučajevima on se mora boriti *protiv* sitnonacijske uskosti, zatvorenosti, izoliranosti, za vođenje računa o onom što je cijelo i opće, za podređivanje interesa posebnog interesima općeg.

Ljudi koji se u problem nisu udubili nalaze da je »protivrječno« ako socijaldemokrati ugnjetenih nacija insistiraju na »slobodi *odvojenja*«, a socijaldemokrati ugnjetenih nacija na »slobodi *sjedinjenja*«. Ali malo razmišljanja pokazuje da *drugog puta* k internacionalizmu, i spajanju nacija, drugog puta k tom cilju *iz datog* položaja nema i ne može biti.

I tu smo došli do *posebnog* položaja holandske i poljske socijaldemokratije.

8. POSEBNO I OPĆE U STAVU HOLANDSKIH I POLJSKIH SOCIJALDEMOKRATA INTERNACIONALISTA

Nema ni najmanje sumnje da holandski i poljski marksisti koji su protiv samoodređenja pripadaju najboljim revolucionarnim i internacionalističkim elementima međunarodne socijaldemokratije. Pa kako je onda *moguće* da njihova teoretska rasuđivanja predstavljaju, kao što smo vidjeli, čitavu mrežu pogrešaka, nijedno pravilno opće rasuđivanje, ništa osim »imperijalističkog ekonomizma«?!

Stvar se nikako ne objašnjava posebno lošim subjektivnim kvalitetima holandskih i poljskih drugova, nego *posebnim* objektivnim uslovima njihovih zemalja. Obje zemlje su 1) male i bespomoćne u savremenom »sistemu« velikih država; 2) obje geografski leže među imperijalističkim grabljivcima gigantske snage koji se nalaze u najoštrijem suparništvu (Engleska i Njemačka; Njemačka i Rusija); 3) u objema su silno jake uspomene i tradicije onih vremena kad su obje i *same* bile »velikodržavne«: Holandija je bila jača kolonijalna velika država nego Engleska; Poljska je bila kulturnija i jača velika država nego Rusija i Pruska; 4) obje su

dosad sačuvale privilegije koji se sastoje u ugnjetavanju tuđih naroda: holandski buržuj posjeduje vrlo bogatu Holandsku Indiju; poljski vlastelin ugnjetava ukrajinskog i bjeloruskog »hlopa«, poljski buržuj Jevrejina itd.

Takvu specifičnost, koja se sastoji u kombinaciji ovih četiriju posebnih uslova, nećete naći u položaju Irske, Portugala (on je jedno vrijeme bio aneksija Španije), Elzasa, Norveške, Finske, Ukrajine, pokrajine letonske, bjeloruske i mnogih drugih. I baš u toj specifičnosti je *cijela suština* stvari! Kad holandski i poljski socijaldemokrati rasuđuju protiv samoodređenja pomoću argumenata *općih*, tj. argumenata koji se tiču imperijalizma uopće, socijalizma uopće, demokratije uopće, nacionalnog ugnjetavanja uopće, onda kod njih, zaista se može reći, pogreška jaše na pogrešci i pogreškom je tjera. Ali treba samo skinuti ovu očito pogrešnu *ljusku* općih argumenata i pogledati *suštinu* stvari s gledišta specifičnosti *posebnih* uslova Holandije i Poljske, i njihov specifičan stav postaje odmah *shvatljiv* i potpuno zakonit. Možemo reći, bez straha da ćemo pasti u paradoks: kad holandski i poljski marksisti s pjenom na ustima ustaju protiv samoodređenja, oni govore nešto sasvim drugo nego što hoće da kažu, ili drukčije: oni uopće neće da kažu ono što govore.[3]

Jedan primjer smo u našim tezama već naveli. Gorter je protiv samoodređenja *svoje* zemlje, ali je za samoodređenje Holandske Indije koju ugnjetava »njegova« nacija! Zar je čudo što mi u njemu vidimo iskrenijeg internacionalista i nama božeg istomišljenika nego u ljudima koji priznaju samoodređenje *onako* — onako formalno, onako licemjerno — kao Kautski kod Nijemaca, Trocki i Martov kod nas? Iz općih i osnovnih principa marksizma bezuvjetno proizlazi dužnost da se borimo za slobodu odvojenja nacija koje ugnjetava »moja vlastita« nacija, ali nikako ne proizlazi nužnost da na prvo mjesto stavljamo nezavisnost upravo Holandije, koja najviše pati od uske, gluhe, sebične i otupljujuće zatvorenosti: neka cijeli svijet gori, naša kuća je po strani, »mi« smo zadovoljni svojim starim plijenom i

[3] Sjetimo se da su u svojoj cimervaldskoj deklaraciji *svi* poljski socijaldemokrati *priznali* samoodređenje *uopće*, samo u malčice drukčijoj formulaciji.

njegovim najbogatijim »ostatkom«, Indijom, »nas« se ništa drugo ne tiče!

Drugi primjer, Karl Radek, poljski socijaldemokrat, koji je stekao veoma veliku zaslugu svojom odlučnom borbom za internacionalizam u njemačkoj socijaldemokratiji poslije početka rata, u članku »Pravo nacija na samoodređenje« (»Lichtstrahlen« — od pruske cenzure zabranjeni, lijevoradikalni mjesečnik koji uređuje J. Borhart — 1915, 5. decembra, god. III, br. 3) žestoko ustaje protiv samoodređenja, navodeći sebi u prilog, između ostalog, *samo* holandske i poljske autoritete i ističući u nizu drugih argumenata i ovaj: samoodređenje pothranjuje misao »da je dužnost socijaldemokratije da podržava svaku borbu za nezavisnost«.

S gledišta *opće* teorije ovaj argument direktno čovjeka revoltira, jer je očigledno nelogičan: prvo, ne postoji i ne može da postoji nijedan poseban zahtjev demokratije koji ne bi rađao zloupotrebe ako posebno ne podređujemo općem; mi nismo dužni da podržavamo ni »svaku« borbu za nezavisnost, ni »svaki« republikanski ili antipopovski pokret. Drugo, ne postoji i ne može da postoji *nijedna* formulacija borbe protiv nacionalnog ugnjetavanja koja ne bi patila od *istog* »nedostatka«. Sam Radek je u »Berner Tagwacht«-u (1915, br. 253) upotrijebio formulu: »protiv starih i novih aneksija«. Svaki poljski nacionalist će s pravom »izvesti« iz te formule: »Poljska je aneksija, ja sam protiv aneksije, *tj.* ja sam za nezavisnost Poljske.« Ili Roza Luksemburg, ako se dobro sjećam u članku iz 1908. godine, iznijela je mišljenje da je formula: »protiv nacionalnog ugnjetavanja« dovoljna. No svaki poljski nacionalist reći će — *i s punim pravom* — da je aneksija *jedan* od oblika nacionalnog ugnjetavanja i, *prema tome,* itd.

Uzmite, međutim, umjesto tih općih argumenata *posebne* uslove Poljske: njena nezavisnost je *sada* »neostvarljiva« bez ratova ili revolucija. Biti za općeevropski rat samo zbog uspostavljanja Poljske — to znači biti nacionalist najgore marke, stavljati interese malog broja Poljaka iznad interesa stotina miliona ljudi koji pate od rata. A baš takvi, su, na primjer, »fraki« (PPS desnica), koji su socijalisti samo na riječima i nasuprot kojima poljski socijaldemokrati imaju hiljadu puta pravo. Postavljati parolu nezavisnosti Poljske *sada,* u uslovima *datog* odnosa među *susjednim* imperijalis-

tičkim silama, znači stvarno juriti za utopijom, padati u uski nacionalizam, zaboravljati pretpostavku općeevropske ili, u najmanju ruku, ruske i njemačke revolucije. Stavljati slobodu koalicije kao samostalnu parolu u Rusiji 1908—1914. isto tako je značilo juriti za utopijom, objektivno pomagati stolipinsku radničku partiju (danas potresovske-gvozdjovsku, što je uostalom jedno isto). No bila bi ludost izbacivati uopće zahtjev slobode koalicije iz programa socijaldemokratije!

Treći — i možda najvažniji primjer. U poljskim tezama (III, § 2 na kraju) čitamo protiv ideje nezavisne poljske tampon-države da je to »prazna utopija malih, nemoćnih grupa. Kad bi bila ostvarena, ta ideja bi značila stvaranje jedne male poljske države-fragmenta koja bi bila vojna kolonija jedne ili druge grupe velikih sila, puka igračka njihovih vojnih i ekonomskih interesa, eksploataciono područje stranog kapitala, bojno polje u budućim ratovima«. Sve je to veoma *pravilno protiv* parole nezavisnosti Poljske *sada*, jer čak i revolucija samo u Poljskoj ne bi tu ništa izmijenila, a pažnja poljskih masa bila bi skrenuta od onog što je *glavno:* od povezanosti njihove borbe s borbom ruskog i njemačkog proletarijata. Nije paradoks nego je činjenica da poljski proletarijat kao takav može sada da pomogne stvari socijalizma i slobode, *u tom broju i poljske,* samo boreći se *zajedno* s proleterima susjednih zmalja protiv *uskopoljskih* nacionalista. Nemoguće je odricati istorijski krupnu zaslugu poljskih socijaldemokrata u borbi protiv ovih posljednjih.

Ali ti isti argumenti, pravilni s gledišta *posebnih* uslova Poljske u datoj epohi, očito su nepravilni u onoj *općoj* formi koja im je data. Bojno polje u ratovima između Njemačke i Rusije Poljska će ostati dokle god bude ratova, — to nije argument protiv veće političke slobode (i, prema tome, političke nezavisnosti) u periodima između ratova. Isto važi i za argument o eksploatacionom području stranog kapitala, o ulozi puke igračke stranih interesa. Poljski socijaldemokrati ne mogu sad postavljati parolu nezavisnosti Poljske, jer kao proleteri-internacionalisti Poljaci ne mogu *ništa* uraditi za tu stvar a da ne padnu, slično »frakima«, u nisko izmećarenje *jednoj* od imperijalističkih monarhija. Ali ruskim i njemačkim radnicima *nije* svejedno da li će oni biti

učesnici aneksije Poljske (to znači odgajanje njemačkih i ruskih radnika i seljaka u duhu najpodlijeg sluganstva, mirenja s ulogom dželata tuđih naroda) ili će Poljska biti nezavisna.

Situacija je bezuvjetno jako zamršena, ali iz nje postoji izlaz pri kojem bi *svi* učesnici ostali internacionalisti: ruski i njemački socijaldemokrati — zahtijevajući bezuvjetno »slobodu odvojenja« Poljske; poljski socijaldemokrati — boreći se za jedinstvo proleterske borbe u maloj zemlji i u velikim zemljama bez isticanja za danu epohu ili za dati period parole nezavisnosti Poljske.

9. ENGELSOVO PISMO KARLU KAUTSKOM

U svojoj brošuri »Socijalizam i kolonijalna politika« (Berlin, 1907) Kautski, koji je tada još bio marksist, objavio je pismo koje mu je Engels pisao 12. septembra 1882. To pismo je od ogromnog značenja u pitanju koje nas interesira. Evo glavnog dijela tog pisma:

... »Po mom mišljenju, kolonije u pravom smislu riječi, tj. zemlje naseljene evropskim stanovništvom, Kanada, Kap, Australija, sve će postati samostalne; naprotiv, samo potčinjene, a domorocima naseljene zemlje, Indiju, Ališir, holandske, portugalske i španjolske posjede, proletarijat će morati privremeno preuzeti i što je moguće brže privesti k samostalnosti. Kako će se taj proces razvijati, teško je reći. Indija će možda izvršiti revoluciju, čak i vrlo vjerojatno, a pošto proletarijat koji se oslobađa ne može da vodi kolonijalne ratove, moraće se to ostaviti njoj na volju, pri čemu, naravno, neće ići bez svakojakih razaranja. Ali takve stvari nužno prate svaku revoluciju. Isto bi se moglo da odigra i drugdje, na primjer, u Alžiru i u Egiptu, i za *nas* bi to sigurno bilo najbolje. Mi ćemo imati dovoljno posla kod kuće. Čim bude reorganizirana Evropa i Sjeverna Amerika, to će dati takvu kolosalnu snagu i takav primjer da će polucivilizirani narodi sami od sebe poći za nama; za to će se pobrinuti već same ekonomske potrebe. Kroz koje će socijalne ili političke faze te zemlje morati tada da prođu dok i one ne dođu do socijalističke organizacije, o tome bismo, mislim, mogli danas postavljati samo prilično izlišne hipo-

teze. Samo jedno je sigurno: *pobjedonosni proletarijat ne može nijednom tuđem narodu naturati nikakvo usrećenje a da time ne potkopava svoju vlastitu pobjedu.* Razumije se, ovo nipošto ne isključuje odbrambene ratove različite vrste« ...

Engels nikako ne misli da će »ekonomsko« samo po sebi i neposredno ukloniti sve teškoće. Ekonomski prevrat podstaći će *sve* narode da *pođu* k socijalizmu, ali su pri tome moguće i revolucije — protiv socijalističke države — i ratovi. Prilagođavanje politike ekonomici izvršiće se neizbježno, ali ne odmah i ne glatko, ne jednostavno, ne neposredno. Kao »sigurno« Engels postavlja samo jedan, bezuvjetno internacionalistički, princip koji on primjenjuje na *sve* »tuđe narode«, tj. ne samo na kolonijalne: naturiti im usrećenje značilo bi potkopavati pobjedu proletarijata.

Proletarijat neće postati svet i osiguran od pogrešaka i slabosti samo zato što će izvršiti socijalnu revoluciju. Ali moguće pogreške (i sebični interesi — pokušati sjesti na tuđu grbaču) dovešće ga neizbježno do spoznaje ove istine.

Svi mi cimervaldski lijevi uvjereni smo u ono u što je bio uvjeren, na primjer, i Kautski dok nije 1914. okrenuo od marksizma k odbrani šovinizma, naime da je socijalistička revolucija potpuno moguća *u najbližoj* budućnosti, »od danas na sutra«, kako je jedanput rekao taj isti Kautski. Nacionalne antipatije neće iščeznuti tako brzo; mržnja — i potpuno opravdana — kod ugnjetene nacije prema ugnjetačkoj *ostaće* izvjesno vrijeme: ona će izvjetriti tek *poslije* pobjede socijalizma i *poslije* definitivnog uspostavljanja potpuno demokratskog odnosa među nacijama. Ako hoćemo da budemo vjerni socijalizmu, moramo već sada raditi na internacionalističkom odgajanju masa, koje u ugnjetačkim nacijama nije moguće bez propagiranja slobode odvojenja za ugnjetene nacije.

10. IRSKI USTANAK 1916. GODINE

Naše teze su napisane prije tog ustanka, koji treba da posluži kao materijal za provjeravanje teoretskih pogleda.

Pogledi protivnika samoodređenja vode k zaključku da je životna energija malih nacija, ugnjetenih od imperijaliz-

ma, već iscrpena, da one ne mogu odigrati nikakvu ulogu protiv imperijalizma, da podrška njihovih čisto nacionalnih težnja neće dovesti ni do čega itd. Iskustvo imperijalističkog rata 1914—1916. godine *faktično* opovrgava takve zaključke.

Rat se pokazao kao epoha krize za zapadnoevropske nacije, za cijeli imperijalizam. Svaka kriza odbacuje konvencionalno, razbija vanjske ljuske, uklanja preživjelo, otkriva dublje opruge i sile. Šta je ona otkrila s gledišta pokreta ugnjetenih nacija? U kolonijama — niz pokušaja ustanka koje su, razumije se, ugnjetačke nacije uz pomoć vojne cenzure nastojale da sakriju na sve načine. Uprkos tome zna se da su se u Singapuru Englezi zvjerski obračunavali s ustankom svojih indijskih trupa; da je bilo pokušaja ustanka u francuskom Anamu (vidi »Naše Slovo«) i u njemačkom Kamerunu (vidi Juniusovu brošuru); da je u Evropi, s jedne strane, ustala Irska, koju su »slobodoljubivi« Englezi, ti što se nisu usudili da opću vojnu obavezu protegnu na Irce, pacificirali smrtnim kaznama; a s druge strane — austrijska vlada je poslanike češkog sabora osuđivala na smrt » zbog veleizdaje« i strijeljala zbog istog »zločina« čitave češke pukove.

Razumije se, ovaj spisak nije ni približno potpun. Pa ipak on dokazuje da su plamičci nacionalnih ustanaka *u vezi* s krizom imperijalizma izbijali *i* u kolonijama *i* u Evropi, da su se nacionalne simpatije ispoljile uprkos drakon-
iscrpljenja« može da do toga dovede, ali još nije doveo);
lizma bila je još daleko od najviše tačke svoga razvitka: moć imperijalističke buržoazije nije još bila potkopana (rat »do iscrpljenja« može da do toga dovede, ali još nije doveo); proleterski pokreti unutar imperijalističkih država još su sasvim slabi. A šta će biti onda kad rat dovede do potpunog iscrpljenja ili kad se ma i samo u jednoj državi pod udarcima proleterske borbe za vlast buržoazije zaljulja onako kao vlast carizma 1905. godine?

U listu »Berner Tagwacht«, organu cimervaldovaca sve tamo do nekih lijevih, izašao je 9. maja 1916. povodom irskog ustanka, članak s inicijalima K. R. pod naslovom: »Pjesma je otpjevana«. Irski ustanak se proglašavao ni više ni manje nego »pučem«, jer je »irsko pitanje bilo agrarno pitanje«, seljaci su bili umireni reformama, nacionalistički

pokret bio je sada »čisto gradski, sitnoburžoaski pokret, iza kojeg je, uprkos velikoj buci koju je dizao, socijalno stajalo malo što«.

Nije čudno što se ova, po svom doktrinarstvu i pedantstvu čudovišna, ocjena podudarala s ocjenom ruskog nacionalliberala, kadeta. g. Kulišera (»Riječ« 1916, br. 102, 15. april), koji je ustanak također nazvao »dablinskim pučem«. Neka bude dopušteno nadati se da će se, prema poslovici »nema zla bez dobra«, mnogim drugovima koji nisu shvaćali u kakvo se blato kotrljaju kad poriču »samoodređenje« i kad bagateliziraju nacionalne pokrete malih nacija sada otvoriti oči pod utjecajem ovog »slučajnog« podudaranja ocjene predstavnika imperijalističke buržoazije s ocjenom socijaldemokrata!!

O »puču«, u naučnom smislu riječi, može se govoriti samo onda kad pokušaj ustanka nije pokazao ništa osim uskog kružoka zavjerenika ili suludih manijaka, nije izazvao nikakvih simpatija kod masa. Irski nacionalni pokret, koji ima za sobom vjekove, koji je prolazio kroz različite etape i kombinacije klasnih interesa, izrazio se, između ostalog, u masovnom irskom nacionalnom kongresu u Americi (»Vorwärts«, 20. III 1916), koji se izjasnio za nezavisnost Irske, — izrazio se u uličnim borbama jednog dijela gradske sitne buržoazije *i jednog dijela radnika,* poslije dugotrajne masovne agitacije, demonstracija, zabrane listova itd. Ko *takav* ustanak naziva pučem, taj je ili najgori reakcionar, ili doktrinar koji je beznadno nesposoban da socijalnu revoluciju zamisli kao živu pojavu.

Jer misliti da je socijalna revolucija *zamisliva* bez ustanka malih nacija u kolonijama i u Evropi, bez revolucionarnih eksplozija jednog dijela sitne buržoazije sa svim njenim *predrasudama,* bez pokreta nesvjesnih proleterskih i poluproleterskih masa protiv veleposjedničkog, crkvenog, monarhijskog, nacionalnog itd. ugnjetavanja, — tako misliti znači *odricati se socijalne revolucije.* Kao da će se na jednom mjestu postrojiti jedna vojska i reći: »mi smo za socijalizam«, a na drugom mjestu druga vojska i reći: »mi smo za imperijalizam«, pa će to biti socijalna revolucija! Samo s takvog pedantski smiješnog gledišta mogao se irski ustanak pogrdno nazvati »pučem«.

Ko čeka »čistu« socijalnu revoluciju, taj je *nikad* neće dočekati. Taj je revolucionar na riječima koji ne shvaća stvarnu revoluciju.

Ruska revolucija 1905. godine bila je buržoaskodemokratska. Ona se sastojala od niza bitaka *svih* nezadovoljnih klasa, grupa elemenata stanovništva. Među njima su bile mase s najglupljim predrasudama, s najnejasnijim i najfantastičnijim ciljem borbe, bile su grupice koje su primale japanske pare, bili su špekulanti i avanturisti itd. *Objektivno,* pokret masa razbijao je carizam i krčio put demokratiji, i zato su svjesni radnici njime rukovodili.

Socijalistička revolucija u Evropi *ne može biti* ništa drugo do eksplozija masovne borbe svih i svakojakih ugnjetenih i nezadovoljnih. Dijelovi sitne buržoazije i zaostalih radnika neizbježno će učestvovati u njoj — bez takvog učešća *nije* moguća *masovna* borba, nije moguća *nikakva* revolucija — i isto će tako neizbježno unositi u pokret svoje predrasude, svoje reakcionarne fantazije, svoje slabosti i greške. Ali *objektivno* oni će napadati na *kapital,* i svjesna avangarda revolucije, napredni proletarijat, izražavajući tu objektivnu istinu raznobojne i raznozvučne, šarene i spolja razdrobljene masovne borbe, moći će da ujedini i da joj da pravac, da osvoji vlast, uzme u ruke banke, eksproprira svima mrske (iako iz raznih uzroka!) trustove i ostvari druge diktatorske mjere, rezultat kojih će biti obaranje buržoazije i pobjeda socijalizma, koja se ni izdaleka neće odmah »očistiti« od sitnoburžoaske šljake.

Socijaldemokratija — čitamo u poljskim tezama (I, 4) — »mora iskoristiti borbu mlade kolonijalne buržoazije, uperenu protiv evropskog imperijalizma, *za zaoštravanje revolucionarne krize u Evropi«.* Kurziv autora.)

Zar nije jasno da je u *ovom* pogledu najmanje dopušteno Evropu suprotstavljati kolonijama? Borba ugnjetenih nacija u *Evropi,* koja može dolaziti do ustanaka i uličnih borbi, do kršenja gvozdene discipline u vojsci i do opsadnog stanja, ta borba će neizmjerno jače »zaoštriti revolucionarnu krizu u Evropi« nego kudikamo razvijeniji ustanak u dalekoj koloniji. Udarac jednake snage zadat vlasti engleske imperijalističke buržoazije ustankom u Irskoj ima sto puta veće političko značenje nego u Aziji ili u Africi.

Nedavno je francuska šovinistička štampa javila da je u Belgiji izišao 80-ti broj ilegalnog časopisa »Slobodna Belgija«. Razumije se, šovinistička francuska štampa laže vrlo često, ali ova vijest je nalik na istinu. Dok šovinistička i kautskijanska njemačka socijaldemokratija za dvije godine rata nije sebi stvorila slobodnu štampu, servilno podnoseći jaram vojne cenzure (samo lijevoradikalni elementi su izdavali, što im služi na čast, brošure i letke bez cenzure), dotle ugnjetena kulturna nacija na nečuvene okrutnosti vojnog ugnjetavanja odgovara stvaranjem organa revolucionarnog protesta! Dijalektika istorije je takva da male nacije, nemoćne kao *samostalan* faktor u borbi protiv imperijalizma, igraju ulogu jednog od fermenata, jednog od bacila koji pomažu da se pojavi na sceni *prava* snaga protiv imperijalizma, naime: socijalistički proletarijat!

U sadašnjem ratu generalštabi brižljivo nastoje da iskoriste svaki nacionalni i revolucionarni pokret u taboru svojih protivnika. Nijemci — irski ustanak, Francuzi — češki pokret itd. Sa svog gledišta oni postupaju sasvim pravilno. Nemoguće je ozubiljno se odnositi prema ozbiljnom ratu ako se ne iskorištava i najmanja slabost protivnikova, ako se svaka šansa, utoliko prije što se ne može unaprijed znati u koji će upravo moment i kakvom će upravo snagom »eksplodirati« ovdje ili ondje ova ili ona barutana. Mi bismo bili veoma rđavi revolucionari kad u velikom oslobodilačkom ratu proletarijata za socijalizam ne bismo umjeli iskorištavati *svaki* narodni pokret protiv *pojedinih* zala imperijalizma u interesu zaoštravanja i proširivanja krize. Kad bismo mi počeli, s jedne strane, govoriti i ponavljati na hiljade raznih načina da smo »protiv« svakog nacionalnog ugnjetavanja, a, s druge strane, herojski ustanak najenergičnijeg i najinteligentnijeg dijela nekih klasa ugnjetene nacije protiv ugnjetača nazivali »pučem«, — mi bismo se spustili na isto onakav nedotupav nivo kao i kautskijanci.

Nesreća Iraca je u tome što su ustali u nepravi čas, — kad evropski ustanak proletarijata *još* nije sazreo. Kapitalizam nije organiziran tako harmonično da bi se razni izvori ustanka sami od sebe slivali odmah, bez neuspjeha i poraza. Naprotiv, baš raznovremenost, raznorodnost i raznomjesnost ustanaka jamstvo je širine i dubine općeg pokreta; samo u iskustvu nepravovremenih, djelimičnih, razdrobljenih i zato

neuspjelih revolucionarnih pokreta mase će steći iskustvo, poučiće se, pribraće se snage, vidjeće svoje prave vođe, socijalističke proletere, i pripremiti time opću navalu, kao što su pojedini štrajkovi, gradske i nacionalne demonstracije, pobune u vojsci, eksplozije u seljaštvu itd. pripremili opću navalu 1905. godine.

11. ZAKLJUČAK

Zahtjev samoodređenja nacija igrao je, uprkos netačnom tvrđenju poljski socijaldemokrata, u našoj partijskoj agitaciji ne manju ulogu nego, na primjer, naoružanje naroda, odvajanje crkve od države, biranje činovnika od strane naroda i druge tačke koje filistri nazivaju »utopijskim«. Obratno, oživljavanje nacionalnih pokreta poslije 1905. godine prirodno je izazvalo oživljavanje i naše agitacije: niz članaka 1912—1913. godine, rezolucija naše partije 1913. godine koja je dala tačnu i »antikautskijansku« (tj. nepomirljivu u odnosu prema čisto verbalnom »priznanju«) formulaciju *suštine* stvari.

Već tada se pokazala činjenica koja se ne smije mimoići: oportunisti raznih nacija: Ukrajinac Jurkevič, bundovac Libman, ruski sluga Potresova i komp. — Semkovski, istupili su *za* argumente Roze Luksemburg *protiv* samoodređenja! Ono što je kod poljske socijaldemokratkinje bilo samo nepravilno teoretsko uopćavanje *posebnih* uslova pokreta u Poljskoj, to se odmah pokazalo na djelu, u široj sredini, u uslovima ne jedne male nego velike države u internacionalnom a ne usko poljskom mjerilu pokazalo se *objektivno* kao oportunistička podrška velikoruskog imperijalizma. Istorija *struja* političke misli (za razliku od pogleda pojedinih osoba) potvrdila je pravilnost našeg programa.

Sada otvoreni socijalimperijalisti, kao što je Lenč, otvoreno ustaju protiv samoodređenja i protiv odbacivanja aneksija. A kautskijanci licemjerno priznaju samoodređenje — kod nas u Rusiji idu tim putem Trocki i Martov. Na riječima su *obojica* za samoodređenje, kao i Kautski. A na djelu? Kod Trockoga — uzmite njegove članke »Nacija i privreda« u »Našem Slovu« — vidimo njegov obični eklekticizam: s jed-

ne strane, privreda spaja nacije, s druge strane nacionalno ugnjetavanje ih razjedinjuje. Zaključak? Zaključak je taj da vladajuće licemjerstvo ostaje neraskrinkano, agitacija beživotna i takva da ne zadire u glavno, osnovno, bitno i blisko praksi: u odnos prema naciji koju ugnjetava »moja« nacija. Martov i drugi zagranični sekretari više su voljeli da naprosto zaborave — korisna zaboravnost! — borbu svoga kolege i sučlana, Semkovskoga, protiv samoodređenja. U legalnoj štampi gvozdjovaca (»Naš Golos«) Martov je pisao *za* samoodređenje, dokazujući neospornu istinu da u imperijalističkom ratu ono *još* ne obavezuje na učešće itd., ali zaobilazeći glavno — on to zaobilazi i u ilegalnoj, slobodnoj štampi! — naime da je Rusija *i u vrijeme mira* tukla svjetski rekord ugnjetavanja nacija na osnovi imperijalizma, kudikamo grubljeg, srednjovjekovnog, ekonomski zaostalog, vojno-birokratskog. Ruski socijaldemokrat koji »priznaje« samoodređenje nacija otprilike onako kako ga priznaju gospoda Plehanov, Potresov i komp., tj. ne boreći se za slobodu odvojenja nacija koje ugnjetava carizam, *na djelu* je imperijalist i lakej carizma.

Ma kakve bile subjektivne »dobre« namjere Trockoga i Martova, objektivno oni svojim izvrdavanjem pomažu ruski socijalimperijalizam. Imperijalistička epoha pretvorila je sve »velike« sile u ugnjetače niza nacija, i razvitak imperijalizma neminovno će dovesti do jasnije podjele struja po tom pitanju i u međunarodnoj socijaldemokratiji.

Napisao u julu 1916.
Štampano u oktobru 1916. u
»Sbornik Social-Demokrata«, br. 1,
oktobar 1916.
Potpis: N. Lenjin.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

O POGROMSKOJ HAJCI NA JEVREJE

Antisemitizmom se naziva širenje mržnje prema Jevrejima. Kad je prokleta carska monarhija proživljavala svoje posljednje vrijeme, nastojala je da nahuška neprosvijećene radnike i seljake na Jevreje. Carska policija u savezu s veleposjednicima i kapitalistima organizirala je pogrome Jevreja. Nenavist bijedom izmučenih radnika i seljaka veleposjednici i kapitalisti nastojali su da usmjere protiv Jevreja. I u drugim zemljama često se vidi da kapitalisti raspiruju mržnju prema Jevrejima, da bi zamaglili vid radnicima, da bi odvukli njihove poglede od pravog neprijatelja trudbenika — od kapitala. Mržnja prema Jevrejima održava se čvrsto samo ondje gdje je robovanje veleposjednicima i kapitalistima stvorilo crnu neprosvijećenost radnika i seljaka. Samo sasvim neprosvijećeni, sasvim zatucani ljudi mogu vjerovati u laž i klevetu koja se širi protiv Jevreja. To su ostaci starog feudalnog doba, kad su popovi gonili da se jeretici spaljuju na lomačama, kad je postojalo ropstvo seljaka, kad je narod bio sasvim prignječen i nijem. Taj stari feudalni mrak prolazi. Narod progledava.

Nisu Jevreji neprijatelji trudbenika. Neprijatelji radnika su kapitalisti svih zemalja. Među Jevrejima ima radnika, trudbenika, — njih ima većina. Oni su naša braća po ugnjetenosti od kapitala, naši drugovi po borbi za socijalizam. Među Jevrejima ima gazda, eksploatatora, kapitalista; kao i među Rusima, kao i među svim nacijama. Kapitalisti nastoje da posiju i raspire mržnju među radnicima različite vjere, različite nacije, različite rase. Neradnici se drže snagom i vlašću kapitala. Bogati Jevreji, kao i bogati Rusi, kao i bogataši svih

zemalja, u savezu jedan s drugim, pritiskuju, ugnjetavaju, pljačkaju, razjedinjuju radnike.

Neka padne sramota na prokleti carizam koji je mučio i proganjao Jevreje! Neka padne sramota na one koji siju mržnju prema Jevrejima, koji siju nenavist prema drugim nacijama!

Da živi bratsko povjerenje i borbeni savez radnika svih nacija u borbi za svrgnuće kapitala!

Govor održan krajem marta 1919.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

V. I. Lenjin

CEDULJICA ZA POLITBIRO O BORBI PROTIV VELIKODRŽAVNOG ŠOVINIZMA[1]

Velikoruskom šovinizmu objavljujem borbu na život i smrt. Čim se riješim prokletog zuba, poješću ga svim zdravim zubima.

Treba *apsolutno* nastojati da u saveznom Centralnom izvršnom komitetu predsjedavaju po redu

Rus
Ukrajinac
Gruzin itd.
Apsolutno!

Vaš *Lenjin*

Napisano 6. oktobra 1922.
Prvi put štampano 21. januara 1937.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

---

[1] *»Ceduljica za Politbiro o borbi protiv velikodržavnog šovinizma«* napisana je u vezi s pretresanjem, na oktobarskom plenumu CK RKP (b), pitanja o stvaranju Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR). Zbog bolesti Lenjin nije mogao da učestvuje u radu plenuma. Plenum CK imenovao je komisiju za rukovođenje pripremnim radom na ujedinjenju sovjetskih republika u jednu saveznu državu. Plenum CK, održan 18. XII 1922, saslušao je referat o nacrtu ugovora o stvaranju SSSR-a. U ugovor je uključen Lenjinov prijedlog o izboru četiri predsjednika Centralnog izvršnog komiteta Saveza prema broju saveznih republika (RSFSR, USSR, BSSR, ZSFSR — Gruzija, Azerbejdžan i Jermenija). *Prev.*

V. I. Lenjin

Nastavak bilježaka
30. decembra 1922.

K PITANJU O NACIONALNOSTIMA ILI O »AUTONOMIZACIJI«[1]

Ja sam, čini se, mnogo kriv pred radnicima Rusije za to što se nisam umiješao dovoljno energično i dovoljno oštro u famozno pitanje o autonomizaciji, koje se oficijelno zove, čini se, pitanje o savezu sovjetskih socijalističkih republika. U ljeto, kad je to pitanje iskrsavalo, bio sam bolestan, a zatim, u jesen, gajio sam pretjerane nade u svoje ozdravljenje i u to da će mi oktobarski i decembarski plenum pružiti mogućnost da se umiješam u to pitanje. Međutim, ni na oktobarskom (u tom pitanju) ni na decembarskom plenumu nisam mogao da prisustvujem, i tako me je pitanje gotovo sasvim mimoišlo.

Uspio sam samo da razgovaram s drugom Dzeržinskim, koji je stigao s Kavkaza i ispričao mi kako stoji to pitanje u Gruziji. Uspio sam također da izmijenim nekoliko riječi s

[1] *Autonomizacija* — ideja o ujedinjenju sovjetskih republika putem njihova stupanja u RSFSR na principima autonomije. Na toj ideji zasnivao se »Nacrt rezolucije o uzajamnim odnosima RSFSR s nezavisnim republikama« koji je predložio Staljin i koji je u septembru 1922. usvojila komisija CK formirana radi pripremanja pitanja o daljim uzajamnim odnosima između Ruske SFSR, Ukrajinske SSR, Bjeloruske SSR i Zakavkaske Federacije za plenum CK partije. U pismu od 27. IX 1922, adresiranom članovima Politbiroa, Lenjin je oštro kritikovao taj nacrt i predložio principijelno drugo rješenje pitanja: dobrovoljno ujedinjenje svih sovjetskih republika, među njima i RSFSR, u novu državnu tvorevinu — Savez Socijalističkih Sovjetskih Republika na bazi njihove potpune ravnopravnosti. *Prev.*

drugom Zinovjevom i da mu iznesem svoja strahovanja povodom tog pitanja. Iz onoga što je saopćio drug Dzeržinski, koji je stajao na čelu komisije poslane od Centralnog komiteta radi »isljeđivanja« gruzinskog incidenta, mogao sam samo zaključiti da ima razloga za najgora strahovanja. Ako je stvar došla dotle da se Ordžonikidze mogao zakardašiti do primjene fizičkog nasilja, o čemu mi je saopćio drug Dzeržinski, onda se može zamisliti u kakvo smo blato ljosnuli. Očigledno, cijela ta ideja »autonomizacije« bila je iz osnova nepravilna i nepravovremena.

Kažu da se zahtijevalo jedinstvo aparata. Odakle su dolazila ta uvjerenja? Da nisu dolazila od onog istog ruskog aparata koji smo, kako sam već pokazao u jednom od prethodnih brojeva svoga dnevnika, uzeli od carizma i tek malčice podmazali sovjetskim uljem.

Nesumnjivo je da bi trebalo počekati s tom mjerom dotle dok bismo mogli reći da jamčimo za svoj aparat kao za svoj. A sad moramo po savjesti reći obrnuto, da mi nazivamo svojim aparat koji je u stvari nama još potpuno tuđ i predstavlja buržoasku i carsku mješavinu, koju za pet godina, pri izostajanju pomoći iz drugih zemalja i pri prevladavanju vojnih »poslova« i borbe protiv gladi, nikako nije bilo moguće svladati.

U takvim uslovima sasvim je prirodno da će »sloboda istupanja iz saveza«, kojom mi sebe opravdavamo, biti prazan papirić, nemoćan da odbrani inoroce Rusije od najezde onog istinoruskog čovjeka, Velikorusa-šovinista, u suštini podlaca i nasilnika kakav je tipični ruski birokrat. Nema sumnje da će neznatan procent sovjetskih i sovjetiziranih radnika tonuti u tom moru šovinističke velikoruske bagre kao muha u mlijeku.

Govori se u odbranu te mjere da su narodni komesarijati koji se tiču neposredno nacionalne psihologije, nacionalne prosvjete — izdvojeni. Ali tu se pojavljuje pitanje da li se ti narodni komesarijati mogu potpuno izdvojiti i, drugo pitanje — da li smo s dovoljnom brižljivošću poduzeli mjere da uistinu zaštitimo inoroce od istinoruskog pandurčine? Mislim da te mjere nismo poduzeli, iako smo ih mogli i morali poduzeti.

Mislim da su tu odigrali kobnu ulogu Staljinovo brzanje — i administratorski zanos, a i njegova ozlojeđenost protiv

famoznog »socijalnacionalizma«. Uopće ozlojeđenost igra u politici obično najgoru ulogu.

Bojim se također da se tu drug Dzeržinski, koji je putovao na Kavkaz da rasljeđuje stvar o »zločinima« tih »socijalnacionala«, istakao također samo svojim istinoruskim raspoloženjem (poznato je da rusificirani inoroci uvijek presoljuju što se tiče istinoruskog raspoloženja) i da je nepristranost cijele njegove komisije dovoljno okarakterizirana Ordžonikidzeovim »pesničanjem«. Ja mislim da se nikakvom provokacijom, čak nikakvom uvredom ne može opravdati ovo rusko pesničanje, i da je drug Dzeržinski apsolutno kriv što se prema tom pesničanju odnosio lakomisleno.

Ordžonikidze je bio vlast u odnosu na sve ostale građane na Kavkazu. Ordžonikidze nije imao pravo na razdražljivost na koju su se on i Dzeržinski pozivali. Ordžonikidze je, naprotiv, bio dužan da vlada sobom onako kako nije dužan da vlada sobom nijedan običan građanin, a pogotovu onaj koga okrivljuju za »politički« zločin. A, govoreći stvarno, socijalnacionali su bili građani okrivljivani za politički zločin, i cijela atmosfera toga okrivljavanja samo ga je tako i mogla da kvalificira.

Tu se već postavlja važno principijelno pitanje: kako shvatiti internacionalizam?[2]

Lenjin

30. XII 1922.
Pisala M. V.

Nastavak bilježaka
29. decembra 1922.

K PITANJU O NACIONALISTIMA ILI O »AUTONOMIZACIJI«

(Nastavak)

U svojim radovima o nacionalnom pitanju već sam pisao da je bez ikakve vrijednosti apstraktno postavljanje pitanja o nacionalizmu uopće. Potrebno je razlikovati nacionalizam

[2] Dalje je u stenogramu precrtan sljedeći tekst: »Mislim da se naši drugovi nisu dovoljno snašli u tom važnom pricipijelnom pitanju.«

ugnjetačke nacije i nacionalizam ugnjetene nacije, nacionalizam velike nacije i nacionalizam male nacije.

U odnosu prema ovom drugom nacionalizmu uvijek u istorijskoj praksi mi pripadnici velike nacije krivi smo za bezbroj nasilja, i čak više od toga — sami to i ne opažajući, mi vršimo bezbroj nasilja i uvreda, — dovoljno je samo da se sjetim mojih uspomena s Volge o tome kako se kod nas ponašaju prema inorocima, kako Poljaka zovu uvijek »Poljačić«, kako se Tatarinu uvijek rugaju govoreći mu »knez«, Ukrajincu »hohol«, Gruzinu i drugim kavkaskim inorocima — »kapkaski čelovjek«.

Zato se internacionalizam kod ugnjetačke ili takozvane »velike« nacije (iako velike samo svojim nasiljima, velike samo koliko je velik pandurčina) mora sastojati ne samo u poštovanju formalne jednakosti nacija nego i u takvoj nejednakosti koja bi sa strane ugnjetačke nacije, velike nacije, kompenzirala onu nejednakost koja se stvara u životu faktički. Ko to nije razumio, taj nije razumio stvarno proleterski odnos prema nacionalnom pitanju, taj je ostao, u biti, na sitnoburžoaskom gledištu i zato ne može da se ne srozava svaki čas na buržoasko gledište.

Šta je važno za proletera? Za proletera je ne samo važno nego i bitno potrebno da mu od strane inorodaca bude osiguran maksimum povjerenja u proleterskoj klasnoj borbi. Šta je za ovo potrebno? Za ovo je potrebna ne samo formalna jednakost. Za ovo je potrebno, na ovaj ili onaj način svojim ophođenjem ili svojim ustupcima u odnosu prema inorocu kompenzirati ono nepovjerenje, onu sumnjičavost, one uvrede koje mu je u istorijskoj prošlosti nanijela vlada »velikodržavne« nacije.

Mislim da boljševicima, komunistima, ne treba ovo razjašnjavati dalje i potanko. I mislim da u datom slučaju, u odnosu prema gruzinskoj naciji, imamo tipičan primjer toga gdje uistinu proleterski odnos prema stvari zahtijeva s naše strane krajnju obazrivost, predusretljivost i popustljivost. Gruzin koji se olako odnosi prema toj strani stvari, koji se olako razbacuje okrivljivanjem zbog »socijalnacionalizma« (dok je sâm ne samo pravi »socijalnacional« nego i gruba velikoruska pandurčina), taj Gruzin, u biti, narušava interese proleterske klasne solidarnosti, jer ništa toliko ne zadržava razvitak i učvršćenje proleterske klasne solidarnosti koliko

nacionalna nepravda, i ni na šta nisu tako osjetljivi »uvrijeđeni« pripadnici male nacije kao na osjećanje jednakosti i na narušavanje te jednakosti, makar čak iz nemarnosti, makar čak u obliku šale, na narušavanje te jednakosti od strane svojih drugova proletera. Eto zašto je u datom slučaju bolje presoliti na stranu popustljivosti i mekoće prema nacionalnim manjinama nego nedosoliti. Eto zašto u datom slučaju osnovni interes proleterske solidarnosti, a prema tome i proleterske klasne borbe, zahtijeva da se nikad prema nacionalnom pitanju ne odnosimo formalno, nego da uvijek uzimamo u obzir obaveznu razliku u odnosu proletera ugnjetene (ili male) nacije prema ugnjetačkoj (ili velikoj) naciji.

Lenjin

Pisala M. V.
31. XII 1922.

Nastavak bilježaka
31. decembra 1922.

Kakve praktične mjere treba poduzeti u nastaloj situaciji?

Prvo, treba ostaviti i ojačati savez socijalističkih republika; o toj mjeri ne može biti sumnje. Ona nam je potrebna, kao što je potrebna svjetskom komunističkom proletarijatu radi borbe protiv svjetske buržoazije i radi odbrane od njenih intriga.

Drugo, treba ostaviti savez socijalističkih republika u pogledu diplomatskog aparata. Uzgred rečeno, taj aparat je izuzetan u sklopu našeg državnog aparata. U njemu nismo tolerirali nijednog iole utjecajnog čovjeka iz starog carskog aparata. U njemu je cijeli iole autoritativni aparat sastavljen od komunista. Zato je taj aparat već izvojevao sebi (to se može smjelo reći) naziv provjerenog komunističkog aparata, očišćenog u kudikamo većem stupnju od starog carskog, buržoaskog i sitnoburžoaskog aparata nego što je očišćen aparat kojim smo prinuđeni da se zadovoljavamo u ostalim narodnim komesarijatima.

Treće, treba primjerno kazniti druga Ordžonikidzea (ovo govorim s toliko većim žaljenjem što lično pripadam broju njegovih prijatelja i radio sam s njim vani u emigraciji), a

također dokraja ispitati ili iznova ispitati sve materijale komisije Dzeržinskog radi ispravljanja one grdne mase nepravilnosti i pristranih sudova koji tamo nesumnjivo postoje. Politički odgovornima za čitavu tu uistinu velikorusko-nacionalističku kampanju treba učiniti, razumije se, Staljina i Dzeržinskog.

Četvrto, treba uvesti najstroža pravila o upotrebi nacionalnog jezika u inonacionalnim republikama koje ulaze u naš savez, i provjeriti ta pravila veoma brižljivo. Nema sumnje da će pod izgovorom jedinstva željezničke službe, pod izgovorom fiskalnog jedinstva itd. kod nas, pri sadašnjem našem aparatu, dolaziti do mase zloupotreba istinoruskog karaktera. Za borbu protiv tih zloupotreba neophodna je posebna inventivnost, a da ne govorimo o posebnoj iskrenosti onih koji će se takve borbe prihvatiti. Tu će biti potreban detaljan kodeks, koji mogu koliko-toliko uspješno sastaviti pripadnici autohtone nacije koji žive u datoj republici. Pri tome se nikako ne treba unaprijed zaricati da se poslije cijelog tog rada na idućem kongresu sovjeta nećemo vratiti nazad, to jest ostaviti savez sovjetskih socijalističkih republika samo u pogledu vojnom i diplomatskom, a u svakom drugom pogledu uspostaviti potpunu samostalnost pojedinih narodnih komesarijata.

Treba imati u vidu da cjepkanje narodnih komesarijata i nekoordiniranost njihova rada u odnosu na Moskvu i druge centre mogu da budu dovoljno paralizirani partijskim autoritetom, ako se on bude primjenjivao s koliko-toliko dovoljnom obazrivošću i nepristranošću; šteta koja može proizaći za našu državu zbog nepostojanja ujedinjenih nacionalnih aparata s ruskim aparatom neizmjerno je manja, beskonačno je manja od one štete koja proizlazi ne samo za nas nego i za cijelu Internacionalu, za stotine miliona naroda Azije, kojoj predstoji da stupi na istorijsku avanscenu u najbližoj budućnosti, odmah poslije nas. Bio bi neoprostiv oportunizam kad bismo uoči tog istupanja Istoka i u početku njegova buđenja podrivali svoj autoritet kod njega makar i najmanjom grubošću i nepravednošću prema našim vlastitim inorocima. Jedna je stvar potreba ujedinjenja protiv imperijalista Zapada, koji brane kapitalistički svijet. Tu ne može biti nikakvih sumnji, i suvišno je da kažem da te mjere bezuvjetno odobravam. Druga je stvar kad mi sami dospijevamo,

makar i u sitnicama, u imperijalističke odnose prema ugnjetavanim narodnostima, podrivajući time potpuno svu svoju principijelnu iskrenost, svu svoju principijelnu odbranu borbe protiv imperijalizma. A sutrašnji dan u svjetskoj istoriji biće upravo takav dan kad će se definitivno prenuti probuđeni narodi koje ugnjetava imperijalizam i kad će početi odlučan dug i težak boj za njihovo oslobođenje.

Lenjin

31. XII 1922.
Pisala M. V.

Izdiktirano u decembru 1922. i januaru 1923.

Prvi put objavljeno u cijelosti 1956. u broju 9. časopisa »Kommunist«.

(Preveo dr ZVONKO TKALEC)

SADRŽAJ

Strana

Čitaocu — — — — — — — — — — — — — 5

K. Marks i F. Engels

O POLJSKOJ — — — — — — — — — — — 9

(GOVOR KARLA MARKSA) — — — — — — — — 9

(GOVOR FRIDRIHA ENGELSA) — — — — — — 10

K. Marks i F. Engels

MANIFEST KOMUNISTIČKE PARTIJE (fragmenti) 12

K. Marks i F. Engels

O POLJSKOM PITANJU — — — — — — — — — 15

GOVOR KARLA MARKSA — — — — — — — — 15

GOVOR FRIDRIHA ENGELSA — — — — — — — 18

K. Marks

KLASNE BORBE U FRANCUSKOJ OD 1848. DO 1850. (fragment) — — — — — — — — — — — — — 22

K. Marks

BRITANSKA VLADAVINA U INDIJI — — — — 24

K. Marks

BUDUĆI REZULTATI BRITANSKE VLADAVINE U INDIJI — — — — — — — — — — — — — — 31

K. Marks

GRAĐANSKI RAT U FRANCUSKOJ (fragment) — — 38

F. Engels

ZA POLJSKU — — — — — — — — — — — — — 40

K. Marks

KRITIKA GOTSKOG PROGRAMA (fragment) — — 44

V. I. Lenjin

NACIONALNO PITANJE U NAŠEM PROGRAMU — 46

Strana

V. I. Lenjin
RADNIČKA KLASA I NACIONALNO PITANJE — — 54

V. I. Lenjin
KRITIČKE BILJEŠKE O NACIONALNOM PITANJU 56
1. Liberali i demokrati u jezičnom pitanju — — — 57
2. »Nacionalna kultura« — — — — — — — — 60
3. Nacionalističko strašilo »asimilatorstva« — — — 63
4. »Kulturno-nacionalna autonomija« — — — — 69
5. Ravnopravnost nacija i prava nacionalne manjine — 76
6. Centralizacija i autonomija — — — — — — 80

V. I. Lenjin
O PRAVU NACIJA NA SAMOODREĐENJE — — — 87
1. Šta je samoodređenje nacija? — — — — — — 87
2. Istorijsko konkretno postavljanje pitanja — — — 92
3. Konkretne osobenosti nacionalnog pitanja u Rusiji i njen buržoaskodemokratski preobražaj — — — 95
4. »Prakticizam« u nacionalnom pitanju — — — — 99
5. Liberana buržoazija i socijalistički oportunisti u nacionanom pitanju — — — — — — — — — 104
6. Odvojenje Norveške od Švedske — — — — — 113
7. Odluka londonskog međunarodnog kongresa od 1896. godine — — — — — — — — — — — 118
8. Utopist Karl Marks i praktična Roza Luksemburg 122
9. Program od 1903. godine i njegovi likvidatori — — 129
10. Zaključak — — — — — — — — — — — — 137

V. I. Lenjin
REVOLUCIONARNI PROLETARIJAT I PRAVO NACIJA NA SAMOODREĐENJE — — — — — — — 141

V. I. Lenjin
REZULTATI DISKUSIJE O SAMOODREĐENJU — — 148
1. Socijalizam i samoodređenje nacija — — — — 149
2. Da li je demokratija »ostvarljiva« u imperijalizmu? 153
3. Šta je aneksija? — — — — — — — — — 155
4. Za aneksije ili protiv aneksija? — — — — — 157
5. Zašto je socijaldemokratija protiv aneksija? — — 161
6. Mogu li se u ovom pitanju kolonije protivstavljati »Evropi«? — — — — — — — — — — — 163
7. Marksizam ili prudonizam? — — — — — — 165

Strana
8. Posebno i opće u stavu holandskih i poljskih socijaldemokrata internacionalista — — — — — — 172
9. Engelsovo pismo Karlu Kautskom — — — — — 176
10. Irski ustanak 1916. godine — — — — — — 177
11. Zaključak — — — — — — — — — — — 182

V. I. Lenjin
O POGROMSKOJ HAJCI NA JEVREJE — — — — 184

V. I. Lenjin
CEDULJICA ZA POLITBIRO O BORBI PROTIV VELIKODRŽAVNOG ŠOVINIZMA — — — — — — 186

V. I. Lenjin
K PITANJU O NACIONALNOSTIMA ILI O „AUTONOMIZACIJI" — — — — — — — — — 187

V. I. Lenjin
K PITANJU O NACIONALNOSTIMA ILI O „AUTONOMIZACIJI" (Nastavak) — — — — — — — 189

Marks — Engels — Lenjin
NACIONALNO PITANJE

*

Izdavač:
„Svjetlost", izdavačko preduzeće, Sarajevo

Za izdavača:
Abdulah Jesenković

Likovna oprema:
Ivica Čavar

Tehnički urednik:
Ladislav Fabian

Korektor:
Veselko Koroman
Zrinka Vranić

Štampa:
Štamparsko preduzeće
„Budućnost"
Novi Sad, Šumadijska 12
Maj, 1975.

Knjige iz DRUGE serije IZBORA IZ DJELA KLASIKA MARKSIZMA oslobođene su osnovnog poreza na promet na osnovu mišljenja Republičkog sekretarijata za obrazovanje i kulturu SR BiH br. 03-413/58 od 21. IX 1973. godine